Mark Twain

NOVINARSTVO U TENNESSEEJU

i druge priče

EvergriN

Znanje

Mark Twain

NOVINARSTVO U TENNESSEEJU I DRUGE PRIČE

biblioteka

19

Uređuje

ZLATKO CRNKOVIĆ

Likovno opremio

ALFRED PAL

Mark Twain

NOVINARSTVO U TENNESSEEJU I DRUGE PRIČE

S engleskoga preveo
ZLATKO CRNKOVIĆ

ZNANJE 1982

Naslov izvornika

THE COMPLETE SHORT STORIES
OF
MARK TWAIN

Hanover House, New York, 1957

NOVINARSTVO U TENNESSEEJU

Urednik memphiske *Lavine* obara se ovako nježno na dopisnika koji ga je obiljezio kao radikala: »Dok je pisao prvu riječ, sredinu, stavljao točkice na 'i', crtice na 't' i udarao točku na kraju, znao je da slaže rečenicu koja je prožeta klevetom i zaudara na neistinu.«

Exchange

Liječnik mi je radi zdravlja preporučio južnu klimu, pa sam otputovao u Tennessee i zaposlio se u *Jutarnjoj slavi i ratnom pokliku okruga Johnson* kao zamjenik urednika. Kad sam se javio na dužnost, zatekao sam glavnog urednika kako sjedi zavaljen na stolici na tri noge, s nogama na stolu od borovine. U sobi je bio još jedan stol od borovine i još jedna osakaćena stolica, jedno i drugo napola zatrpano novinama, izrescima i listovima rukopisa. Bijaše tu i drven sandučić pijeska posut opušcima cigara i ižvakanim duhanom, i peć kojoj su vratašca visila na gornjem stožeru. Glavni je urednik imao na sebi crni sukneni redengot s dugačkim skutima i bijele platnene hlače. Čizme mu bijahu malene i lijepo ulaštene. Nosio je košulju ukrašenu čipkama, velik prsten pečatnjak, visok ovratnik zastarjela kroja i kariran vratni rubac kojemu se krajevi visili. Moda iz doba oko 1848. Pušio je cigaru i tražio u mislima neku riječ, a mrseći rukom kosu dobrano se bio raščupao. Bio je strašno namrgođen, pa pomislih da smišlja neobično zamršen uvodnik. Reče mi da uzmem ostale novine, da

ih prelistam i sastavim »Duh štampe u Tennesseeju«, sažimajući u tom članku sve što mi se čini da je u njima zanimljivo.

Napisao sam ovo:

DUH ŠTAMPE U TENNESSEEJU

Urednici polutjednika ***Potres*** *očito su u zabludi što se tiče željeznice Ballyhack. Kompanija ne kani ostaviti Buzzardville po strani. Naprotiv, ona ga smatra za jednu od najvažnijih točaka na toj pruzi i, prema tome, nikako ga ne želi omalovažiti. Gospodi će iz* ***Potresa,*** *naravno, biti drago da isprave tu pogrešku.*

Cijenjeni gospodin John W. Blossom, vrsni urednik ***Groma i bojnog zova slobode*** *iz Higginsvillea, doputovao je jučer u naš grad. Odsjeo je kod Van Burena.*

Primjećujemo da je naš kolega iz ***Jutarnjeg urlika*** *u Mud Springsu upao u zabludu posumnjavši da je izbor Van Wertera gotova stvar, ali će bez sumnje otkriti svoju pogrešku prije nego što ovo upozorenje stigne do njega. Jamačno su ga zavarali nepotpuni izborni izvještaji.*

Drago nam je pribilježiti da grad Blathersville pregovara s nekom gospodom iz New Yorka da poploče tako reći neprohodne ulice u tom gradu Nicholsonovim pločnikom. ***Dnevni hura*** *umješno podupire taj korak i čini se da vjeruje u konačni uspjeh.*

Predao sam rukopis glavnom uredniku da ga primi, dotjera ili baci u koš. Pogledao ga je i smrknuo se. Preletio je očima stranice, a izraz mu lica postade zlokoban. Nije bilo teško vidjeti da nešto nije u redu. Uskoro je skočio i viknuo:

– Grom i pakao! Mislite li vi da ću ja tako govoriti o toj bagri? Mislite li da će moji pretplatnici podnijeti takvu limunadu? Dajte mi pero!

Nikad u svom životu nisam vidio nijedno pero da tako zlobno škripi i drlja, ni da tako nesmiljeno ruje po

nečijim glagolima i pridjevima. Kad je bio u jeku posla, netko je kroz otvoreni prozor pucao u njega i narušio simetriju mog uha.

– Ah – reče on – to je ona hulja Smith, iz *Moralnog vulkana,* trebao je jučer doći. – Pa trgne iza pasa mornarički revolver i opali. Smith klone, pogođen u kuk. Pogodak omete Smitha, koji je baš drugi put gađao, pa on osakati jednog stranca. To sam bio ja. Ostao sam tek bez jednog prsta.

Tada glavni urednik nastavi precrtavati i umetati. Baš kad je završio, ručna granata sletje niz dimovod i raznese peć na tisuću komadića. Međutim, nije nanijela nikakve druge štete osim što je meni jedan zalutali komad izbio dva zuba.

– Peć je potpuno upropaštena – reče glavni urednik.

Rekoh da mi se čini da jest.

– Ama, nije važno, neće nam ni trebati pri ovakvom vremenu. Znam tko je to učinio. Uhvatit ću ja njega. Dakle, evo kako je trebalo napisati taj članak.

Uzeh rukopis. Bio je sav išaran, isprekrižan i nadopunjen, tako da ga ni rođena majka, da ju je imao, ne bi prepoznala. Sad je ovako glasio:

DUH ŠTAMPE U TENNESSEEJU

Oni okorjeli lašci iz polutjednika ***Potres*** *očito se trude da podvale plemenitom i viteškom narodu još jednu od svojih gnusnih i odvratnih laži o najslavnijoj zamisli devetnaestog stoljeća, željeznici Ballyhack. Ideja da će Buzzardville biti ostavljen po strani ponikla je u njihovim trulim mozgovima – ili, bolje reći, u onoj žabokrečini koji* ***oni*** *smatraju za mozgove. Bolje će im biti da povuku tu laž ako žele spasiti svoje pokvarene gmazovske lešine od bičevanja koje su tako obilato zaslužili.*

Ono magare, Blossom, iz ***Groma i bojnog zova slobode*** *u Higginsvilleu, opet je ovdje, nabija ognjište Van Burenovima.*

Primjećujemo da je ona budalasta hulja iz ***Jutarnjeg urlika*** *u Mud Springsu, sklon kao i obično lažima, objavio da Van Vester nije izabran. Bogomdano je poslanje novinarstva da širi istinu, da iskorjenjuje zablude, da odgaja, produhovljuje i uzdiže ton javnog morala i vladanja, te da čini sve ljude blažima, ćudorednijima, milosrdnijima i u svakom pogledu boljima, i pobožnijima, i sretnijima; pa ipak, taj gadni nitkov kalja svoj visoki poziv neprestano šireći laži, klevete, prljavštine i prostote*

Blathersville želi nekakav Nicholsonov pločnik – a potrebniji su mu zatvor i ubožnica! Zamislite pločnik u bijednu gradiću koji se sastoji od dvije pamučare, jedne kovačnice i one bijede od novina, ***Dnevnog hura!*** *Ona gnjida, Buckner, koji uređuje* ***Hura,*** *naklapa o tom poslu po svom običaju glupavo, vjerujući da govori pametno.*

– Eto, *tako* se piše – oštro i točno. Od pekmezastog novinarstva meni se smuči.

Nekako u to vrijeme doletje kroz prozor opeka, uz silan trijesak, i dobrano me tresne u leđa. Povukoh se izvan domašaja – osjetih da smetam.

Šef reče:

– To je sigurno pukovnik. Očekujem ga već dva dana. Začas će biti ovdje.

Imao je pravo. Pukovnik se pojavio na vratima časak kasnije, s kuburom u ruci.

Reče:

– Gospodine, imam li čast govoriti s kukavicom koja uređuje ovaj šugavi list?

– Imate. Sjedite, gospodine! Pazite na stolicu, nema jedne noge. Čini mi se da imam čast govoriti s pokvarenim lažljivcem, pukovnikom Blatherskiteom Tecumsehom?

– Točno, gospodine. Treba da izravnam neke račune s vama. Ako nemate drugog posla, možemo početi.

– Morao bih dovršiti jedan članak *O ohrabrujućem napretku moralnog i intelektualnog razvitka u Americi,* ali ima vremena. Počnite!

Oba pištolja grunuše u isti mah. Urednik ostade bez jednog uvojka, a pukovnikovo tane završi svoju karijeru u mesnatom dijelu mog bedra. Pukovnikovo lijevo rame bijaše malo potkresano. Iznova opališe. Ovaj put obojica promašiše, ali ja dobih svoj dio, pogodak u ruku. Nakon trećeg pucanja oba su gospodina bila lakše ranjena, a meni je hitac raznio zglob na prstu. Tada rekoh da bih htio izići u šetnju jer je posrijedi privatni posao, a ja sam toliko delikatan da se neću više upletati. Ali me oba gospodina zamoliše da ostanem na svom mjestu, uvjeravajući me da im nimalo ne smetam.

Tada su porazgovarali o izborima i o ljetini dok su ponovo punili pištolje, a ja se latih previjanja svojih rana Ali domalo opet živo pripucaše, a svaki hitac pogodi nekog – međutim, valja napomenuti da je pet od šest zapalo mene Šesti je smrtno ranio pukovnika, koji pripomene, pokazujući profinjen smisao za humor, da će se sad morati oprostiti s nama jer ima posla u gradu Tada se raspita gdje je pogrebnik i ode

Urednik se okrene meni i reče:

– Očekujem goste na ručak pa se moram spremiti. Učinit ćete mi uslugu ako izvršite korekturu i primite stranke

Lecnuh se malo pri pomisli na primanje stranaka, ali bijah toliko omamljen od pucnjave koja mi je još zvonila u ušima da se nisam sjetio da išta kažem.

On proslijedi:

– Doći će Jones u tri sata – izbičujte ga! Gillespie će možda navratiti nešto prije – izbacite ga kroz prozor! Ferguson će biti ovdje oko četiri – ubijte ga! To će biti sve za danas, čini mi se. Ako budete imali vremena, možete napisati žučljiv članak o policiji – dobro iskefajte glavnog inspektora. Volovske su žile pod stolom, oružje je u ladici, municija tamo u kutu, šarpija i zavoji gore u pretincima U slučaju nesreće, otiđite dolje, k

Lancetu, kirurgu. On oglašuje kod nas – a mi se zato liječimo kod njega.

I ode. Protrnuh. U iduća tri sata bio sam u tako strašnim opasnostima da sam posve izgubio svoj duševni mir i svu svoju veselost. Gillespie je navratio i bacio mene kroz prozor. Jones je stigao točno na vrijeme, a kad sam se spremio da ga izbičujem, preoteo mi je posao. U susretu s jednim neznancem, koji nije bio predviđen u programu, ostao sam bez skalpa. Jedan drugi neznanac, po imenu Thompson, načinio mi je od odjeće jadnu i kukavnu hrpu dronjaka. I najposlije, stjeran u kut i opkoljen bjesomučnom gomilom urednika, varalica, političara i ukoljica koji su divljali i psovali i mahali oružjem oko moje glave, dok nije posvuda u zraku sve sijevalo od blijeska čelika, baš sam podnosio ostavku na svoj položaj kad stiže glavni urednik, a s njim skupina ushićenih i oduševljenih prijatelja. Tada nastade takav metež i pokolj da ga nijedno ljudsko pero, pa ni čelično, ne bi moglo opisati. Ljude su ubijali, probadali, raščerečivali, dizali u zrak i bacali kroz prozor. Slijedila je kratkotrajna provala mračnog bogohuljenja protkanog zamršenim i mahnitim ratničkim plesom, a onda je svemu bio kraj. Nakon pet minuta zavladala je tišina, a okrvavljeni urednik i ja sjedili smo sami nad krvavim ostacima što su ležali na podu oko nas.

On reče:

– Zavoljet ćete ovo mjesto kad se priviknete na nj.

Odvratih:

– Morat ću vas zamoliti da mi oprostite; mislim da bih mogao nakon nekog vremena pisati kako vi želite; čim bih stekao malo prakse i naučio jezik, vjerujem da bih mogao. Ali, da vam kažem po istini, takva snaga izraza ima svoje nezgodne strane, i čovjek je izložen smetnjama. Vidite i sami. Svrha je snažnog pisanja, bez sumnje, uzdizanje čitalaca, ali ja opet ne volim privlačiti toliku pažnju koliku ono izaziva. Ja ne mogu pisati na miru kad me ometaju koliko su me danas ometali.

Prilično volim ovo mjesto, ali ne volim da me ostavljate ovdje da primam stranke. Doživljaji su neobični, priznajem, pa i zabavni, u neku ruku, ali nisu pravedno raspodijeljeni. Jedan gospodin puca u vas kroz prozor a osakati *mene*; jedna bomba padne niz cijev na peći u vašu čast a vratašca od peći sjuri *meni* niz grlo; jedan prijatelj navrati da izmijeni komplimente s vama i toliko me izrešeta mecima da mi koža ne može držati na okupu osnovne elemente; vi odete na ručak, a Jones dođe sa svojom volovskom žilom, Gillespie me izbaci kroz prozor, Thompson zdere svu odjeću s mene, a jedan me posve nepoznat čovjek skalpira tako lako i slobodno kao da me poznaje ne znam otkad; i za nepunih pet minuta dođu sve bitange iz zemlje u punoj bojnoj opremi i smrtno me, onako jadna, uplaše svojim tomahavcima. Sve u svemu, nikad u svom životu nisam proveo ovako uzbudljiv dan kao danas. Zbilja, vi mi se sviđate, i sviđa mi se kako se mirno i prisebno objašnjavate sa strankama, ali, znate, ipak nisam navikao na to. Južnjačko je srce odviše impulzivno, južnjačka je gostoljubivost odviše širokogrudna prema strancu. Članak koji sam ja danas napisao, a u čije ste hladne rečenice vi svojom majstorskom rukom ulili vatreni duh tennesseejskog novinarstva, uzbunit će još jedan osinjak. Doći će sva ona rulja urednika, doći će gladni i htjeti da nekog pojedu za doručak. Moram se oprostiti s vama. Odbijam da prisustvujem tim svečanostima. Došao sam na Jug radi zdravlja, a otići ću iz istog razloga, i to naglo. Novinarstvo je u Tennesseeju odviše uzbudljivo za mene.

Nakon toga se raziđosmo žaleći što se rastajemo, a ja se nastanih u bolnici.

1869

GLASOVITI SKOČIŽABAC IZ CALAVERAŠKOG OKRUGA

Na molbu jednog svog prijatelja, koji mi je pisao s Istočne obale, posjetio sam dobroćudnog, govorljivog starog Simona Wheelera i raspitao se za prijateljeva prijatelja *Leonidasa* W. Smileyja, kako sam bio zamoljen, i evo što se dogodilo. Sve mi se nekako čini da je *Leonidas* W. Smiley izmišljena ličnost, da moj prijatelj nije uopće poznavao takvu osobu i da je samo predmnijevao, upitam li starog Wheelera za njega, da ću ga podsjetiti na njegova zloglasnog *Jima* Smileyja, pa da će se potruditi da mi dozlogrdi svojim nesnosnim sjećanjem na njega, dugim i dosadnim i meni posve nepotrebnim. Ako mu je takva bila namjera, onda je uspio.

Našao sam Simona Wheelera kako bezbrižno drijema u zapećku trošne krčme u zapuštenom rudarskom naselju Angel's Camp, i zapazio sam da je debeo i ćelav i da mu je na mirnu licu izraz umilne blagosti i jednostavnosti. Prenuo se i poželio mi dobar dan. Rekao sam mu kako me prijatelj zamolio da se malo raspitam za njegova dragog druga iz djetinjstva, *Leonidasa* W. Smileyja – velečasnog Leonidasa W. Smileyja, mlada duhovnika, za koga je čuo da je neko vrijeme živio u Angel's Campu. Dodao sam da bi me gospodin Wheeler mnogo zadužio kad bi mi kazao štogod o tom velečasnom Leonidasu W. Smileyju.

Simon Wheeler stjerao me u kut i zagradio mi put

svojom stolicom, pa je sjeo i raspreo jednoličnu priču koja slijedi. Nijednom se nije osmjehnuo, nijednom namrštio, nijednom promijenio glasa, koji je udesio od prve rečenice i koji je blago tekao, nijednom nije pokazao ni tračka ushita; ali se kroz cijelo njegovo beskrajno pripovijedanje provlačila nit dirljive ozbiljnosti i iskrenosti, koja mi je jasno pokazivala da on ne samo što nije ni načas pomislio da mu je priča imalo šaljiva ili smiješna, nego je smatrao da je uistinu važna, i da se divi obojici njenih junaka kao ljudima natprirodno genijalne dovitljivosti. Pustio sam neka priča kako hoće i nijednom ga nisam prekinuo.

– Velečasni Leonidas W. Hm, velečasni Le... pa, bio je ovdje jednom jedan čovjek koji se zvao *Jim* Smiley, u zimi četrdeset i devete – ili je to možda bilo u proljeće pedesete – ne znam više pravo, ali mislim da je bilo jedno ili drugo, jer se sjećam da veliki kanal nije još bio gotov kad je on prvi put došo u naselje; sad, kako bilo da bilo, to vam je bio najčudnovatiji čovjek u okolici, uvijek se kladio na sve živo, kad god bi mogo naći koga da prihvati jednu stranu oklade; a kad ne bi, promijenio bi stranu. Kako bi god odgovaralo drugome, odgovaralo bi i *njemu* – kako god, samo da se kladi, i *on* je bio zadovoljan. Ali je svejedno imo sreću, vražku sreću; skoro je uvijek dobivo. Uvijek je bio spreman i vrebo priliku; nisi mu mogo ništa spomenut a da ti taj čovjek ne ponudi da se okladite, i da izabereš koju god hoćeš stranu, baš ko što rekoh. Ako je bila konjska trka, na kraju bi bio pun para ili bi osto bez prebijene pare; ako je bila borba pasa, on bi se kladio; ako je bila borba mačaka, on bi se kladio; ako je bila borba pilića, on bi se kladio; ama, kažem vam, ako su dvije ptice sjedile na plotu, on bi se kladio s vama koja će prva odletjeti; ili, ako je bila misa pod vedrim nebom, on bi se redovito kladio na pastora Walkera, koga je držao za najboljeg propovjednika u okolici, što je on i bio, a uz to i dobar čovjek. Čak i kad bi vidio nekog balegara kako je nekud pošo, on bi se kladio s vama koliko će mu trebati da

stigne do... kamo je već pošo, pa ako ste prihvatili okladu, on bi išo za tim balegarom i do Meksika, samo da vidi kamo se uputio i koliko mu je vremena trebalo. Mnogi su ovdašnji momci vidjeli tog Smileyja i mogu vam pričati o njemu. Ama, *njemu* je uvijek bilo svejedno – on bi se kladio o *bilo* šta – baš vražji momak! Jednom je žena pastora Walkera prilično dugo ležala teško bolesna, i činilo se da joj nema spasa; ali jednog jutra evo ti pastora, a Smiley skoči i upita ga kako joj je, a on mu veli da joj je mnogo bolje – fala Bogu na njegovoj neizmjernoj milosti – i da se tako lijepo oporavlja da će, s Božjom pomoću, još ozdravit; a Smiley će, prije nego je i promislio: »Evo vam dva i pol dolara da neće.«

– Taj vam je Smiley imo kobilu – momci su je zvali Polagana Smrt, ali to je bilo samo u šali, znate, jer je ta kobila dabome bila ipak brža – i on je zarađivo pare na toj kobili, iako je bila i spora, i uvijek bolovala od sipnje, ili sakagije, ili sušice, ili tako nečeg. Obično bi joj dali dvjesta-trista koraka prednosti, pa je onda pretekli; ali bi se ona uvijek pred sam kraj trke sva nekako raspalila i unezvijerila, te bi se zaletjela i razritala između plotova bacajući noge na sve strane, katkad uvis, katkad na jednu stranu, a dizala je *više* prašine i pravila *veću* buku svojim kašljanjem i kihanjem i frktanjem nego... i *uvijek* bi stigla na cilj prva za dužinu vrata, tek toliko koliko treba.

– A imo je i jedno štene, buldoga, za koga bi, kad ga pogledaš, reko da nije ni za šta drugo nego da okolo sjedi i prijeko gleda i vreba priliku da štogod zdipi. Ali čim bi se na njega kladio, to ti je bio drugi pas; isturio bi donju vilicu ko prednji kaštel i iskesio zube tako da su mu se sjali ko furuna. I mogo ga je drugi pas zgrabit, i dražit ga, i gristi ga, i bacit ga preko ramena dva-tri puta, a Andrew Jackson[1] – tako se zvalo štene – Andrew

[1] Andrew Jackson (1767–1845), sedmi predsjednik Sjedinjenih Država.

Jackson se pravio kao da je to *njemu* drago i kao da se ničemu drugom nije ni nado – a dotle se oklade na onog drugog psa neprestano dupliraju, i dupliraju, dok sav novac ne bi uložili; a onda bi on odjedanput ščepo onog drugog psa baš za članak stražnje noge i prilijepio se za njega – nije uopće grizo, razumijete, nego ga samo zgrabio i nije pušto sve dok ne bi svi digli ruke, pa makar to trajalo i godinu dana. Smiley je uvijek dobivo na tom štenetu sve dok se nije jednom namjerio na psa koji nije imo stražnjih nogu, jer mu ih je otpilio cirkular, pa kad su sve oklade pale, i sav novac bio položen, i on ga htio dovatit za svoje omiljeno mjesto, začas je uvidio kako su ga nasamarili i kako ga onaj drugi pas, tako rekuć, drži u šahu, pa se kanda začudio i sav nekako pokunjio i nije se više ni trudio da pobijedi, te je, bogami, loše prošo. Pogledo je Smileyja ko da mu kaže da mu je srce prepuklo, i da je *on* kriv što mu je našo psa bez stražnjih nogu za koje bi ga šćapio, u što se najviše uzdo u borbi, pa se odvuko malo dalje, i lego i crko. Bilo je to dobro štene, taj Andrew Jackson, i bio bi se proslavio da je poživio, jer je imo ono nešto i bio je nadaren – ja to dobro znam, jer on nije imo bogzna kakvih prilika, a nema toga da bi se jedan pas mogo onako borit u onakvim prilikama da nije bio nadaren. Uvijek se ražalostim kad pomislim na onu njegovu posljednju borbu i njezin ishod.

– Elem, taj vam je Smiley imo štakoraša, i pjetlića, i mačora, i svačega tome slično, tako da nisi imo mira od njega, i nisi mu mogo ništa donijet da se kladite a da on već nije imao premca. Jednog je dana uvatio jednog žapca i odnio ga kući i reko da će ga dresirat; i tako tri mjeseca nije radio ništa drugo nego sjedio u svom dvorištu i učio tog žapca skakat. I, bogami, pošteno ga je naučio. Lagano bi ga lupno otraga a žabac bi se idući tren prometnuo u zraku ko uštipak – prevrnuo bi se jedanput, možda i dvaput, ako se dobro otisnuo, i dočeko se na noge, lijepo ko mačka. Tako ga je izvježbo da lovi muhe, i tako ga je redovito vježbo, da bi žabac

svaki put šćapio muhu čim bi je ugledo. Smiley je govorio da žapcu treba samo vježba pa da može skoro sve radit – i ja mu vjerujem. Vidio sam kako je metnuo Dan'la Webstera[1] ovdje na pod – žabac se zvao Dan'l Webster – i viknuo: »Muha, Dan'l, muha!« – i, prije nego što bi okom trepnuo, žabac je skočio pravo uvis i skinuo muhu s one tamo tezge, pa ljosnuo na pod ko gruda blata i uzeo se češkat stražnjom nogom po glavi tako ravnodušno ko da nema pojma da je napravio nešto što ne bi mogla napravit svaka žaba. Nikad nećete nać takva skromna i prostodušna žapca kakav je on bio, iako je bio tako nadaren. A kad je valjalo skakat časno i pošteno udalj, on bi u jednom skoku skočio dalje nego ijedna druga živina njegova soja. Skakanje udalj bila mu je forca, razumijete, i kad bi došlo do toga, Smiley bi stavljo novce na njega do posljednje pare. Smiley je bio strašno ponosan na svog žapca, a mogo je i bit kad su ljudi, koji su putovali i vidjeli svijeta, svi odreda govorili da je taj žabac nadmašio sve žapce koje su oni vidjeli.

– Elem, Smiley je to stvorenje držo u maloj rešetkastoj kutiji pa bi ga katkad donio u grad i vrebo priliku da se kladi. Jednog je dana neki čovjek – bio je stranac u naselju – naišo na njega s tom njegovom kutijom pa će ga upitat:

– Šta bi to moglo bit u toj kutiji?

A Smiley će tobož ravnodušno:

– Mogla bi bit papiga, a mogo bi bit i kanarinac, ali nije – već običan žabac.

A čovjek uzeo kutiju i gleda je pažljivo, okreće je ovako i onako pa će:

– Hm... tako je. Pa dobro, a kakva je korist od njega?

– Eh – veli Smiley mirno i bezbrižno – reko bih da je dosta dobar za nešto, može skočit dalje od svakog žapca u calaveraškom okrugu.

[1] Daniel Webster (1782–1852) američki državnik, inače politički protivnik predsjednika Jacksona.

Čovjek opet uzme kutiju pa opet gleda, dugo i pažljivo, i vrati je Smileyju i kaže, ko da važe svaku riječ·

– E pa – veli – ja ne vidim na tom žapcu ništa po čemu bi on bio išta bolji od bilo kojeg drugog žapca.

– Možda ti ne vidiš – veli Smiley. – Možda se razumiješ u žabe, a možda se i ne razumiješ; možda imaš iskustva, a možda si, da tako kažem, običan armater. Kako bilo da bilo, ja imam *svoje* mišljenje i kladim se u četrdeset dolara da će on skočit dalje od svakog drugog žapca u calaveraškom okrugu.

Čovjek se malo zamisli pa mu nekako neveselo veli:

– Eh, ja nisam odavde i nemam žapca; ali da imam žapca, kladio bih se.

A Smiley će mu na to:

– Ništa za to... ništa za to... pridrži mi časak kutiju pa ću ti ja donijet jednog žapca.

I tako onaj uzme kutiju i položi svojih četrdeset dolara uz Smileyjeve i sjedne da čeka.

Tako je on tamo prilično dugo sjedio, i mislio i mislio, a onda je izvadio žapca, otvorio mu usta, uzeo žličicu i nakljuko ga sačmom – nakljuko ga gotovo do grla – i metno ga na pod. Smiley je dotle otišo do bare i gaco po blatu dugo vremena dok konačno nije uvatio jednog žapca i donio ga onom čovjeku i reko:

– E sad, ako si spreman, metni ga uz Dan'la tako da mu prednje šapice budu točno u ravnini s Dan'lovim, a ja ću dat znak. – Onda će on: – Jedan... dva... tri... sad! – pa i on i onaj čovjek dodirnu žapce odostrag, i onaj novi žabac živo skoči, a Dan'l se nadme i zadigne ramena – ovako – ko kaki Francuz, ali badava – ne može se ni maknut; stoji ko panj i ne može se pomać, baš ko da je ukopan. Smiley se našo u čudu, i zgrozio se, ali dakako da nije imo pojma šta je posrijedi.

Onaj čovjek uzeo pare i pošo, a kad je bio na vratima, pokaže palcem preko ramena – ovako – u Dan'la pa će opet, baš ko da važe svaku riječ:

– Bogami – veli – ja ne vidim na tom žapcu ništa po čemu bi on bio išta bolji od bilo kojeg drugog žapca.

A Smiley stoji, češe se po glavi i gleda, gleda u Dan'la, i na kraju će ovako:

– Zbilja se čudim kako me taj žabac iznevjerio – da mu se nije šta dogodilo – nekako se sav naduo. – I uvati Dan'la za šiju, digne ga pa veli: – Ama, neka me vrag odnese ako nije težak pet funti! – i okrene ga naglavce, a žabac izriga dvije šake sačme. I tad mu sine šta je posrijedi, pa se razljuti ko ris – spusti žapca na pod i pojuri za onim čovjekom, ali ga ne uvati. I...

(Tu je Simona Wheelera zovnuo netko izvana, pa je on ustao da vidi što hoće od njega.) Odlazeći, okrenuo mi se i rekao:

– Samo ti sjedi, prijatelju, gdje sjediš, evo mene odma natrag.

Ali ja, s oproštenjem, nisam vjerovao da bi mi nastavak priče o poduzetnom protuhi *Jimu* Smileyju mogao dati mnogo obavještenja o velečasnom *Leonidasu* W. Smileyju, pa sam ustao da iziđem.

Na vratima sam sreo druželjubivog Wheelera, koji me uhvatio za posuvratke kaputa i nastavio:

– Elem, taj vam je Smiley imo jednu žutu ćoravu kravu koja nije imala repa nego samo kratak batrljak ko bananu...

Ali kako nisam imao ni vremena ni volje da slušam dalje o toj sirotoj kravi, oprostio sam se i otišao.

1865

PRIČA O ZLOČESTOM DJEČAKU

Bio jednom neki zločesti dječak koji se zvao Jim – iako ćete, ako budete dobro pazili, opaziti da se zločesti dječaci u vašim knjigama iz vjeronauka gotovo uvijek zovu James. Čudno je, ali istinito, da se ovaj zvao Jim.

On nije imao ni bolesnu majku – bolesnu majku koja je pobožna, i ima sušicu, i koja bi najradije legla u grob i upokojila se, samo kad ne bi toliko voljela svog dječaka, i kad se ne bi bojala da bi svijet mogao biti okrutan i hladan prema njemu kad nje više ne bude. Većina se zločestih dječaka u knjigama iz vjeronauka zovu James i imaju bolesne majke koje ih uče: »Ja sad na počinak idem...« i tako dalje, i uspavljuju ih nježnim, turobnim glasovima, pa ih poljube prije spavanja i kleknu kraj postelje i plaču. Ali s ovim dječakom nije bilo tako. Zvao se Jim i majci nije bilo ništa – nije imala sušicu ni štogod slično. Bila je prije snažna nego slaba, a nije bila ni pobožna; štoviše, nije bila zabrinuta za Jima. Rekla je da ne bi bila velika šteta da slomi vrat. Uvijek bi ga istukla prije spavanja i nikad ga ne bi poljubila; naprotiv, išćuškala bi ga kad god se spremala da ode.

Jednom je taj zločesti dječak ukrao ključ od smočnice . uvukao se u nju i najeo se pekmeza, pa je napunio staklenku katranom da majka ne bi ništa primijetila; ali ga nije iznenada obuzeo strašan osjećaj i ništa mu nije prišapnulo: »Smijem li ja biti neposlušan prema majci? Nije li grijeh ovo što sam uradio? Što se događa zločestim dječacima koji pojedu pekmez svojih dobrih dragih

majki?« i onda nije posve sam kleknuo, ni obećao da više nikad neće biti nevaljao, ni ustao laka, blažena srca, ni ispričao sve majci, niti je zamolio za oproštenje, niti ga je ona blagoslovila sa suzama ponosa i zahvalnosti u očima. Nije, tako biva sa svim drugim zločestim dječacima u knjigama; ali, začudo, s ovim Jimom nije bilo tako. On je pojeo onaj pekmez i rekao da je bio odličan, onako grešno, nepristojno kako je umio; pa je usuo katrana i rekao da je i to odlično, i nasmijao se i pripomenuo »da će stara skočiti i zafrktati ko konj« kad otkrije; a kad je zaista otkrila, tvrdio je da nema pojma tko je to učinio, pa ga je ona pošteno išibala, a on je samo plakao. Sve je u tog dječaka bilo čudno – sve je u njega ispadalo drugačije nego u drugih zločestih Jamesa u knjigama.

Jednom se popeo na jabuku farmera Acorna[1] da krade jabuke, a grana nije pukla, niti je on pao i slomio ruku, niti ga je rastrgao farmerov veliki pas, niti je onda tjedne i tjedne čamio u bolesničkoj postelji, niti se pokajao i popravio. Ne, nije; nakrao je jabuka koliko ga je bila volja i sišao s drveta živ i zdrav; i spremno je dočekao psa i udario ga komadom opeke kad je došao da ga rastrga. Bilo je to vrlo čudno – nikad se nije ništa takvo dogodilo u onim blagim knjižicama s koricama mramorne boje, i sa slikama ljudi u frakovima i sa zvonolikim šeširima na glavi, i u hlačama kratkih nogavica i žena sa strukovima ispod miški i bez krinolina. Ništa takvo nema ni u jednoj knjizi iz vjeronauka.

Jednom je ukrao učitelju perorez, a kad se uplašio da će ga otkriti i išibati, turnuo ga je u kapu Georgea Wilsona – sina sirote udovice Wilsonke, vrlog dječaka, najboljeg dječaka u selu koji je uvijek slušao majku, i nikad nije slagao, i volio je školu, i bio lud za vjeronaukom. I kad je nož ispao iz kape, a jadni George oborio glavu i pocrvenio, kao da je svjestan svoje krivice, pa kad ga je ojađeni učitelj potvorio zbog krađe i baš se

[1] Acorn znači na engleskom žir

spremao da spusti šibu na njegova uzdrhtala ramena, nije se iznenada među njima pojavio sijedi, nevjerojatni mirovni sudac, niti zauzeo pozu i rekao: – Poštedite tog plemenitog dječaka – eno gdje se krije krivac! Ja sam prolazio pored škole za vrijeme odmora i, neviđen, vidio sam kako je izvršena krađa! – I onda Jima nisu izbatinali, niti je časni sudac održao ganutoj školi propovijed, niti uhvatio Georgea za ruku i rekao da takav dječak zaslužuje svaku pohvalu, niti mu je tada rekao da dođe u njegov dom, da mu mete ured, i loži peći, i obavlja poslove u mjestu, i sijeće drva, i studira pravo, i pomaže njegovoj ženi u kući, a inače se igra, i dobiva četrdeset centi na mjesec, i sretan je. Nije; tako bi se dogodilo u knjigama, ali sa Jimom nije bilo tako. Nikakav blesavi dosadni stari sudac nije navratio da pravi neprilike, pa je uzorni dječak izvukao batine, što je Jimu bilo drago jer, znate, Jim nije trpio vrle dječake. Jim je rekao da »njemu puca prsluk za njih, mamine maze«. Tako je prostački govorio taj zločesti, zapušteni dječak

Ali je najčudniji događaj koji je Jim ikad doživio bio kad je pošao na veslanje u nedjelju i nije se utopio, i drugi put kad ga je zateklo nevrijeme vani dok je lovio ribu, a nije ga udario grom. Jer, možete gledati i gledati u sve knjige iz vjeronauka odsad pa do Božića, a da nikad nećete naići na tako nešto. Ne, nećete; naći ćete da se svi zločesti dječaci koji idu na veslanje u nedjelju neizostavno utapljaju, i da sve zločeste dječake koje zatekne nevrijeme vani dok nedjeljom love ribu neizostavno pogodi grom. Čamci u kojim se nalaze zločesti dječaci uvijek se nedjeljom prevrću, i uvijek vlada nevrijeme kad zločesti dječaci na dan gospodnji love ribu. Kako se taj Jim izvukao, nije mi jasno.

Taj je Jim bio kao začaran – tako je valjda bilo. Ništa mu nije moglo nauditi. Čak je slonu u menažeriji dao prstovet burmuta, a slon mu nije surlom otkinuo glavu. Premetao je po kredencu tražeći metvičino ulje, a nije se zabunio i popio dušičnu kiselinu. Ukrao je ocu pušku i pošao u lov na dan gospodnji, a nije raznio sebi tri-

-četiri prsta na ruci. Udario je svoju malu sestru šakom u sljepoočicu kad se razljutio, a ona nije venula u mukama za dugih ljetnih dana, niti je umrla s nježnim riječima praštanja na usnama, što bi udvostručilo bol njegova slomljena srca. Nije, ona je to preboljela. On je naposljetku pobjegao i postao mornar, ali se nije vratio i obreo se tužan i osamljen na svijetu jer su njegovi najmiliji snivali vječni sanak u mirnom groblju, a dom se njegova djetinjstva, obrastao vinovom lozom, urušio i propao. Ne, nije, vratio se kući pijan kao zemlja i najprije se obreo u policijskoj stanici.

I odrastao je, i oženio se, i osnovao veliku obitelj, i jedne im noći svima sjekirom prosuo mozak, i obogatio se svakojakim prijevarama i gadarijama; i sad je najgadnija i najopakija hulja u svom rodnom selu, a svi ga poštuju i član je zakonodavne skupštine.

Eto, vidite, nikad nije bilo u knjigama iz vjeronauka takva zločesta Jamesa koji bi bio tako sretne ruke kao što je bio taj grešni, začarani Jim.

1865

LJUDOŽDERI U VLAKU

Nedavno sam bio u St. Louisu i, na putu na zapad, pošto sam prešao u drugi vlak u Terre Haute, u državi Indiani, na jednoj je maloj stanici ušao i sjeo do mene gospodin blaga, dobrodušna lica, od svojih četrdeset i pet ili možda pedeset godina. Lijepo smo razgovarali o koječemu oko sat vremena, pa sam zaključio da je vrlo inteligentan i zabavan. Kad je čuo da sam iz Washingtona, odmah se počeo raspitivati za pojedine javne radnike i za poslove Kongresa; ubrzo sam uvidio da razgovaram s čovjekom koji odlično poznaje sve začkoljice i zavrzlame političkog života u prijestolnici, čak i običaje i manire, i uobičajene postupke senatora i zastupnika u domovima Federalne zakonodavne skupštine. Domalo su dva čovjeka zastala časak pokraj nas i jedan je rekao drugome:

– Harrise, ako mi to učiniš, neću te nikad zaboraviti, sinko moj!

Oči su mog novog druga zasjale od zadovoljstva. Pomislio sam da su te riječi probudile u njemu neku dragu uspomenu. Tada mu lice postade zamišljeno – gotovo mračno. Obrati mi se ovako:

– Da vam ispripovjedim jednu priču; otkrit ću vam tužno poglavlje u svom životu – poglavlje koje nisam nikad spominjao otkako su se ti događaji zbili. Slušajte pažljivo i obećajte mi da me nećete prekidati.

Rekoh da neću, i on mi ispriča ovu čudnu događovštinu govoreći na mahove živo, na mahove sjetno, ali uvijek osjećajno i ozbiljno.

Na dan 19. prosinca 1835. krenuo sam iz St. Louisa večernjim vlakom u Chicago. U vlaku je bilo svega dvadeset i četiri putnika. Nije bilo ni žena ni djece. Bili smo izvrsno raspoloženi i uskoro smo sklopili ugodna poznanstva. Po svemu se činilo da će putovanje biti ugodno; nitko u društvu nije, mislim, ni sanjao o grozotama koje su nas uskoro snašle.

U 11 sati u noći počeo je jako padati snijeg. Odmah pošto smo napustili malo selo Welden, našli smo se u onoj strahovitoj prerijskoj pustoši koja se prostire na milje i milje u nenastanjenoj pustinji sve tamo do naselja Jubilee. Vjetrovi kojima nisu stajali na putu ni drveće ni brda, pa čak ni stijene, divlje su zavijali preko ravne pustinje tjerajući pred sobom snježne pahuljice kao pjenu na vrhovima valova uzburkanog mora. Snijeg je brzo rastao; a znali smo, po smanjenoj brzini vlaka, da se lokomotiva probija kroza nj sve teže i teže. Kadikad se zaista gotovo zaustavljala usred velikih nanosa što su se gomilali na pruzi kao gorostasni grobovi. Razgovori su stali zapinjati. Veselje je zamijenila duboka zabrinutost Misao da bismo mogli biti zatočeni u snijegu, u goloj preriji, pedeset milja daleko od prve kuće, javila se u svačijoj glavi i širila sumoran utjecaj na svačiji duh.

U dva sata ujutro prenuo sam se iz tjeskobna drijemeža jer je oko mene prestalo svako kretanje. U tren oka sinula mi je u glavi jeziva istina – zatrpani smo u snježnom nanosu. »Svi upomoć!« Svi su skočili da se odazovu pozivu. Svi smo do jednoga jurnuli van u olujnu noć, mrkli mrak, valovit snijeg, bijesnu oluju, svjesni da bi nam svaki izgubljeni trenutak mogao svima donijeti propast. Lopate, ruke, daske – svašta, sve čime se mogao ukloniti snijeg, bilo je smjesta upotrijebljeno za naše zajedničko dobro. Bio je to neobičan prizor, ta mala skupina mahnitih ljudi što se bore s nanesenim snijegom, jedni u najtamnijoj pomrčini a drugi pod oštrim svjetlom fara lokomotive.

Nepun je sat dostajao da se osvjedočimo kako su nam

napori posve uzaludni Dok smo mi odstranjivali jedan nanos, oluja je zakrčila prugu sa desetak drugih. A što je najgore, otkrili smo da je u posljednjem velikom jurišu koji je stroj učinio na neprijatelja pukla uzdužna poluga pogonskog kotača. Sve da je pruga i bila slobodna, bili bismo nemoćni. Ušli smo u vagon izmoreni radom i vrlo žalosni. Okupili smo se oko peći i ozbiljno pretresli položaj. Nismo imali nikakvih zaliha hrane to je bila najveća nevolja. Nismo se bojali da ćemo se smrznuti, jer je u tenderu bilo dovoljno drva. To nam je bila jedina utjeha. Raspravljanje se završilo napokon tako da smo se složili s kondukterovim ubitačnim zaključkom, to jest da bi smrt zadesila svakog čovjeka koji bi pokušao pješice prevaliti pedeset milja po takvu snijegu. Nismo mogli poslati po pomoć, a sve da smo i mogli, pomoć ne bi nikad stigla. Morali smo se pokoriti i čekati, najstrpljivije što smo mogli, pomoć ili smrt od gladi' Mislim da se i najhrabrije srce načas sledilo kad su te riječi bile izgovorene.

Nakon sat vremena razgovori su se sveli na tiho mrmljanje ovdje-ondje u vagonu, što se čulo na mahove između naleta vjetra; svjetiljke su potamnjele, većina se stradalnika smjestila između titravih sjena da razmišlja – da zaboravi sadašnjost, ako može – da spava, ako bude kadra.

Vječna je noć – nama se svakako činila vječna – istrošila napokon svoje dugočasne sate i na istoku je pukla hladna siva zora. Kako je svjetlo bivalo jače, putnici su se počeli micati i davati znakove života, jedan za drugim, i svaki je redom odgurnuo s čela šešir spuštena oboda, protegao ukočene udove i zirnuo kroz prozore na neveselu krajinu. Uistinu je bila nevesela' – nigdje ni žive duše, ni ljudske nastambe, ništa doli prostrane bijele pustinje, uzdignute ponjave snijega gonio je vjetar amo-tamo – more zakovitlanih pahuljica zaklanjalo je nebeski svod.

Cijeli smo dan kunjali po vagonima, malo govorili, mnogo mislili. Još jedna dugočasna noć – i glad.

Još jedno svanuće – još jedan dan šutnje, jada, ubitačne gladi, beznadna čekanja pomoći koja nije mogla stići. Noć nemirna drijemeža, puna snova o gošćenju – buđenja bolna od muka gladi.

Četvrti je dan došao i prošao – i peti! Pet dana groznog zatočenja! Divlja je glad virila iz svakog oka. U svakom je oku bio znak strašnog značenja – nagovještaj nečega što se nejasno oblikovalo u svačijem srcu – nečega što se još ničiji jezik nije usuđivao izraziti riječima.

Šesti je dan prošao – i sedmi je svanuo najmračnijoj, najunezvijerenijoj i najočajnijoj skupini ljudi koja je ikad stajala u sjeni smrti. Sad mora izići na javu! Ono što je raslo u svim srcima bilo je spremno da napokon poteče sa svih usana! Priroda je bila napeta do krajnjih granica – morala je popustiti. RICHARD H. GASTON iz Minnesote, visok, koštunjav, blijed, ustade. Svi su znali što je na pomolu. Svi su se pripravili – svaki osjećaj, sve što bi bilo nalik na uzbuđenje bilo je prigušeno – u očima koje su donedavno bile onako divlje, javila se jedino smirena, zamišljena ozbiljnost.

– Gospodo – ne možemo dalje ovako! Vrijeme je na izmaku! Moramo odrediti tko će od nas umrijeti da bi ostale opskrbio hranom.

GOSPODIN JOHN J. WILLIAMS iz Illinoisa ustade i reče: – Gospodo, ja predlažem za kandidata velečasnog Jamesa Sawyera iz Tennesseeja.

GOSPODIN WILLIAM R. ADAMS iz Indiane reče: – Ja predlažem za kandidata gospodina Daniela Slotea iz New Yorka.

GOSPODIN CHARLES J. LANGDON: – Ja predlažem za kandidata gospodina Samuela A. Bowena iz St. Louisa.

GOSPODIN SLOTE: – Gospodo... ja želim da se zahvalim u korist gospodina Johna A. Van Nostranda mlađeg iz New Jerseyja.

GOSPODIN GASTON: – Ako nema prigovora, gospodinova će želja biti ispunjena.

Kako je GOSPODIN VAN NOSTRAND uložio prigovor, ostavka je gospodina Slotea odbijena. Gospoda Sawyer i Bowen podnijeli su također ostavke, koje nisu prihvaćene iz istih razloga.

GOSPODIN A. L. BASCOM iz Ohia: – Ja predlažem da se kandidiranje završi i da Dom prijeđe na izbor tajnim glasanjem.

GOSPODIN SAWYER: – Gospodo... ja energično protestiram protiv ovakva postupka. On je u svakom pogledu nepravilan i nedoličan. Moram vas zamoliti da ga smjesta obustavimo, pa da izaberemo predsjednika sjednice i nadležne službenike koji će mu pomagati u radu, a onda možemo razborito nastaviti posao koji je pred nama.

GOSPODIN BELL iz Iowe: – Gospodo, ne slažem se s tim. Nije vrijeme da pazimo na formu i ceremonijalne propise. Više od sedam dana smo bez hrane. Svaki trenutak koji izgubimo u jalovu raspravljanju pogoršava nam položaj. Ja sam zadovoljan predloženim kandidatima – vjerujem da su svi prisutni zadovoljni – i što se mene tiče, ne vidim razloga zašto ne bismo odmah izabrali jednoga ili više njih. Htio bih podnijeti rezoluciju...

GOSPODIN GASTON: – Na nju bi bilo prigovora pa bi morala, prema propisima, odležati jedan dan, te bi tako prouzročila baš onaj zastoj koji vi želite izbjeći. Gospodin iz New Jerseyja...:

GOSPODIN VAN NOSTRAND: – Gospodo... ja sam stranac među vama; nisam tražio čast koju ste mi ukazali pa se malo sustežem...

GOSPODIN MORGAN iz Alabame (upada mu u riječ): – Ja sam za prethodnu interpelaciju.

Prijedlog je prihvaćen i daljnja je debata, naravno, okončana. Prihvaćen je prijedlog da se izaberu službenici, pa je gospodin Gaston izabran za predsjednika, gospodin Blake za tajnika, gospoda Holcomb, Dyer i Baldwin u izbornu komisiju, a gospodin R. M. Howland, nabavljač, da pomaže komisiji u izboru.

Zatim je bio odmor od pola sata pa se malo agitiralo. Na znak batićem, sjednica je nastavljena, a komisija je podnijela izvještaj u korist gospode Georgea Fergusona iz Kentuckyja, Luciena Hermana iz Louisiane i W. Messicka iz Colorada kao kandidata. Izvještaj je prihvaćen.

GOSPODIN ROGERS IZ MISSOURIJA: – Gospodine predsjedniče... Kako je sad izvještaj propisno podnesen Domu, predlažem da ga preinačimo zamjenjivanjem imena gospodina Hermana imenom gospodina Luciusa Harrisa iz St. Louisa, koji nam je svima dobro poznat kao čestit čovjek. Ne bih htio da netko pomisli da imalo osporavam čelik-značaj i ugled gospodina iz Louisiane – nipošto. Poštujem ga i cijenim koliko i svaki drugi od nazočne gospode; ali nitko od nas ne može zatvoriti oči pred činjenicom da je on omršavio za ovaj tjedan dana najviše od svih – nitko od nas ne može zatvoriti oči pred činjenicom da je komisija učinila propust u vršenju svoje dužnosti, bilo iz nemara, bilo iz nekog ozbiljnijeg razloga, nudeći nam na izbor gospodina koji, ma koliko njegove pobude bile plemenite, nije zaista toliko hranjiv...

PREDSJEDNIK: – Molim gospodina iz Missourija da sjedne. Predsjednik ne može dopustiti da se čast komisije dovodi u pitanje, osim redovitim putem, prema pravilima. Što će Dom poduzeti u vezi s gospodinovim prijedlogom?

GOSPODIN HALLIDAY iz Virginije: – Ja predlažem još jednu preinaku izvještaja, naime, da zamijenimo gospodina Messicka gospodinom Harveyjem Davisom iz Oregona. Gospoda će možda prigovoriti da je gospodin Davis, zbog tegoba i oskudice graničarskog života, žilav; ali, gospodo, je li sad vrijeme da cjepidlačimo oko žilavosti? Je li sad vrijeme da tražimo dlaku u jajetu? Nije, gospodo, nego obujam je ono što tražimo – građa, težina, obujam – to je ono što je sad najpreče – a ne talent, ni genijalnost, ni školovanost. Zahtijevam da se razmotri moj prijedlog.

GOSPODIN MORGAN (uzbuđeno): – Gospodine

predsjedniče... ja se najodlučnije protivim ovoj zamjeni. Gospodin iz Oregona je star, a osim toga, samo su mu kosti krupne – nema mnogo mesa. Pitam gospodina iz Virginije želimo li juhu umjesto krute hrane? Želi li nas obmanuti sjenama? Želi li se narugati našim mukama jednim oregonskim duhom? Pitam ga može li on gledati ova brižna lica oko sebe, može li nam se zagledati u žalosne oči, može li slušati lupanje naših žudnih srdaca, a onda nam još naturati ovoga izgladnjelog varalicu? Pitam ga moze li misliti na naše bijedno stanje, na nase minule jade, na nasu mracnu buducnost – pa da nam još nemilosrdno podmece ovu olupinu, ovu razvalinu, ovu klimavu varalicu, ovu kvrgavu i izmoždenu i istrošenu skitnicu s negostoljubivih oregonskih obala? Nikada! (Pljesak.)

Ovaj je amandman, nakon vatrene raspre, stavljen na glasanje i odbijen. Gospodin Harris unesen je u listu na temelju prvog amandmana. Tada je započelo glasanje. Glasalo se pet puta bez rezultata. Pri šestom glasanju izabran je gospodin Harris, jer su svi osim njega glasali za njega. Tada je pao prijedlog da se njegov izbor potvrdi aklamacijom, što nije uspjelo, jer je on opet glasao protiv sebe.

GOSPODIN RADWAY predložio je da Dom izabere između preostalih kandidata jednoga za doručak. Ovo je prihvaćeno.

Rezultat prvog glasanja bio je neodlučan, jer se polovica članova opredijelila za jednog kandidata radi njegove mladosti, a druga se polovica opredijelila za drugoga radi njegove veličine. Predsjednik je dao presudni glas za ovoga posljednjega, gospodina Messicka. Ta je odluka izazvala prilično nezadovoljstvo među prijateljima gospodina Fergusona, poraženog kandidata, i bilo je govora o tome da treba iznova glasati; međutim, prihvaćen je prijedlog da se sjednica zaključi, pa se skup odmah razišao.

Pripreme za večeru odvratile su zadugo pažnju Fergusonovoj frakciji od raspravljanja o njihovoj žalbi, a kad

su je htjeli ponovo iznijeti, radosna najava da je gospodin Harris gotov otjerala je svaku pomisao na njih.

Napravili smo na brzu ruku stolove poduprijevši naslone sjedala pa smo sjeli, srdaca punih zahvalnosti, za najbolju večeru koju smo imali priliku vidjeti za tih sedam mučnih dana. Koliko smo se promijenili za nekoliko sati! Beznadna, sjetna bijeda, glad, grozničava tjeskoba, očaj – tada; zahvalnost, vedrina, radost odveć duboka da bi se mogla izreći – sada. To je, znam, bio najradosniji trenutak u mome burnom životu. Vjetrovi su divlje zavijali i nosili snijeg oko našeg zatvora, ali su već bili nemoćni da nas rastuže. Sviđao mi se Harris. Možda je mogao biti bolje priređen, ali mogu slobodno reći da mi nijedan čovjek nije bio toliko po ukusu koliko Harris, niti mi je pružio toliko užitka. Messick je bio vrlo dobar, iako prilično začinjen, ali što se tiče prirodne hranjivosti i ukusnosti tkiva, uvijek bih radije Harrisa. Messick je imao svoje dobre strane – ne kažem ništa, niti želim da kažem – ali nije bio za doručak ništa bolji od mumije, gospodine – baš nimalo bolji. Mršav? – O, bože! – Žilav? Eh, bio je vraški žilav! Ne možete zamisliti – nikad ne biste mogli tako nešto zamisliti!

– Hoćete da kažete da...

– Nemojte me, molim vas, prekidati! Poslije doručka izabrali smo čovjeka po imenu Walker, iz Detroita, za večeru. On je bio jako dobar. Napisao sam tako poslije i njegovoj ženi. Zaslužio je svaku pohvalu. Uvijek ću se sjećati Walkera. Bio je malo sirov, ali jako dobar. A onda smo, sutradan ujutro, imali za doručak Morgana iz Alabame. To je bio jedan od najfinijih ljudi koje sam ikad upoznao – zgodan, obrazovan, profinjen, govorio je tečno nekoliko jezika – savršen džentlmen – bio je savršen džentlmen, i neobično sočan. Za večeru smo imali onu oregonsku starinu, i on je zaista bio mućak, nema zbora – star, koštunjav, žilav, ne možete ni zamisliti. Ja sam najposlije rekao, gospodo, vi kako hoćete, ali *ja* ću čekati do idućeg izbora. A Grimes iz Illinoisa je rekao: – Gospodo, i *ja* ću čekati. Kad izaberete čovjeka

koji ima *nešto* čime se može pohvaliti, bit će mi drago da vam se ponovo pridružim. – Uskoro je postalo svima jasno da nitko nije zadovoljan Davisom iz Oregona, pa su, da bi se sačuvala dobra volja koja je onako lijepo zavladala otkako smo založili Harrisa, održani izbori, a rezultat je bio da je izabran Baker iz Georgije. Taj je bio sjajan! E, dakle – poslije toga imali smo Doolittlea, i Hawkinsa, i McElroya (bilo je pritužbi na račun McElroya jer je bio neobično nizak i suh), pa Penroda i dva Smitha, i Baileyja (Bailey je imao drvenu nogu, što je bio čisti gubitak, ali je inače bio dobar), i jednog malog Indijanca, i jednog verglaša, i jednog gospodina po imenu Buckminster – skitnicu tankog kao štap, koji nije bio dobar ni za društvo niti valjan za doručak. Bilo nam je drago što smo ga izabrali prije nego što je pomoć stigla.

– Onda je *ipak* napokon stigla blažena pomoć?

– Jest, stigla je jednog vedrog, sunčanog jutra, upravo nakon izbora. Bio je izabran John Murphy, nije mogao biti bolji, časnu vam riječ dajem; ali se John Murphy vratio s nama, vlakom koji nam je došao u pomoć, i na kraju se oženio Harrisovom udovicom...

– Udovom...

– Udovom našeg prvog izabranika. Oženio se njome i još je sretan, i cijenjen, i imućan. Eh, to vam je bilo baš kao u kakvoj knjizi, gospodine... To vam je bilo kao u kakvom romanu. Na ovoj stanici silazim, gospodine; moram se oprostiti s vama. Kad god vam bude zgodno da ostanete dan-dva kod mene, bit će mi drago da vas ugostim. Sviđate mi se, gospodine; u meni se rodila naklonost prema vama. Mogao bih vas voljeti kao samog Harrisa, gospodine. Zbogom, gospodine, i sretan vam put!

Otišao je. Nikad u životu nisam bio tako zgranut, tako nesretan, tako zbunjen. Ali u duši mi je bilo drago što je otišao. Ma koliko bio uglađen i govorio blago, zadrhtao bih kad god bi me pogledao svojim gladnim očima; a

kad sam čuo da sam stekao njegovu pogibeljnu naklonost, i da me cijeni gotovo isto onoliko koliko je cijenio pokojnog Harrisa, srce mi je stalo u grudima.

Bio sam neizrecivo zbunjen. Nisam sumnjao u njegove riječi; nisam mogao posumnjati ni u jednu pojedinost njegova kazivanja, onako punog ozbiljne vjerodostojnosti, ali su me oni strašni detalji srvali i izazvali očajnu zbrku u mojoj glavi. Ugledah konduktera kako me motri. Upitah ga:

– Tko je taj čovjek?

– Nekad je bio član Kongresa, i to dobar član Kongresa. Ali ga je jednom u vlaku zavijao snijeg i umalo što nije umro od gladi. Bio je toliko promrzao, i uopće prozebao i iscrpljen jer nije imao što jesti, da je dva-tri mjeseca nakon toga bio bolestan i rastrojen. Sad je zdrav, samo pati od fiksne ideje, pa kad se raspriča o toj staroj temi, nikad ne stane dok ne pojede cijeli onaj vlak ljudi o kojima priča. Sad bi se već bio obračunao s njima, ali je tu morao sići. Zna im imena kao očenaš. Kad ih sve pojede osim sebe, uvijek kaže: »Pošto je došlo vrijeme uobičajenog izbora za doručak, a kako nije bilo protivljenja, ja sam bio propisno izabran, nakon čega sam, kako nije bilo nikakvih prigovora, dao ostavku. I tako me evo ovdje.«

Silno mi je odlanulo kad sam saznao da sam slušao samo nedužne snohvatice luđaka, a ne istinite doživljaje krvoželjna ljudoždera.

1868.

ČUDNOVAT SAN
S MORALNOM POUKOM

Preksinoć sam usnio neobičan san. Kao da sam sjedio na pragu (ali čini mi se da nije bilo ni u jednom određenom gradu) i razmišljao, a moglo je biti oko ponoći ili oko jedan sat. Vrijeme je bilo blago i lijepo. Nije se čuo nikakav ljudski glas, pa čak ni koraci. Nije se čuo baš nikakav zvuk koji bi povećao grobnu tišinu, osim povremenog potmulog laveža jednog psa u daljini i još slabijeg odazivanja drugog. Domalo sam odozgo iz ulice začuo nekakvo grohotanje, kao od kostiju, i pomislio da su to kastanjete pjevača serenade. Časak kasnije prođe pored mene dostojanstvenim korakom visok kostur, zakukuljen i zaogrnut poderanim pljesnivim pokrovom, čiji su dronjci lepršali oko njegove rebraste konstrukcije, i iščezne u sivoj mrklici mjesečine. Na ramenu je nosio razbijen i crvotočan lijes, a u ruci nekakav zavežljaj. Sad sam znao otkud ono grohotanje, to su bili zglobovi ovog čove i laktovi kojima je u hodu udarao po kukovima. Mogu reći da sam se našao u čudu Prije nego što sam dospio sabrati misli i upustiti se u bilo kakvo razmatranje što bi ta prikaza mogla navješćivati, začuo sam drugoga gdje dolazi – razabrao sam kako i on grohoće. Na ramenu je nosio dvije trećine lijesa. Silno sam želio da mu zavirim pod kukuljicu i porazgovaram s njim, ali kad mi se, prolazeći pored mene, okrenuo i nasmiješio svojim dubokim očnim šupljinama i istršalim zubima, pomislih da ga neću zadržavati. Tek što je otišao, začuh ponovo grohotanje i ugledah trećega kako

izranja iz sjenovita polumraka. Taj se pognuo pod teškim nadgrobnim kamenom vukući za sobom na uzici trošan lijes. Kad je došao do mene, zagledao se časak-dva u mene, a onda se okrenuo i primakao mi leđa govoreći:

– Hoćete li mi pomoći da ovo skinem?

Pomogao sam mu da skine kamen i stavi ga na zemlju, a tada opazih da na kamenu stoji ime »John Baxter Copmanhurst« i »U svibnju 1839«, datum smrti. Pokojnik je umorno sjeo do mene i obrisao *os frontis*[1] *majorom maxillaryjom*[2] – uglavnom po nekadašnjoj navici, pomislih, jer nisam vidio da se uopće znoji.

– Zlo je, zlo – reče on zaogrćući se ostatkom pokrova i naslanjajući zamišljeno čeljust na šaku. Tada diže lijevu nogu na koljeno i uze rastreseno grepsti gležanj zarđalim čavlom koji je izvadio iz lijesa.

– Što je to zlo, prijatelju?

– Ama, sve, sve. Gotovo da mi je žao što sam uopće umro.

– Čudim se. Zašto to kažete? Da se nije što dogodilo? Što je?

– Što! Pogledajte ovaj pokrov – dronjke. Pogledajte ovaj kamen, posve oštećen. Pogledajte ovaj bijedni stari lijes. Sve što čovjek ima, propada i nestaje pred njegovim očima, i vi pitate da se nije što dogodilo? Grom i pakao!

– Umirite se, umirite – rekoh. – To je zaista zlo, svakako je zlo, ali nisam mislio da će vas takve stvari mnogo smetati, s obzirom na vaš položaj.

– E pa, dragi moj gospodine, ipak me smetaju. Povrijeđen mi je ponos i narušena udobnost, upropaštena, mogao bih reći. Iznijet ću vam svoj slučaj, izložit ću vam ga tako da ga možete shvatiti, ako mi dopustite – reče jadni kostur zabacujući kukuljicu svog pokrova kao da

[1] Čeona kost.
[2] Velika čeljusna kost.

se sprema na posao, i tako nesvjesno poprimajući živahan i svečan izraz koji se nikako nije slagao s ozbiljnim značajem njegova položaja u životu – da tako kažem – i oštro odudarao od njegova turobna raspoloženja.

– Nastavite – rekoh.

– Stanujem u onom bijednom starom groblju, ulicu ili dvije dalje od vas, u istoj ulici – eto na, baš sam čekao kad će ta hrskavica popustiti! – treće rebro odozdo, prijatelju, privežite mi ga za kičmu kakvom uzicom, ako imate takvo što uza se, iako je komadić srebrne žice kudikamo ugodniji i trajniji i priličniji, ako ga čovjek redovito čisti – kad samo pomislim kako se kidam i raspadam na komade, samo zbog ravnodušnosti i nemara svog potomstva! – i jadni duh zaškrguta zubima tako te se trgoh i protrnuh, jer učinak je mnogo snažniji kad nema mesa i kože koji prigušuju škrgut. – Stanujem u tom starom groblju, i stanovao sam ovih tridesetak godina; i kažem vam, štošta se promijenilo otkako je ovo moje staro trudno tijelo leglo onamo, pa sam se okrenuo i ispružio s blaženim osjećanjem da su prestale muke, i jad, i tjeskoba, i sumnje, i strah, na vijeke vjekova, slušajući s prijatnim i sve većim zadovoljstvom kako grobar obavlja svoj posao, od nenadanog trijeska prve lopate zemlje po lijesu pa sve do slabašnog tapkanja kojim je oblikovao krov mog novog doma – divota! O bože! Da bar možete to noćas okusiti! – i pokojnik me trže iz snatrenja lupnuvši me koštunjavom rukom da je sve zazvonilo.

– Da, gospodine, prije trideset godina legao sam onamo, i bio sam sretan. Jer, tada je to bilo u prirodi, vani, u vjetrovitoj, cvjetnoj, prekrasnoj staroj šumi u kojoj su blagi povjetarci čavrljali s lišćem, vjeverice skakutale povrh nas i oko nas, gmazovi nas posjećivali, a ptice ispunjale mirnu osamu cvrkutom. Eh, tada je vrijedilo deset godina ljudskog života biti mrtav! Sve je bilo ugodno. Imao sam dobro susjedstvo, jer su mrtvaci koji su stanovali blizu mene potjecali iz najboljih obitelji u gradu. Činilo se da naši potomci misle mnogo na

nas. Držali su nam grobove u najboljem redu; ograde su uvijek bile u besprijekornom stanju, križeve su redovito bojadisali ili krečili, i zamjenjivali novima čim bi primijetili da su stari ili trošni, spomenici su bili uspravni, ograde na grobovima čitave i sjajne, ružine su bokore i nasade potkresivali, uzgajali i dotjerivali, staze održavali čiste, i ravne, i pošljunčene. Ali to je vrijeme prošlo. Naši su nas potomci zaboravili. Unuk mi živi u krasnoj kući sagrađenoj novcem koji su privredile ove moje stare ruke, a ja spavam u zapuštenom grobu, s gamadi koja nadire i izjeda mi pokrov da sagradi od njega gnijezda! Ja i moji prijatelji koji leže sa mnom osnovali smo i osigurali napredak ovoga lijepog grada, a gizdava kopilad naših dragih ostavlja nas da trunemo u napuštenom groblju koje susjedi proklinju, a stranci mu se rugaju. Pogledajte kakva je razlika između starih vremena i ovog sadašnjeg – na primjer, naši su grobovi sad svi ulegnuti; križevi su istrunuli i srušili se; ograde se na grobovima naherile, s jednom nogom u zraku, kao da odaju nedoličnu pustopašnost; spomenici nam se nagnuli kao od umora, a nadgrobni kamenovi oborili pokunjeno glave; nema više nikakvih ukrasa – nema ruža, ni nasada, ni pošljunčanih staza, ni ičega što bi godilo oku; čak i neobojeni stari plot od dasaka, koji nas je tobože štitio od doticaja sa životinjama i od oskvrnjivanja nepažljivih nogu, naherio se tako da visi nad ulicom i samo upozorava na naše nesretno počivalište i potiče na još veću porugu. A mi sad ne možemo sakriti svoju bijedu i dronjke u prijaznoj šumi, jer je grad ispružio svoje pogubne ruke i obuhvatio nas, i sve što je preostalo od radosti našeg starog doma jest šačica tužnih šumskih drveta koja stoje, umorna i sita gradskog života, s nogama u našim lijesovima, gledajući u maglovitu daljinu i žaleći što nisu tamo. Kažem vam da je to sramota!

– Sad već pomalo shvaćate, uviđate kako je to. Dok naši potomci žive u raskoši, zahvaljujući našem novcu, oko nas u gradu, mi se moramo svim silama boriti da

održimo lubanju i kosti na okupu. Bog bio s vama, nema nijednog groba u našem groblju koji ne propušta vodu – ni jednog jedinog. Kad god noću pada kiša, moramo se ispeti van i posjedati na drveće, a ponekad nas iznenada probudi studena voda što nam curi niz vrat. Onda vam se, bogami, na sve strane dižu stari grobovi i prevrću stari spomenici, a stari kosturi dipaju na drveće! Bogme, da ste naišli onuda u takvoj noći, poslije ponoći, mogli ste nas po petnaestak vidjeti kako sjedimo na jednoj grani, a zglobovi nam sumorno grohoću i vjetar nam huji kroz rebra! Koliko smo puta sjedili tako po tri-četiri sumorna sata pa sišli na zemlju, ukočeni, i prozebli, i pospani, te posudili jedan od drugoga lubanje da izgrabimo vodu iz grobova – ako mi pogledate u usta kad zabacim glavu, vidjet ćete da mi je glava puna starog suhog taloga – da znate kako sam zbog toga katkad neuravnotežen i luckast! Da, gospodine, koliko ste nas puta mogli, da ste slučajno naišli tik pred zoru, zateći kako grabimo vodu iz grobova i vješamo pokrove na plot da se suše Meni su čak jednog jutra tamo ukrali otmjen pokrov – mislim da ga je uzeo jedan čovo po imenu Smith koji prebiva prijeko, u jednom prostom groblju, mislim da je on, jer kad sam ga prvi put vidio, nije imao ništa na sebi osim karirane košulje, a kad sam ga posljednji put vidio, na posijelu u novom groblju, bio je najbolje odjeveni leš u društvu – i značajna je činjenica da se izgubio kad sam ja došao; uskoro je jednoj starici ovdje nestao lijes – ona ga je obično uzimala sobom kad bi kuda išla, jer bi, kad bi se dugo izlagala noćnom zraku, lako ozebla i dobila napadaj reume s grčevima, od koje je prvobitno umrla. Zvala se Hotchkiss – Anna Matilda Hotchkiss – možda je poznajete? Ima dva prednja gornja zuba, visoka je ali jako pogrbljena, nedostaje joj jedno rebro na lijevoj strani, pramen ride kose visi joj na lijevoj strani glave, a baš iznad desnog uha i malo ispred njega ima još jedan čuperak, donja joj je čeljust privezana žicom na jednoj strani gdje je olabavila, nedostaje joj jedna mala kost iz lijeve

podlaktice – izgubila ju je u tučnjavi – pomalo se šepuri u hodu i ide kao kakav pijetao, podbočivši se i podigavši nos u zrak – prilično je slobodna i lakoumna, pa je i posve sakata i izubijana, tako da je nalik na zemljanu košaricu u raspadanju, možda ste je sreli?

– Bože sačuvaj! – uzviknuh i nehotice, jer nekako se nisam nadao takvu pitanju, pa me je zateklo pomalo nespremna. Ali se požurih da se ispričam zbog neuljudnosti, te rekoh: – Htio sam samo da kažem da nisam imao čast, jer ja ne bih svjesno govorio ništa nepristojno o vašim prijateljima. Rekli ste da ste bili okradeni – što je doista sramota – ali se čini, po onome što je ostalo od pokrova koji imate na sebi, da je nekad bio skupocjen. Kako ste...

Sablastan se izraz poče javljati na oronulim crtama i smežuranoj koži na licu moga gosta, pa me obuze jeza i muka, ali mi on reče da se samo trudi da se značajno, previjano osmjehne, i uz to mi namigne, dajući na znanje da je onda kad je pribavio sadašnju odjeću nestala odjeća jednom duhu u susjednom groblju. To me umiri, ali ga zamolih da ubuduće samo govori, jer mu je izražavanje licem nepouzdano. Ma koliko se trudio, po svoj će prilici zatajiti. Osobito treba da izbjegava smješkanje. Ono što bi *on* mogao iskreno smatrati za briljantan uspjeh, vjerojatno bi se meni učinilo sasvim drugačije. Rekoh da volim gledati veseo kostur, pa čak i nestašan, u pristojnim granicama, ali da mislim da smješkanje ne pristaje baš jednom kosturu.

– Da, prijatelju – reče jadni kostur – činjenice su baš takve kako sam vam ih iznio. Ova dva stara groblja – ono u kojemu sam ja prebivao i ono malo dalje – namjerno su zapustili naši današnji potomci, tako da se u njima ne može više ostati. Pored njihove osteološke[1] neprikladnosti – a to nije sitnica u ovo kišovito vrijeme – sadašnje stanje nanosi štetu imutku. Moramo se preseliti ili se pomiriti s propašću i potpunim uništenjem

[1] Osteologija je nauka o kostima

svojih pokretnina. Eto, nećete mi možda vjerovati, ali je svejedno istina da među svim mojim znancima nema ni jednog jedinog lijesa u dobrom stanju – eto, to vam je nepobitna činjenica. Ne mislim tu na priproste ljude koji dođu u lijesovima od borovine na dječjim kolima, nego govorim o onim finim, posrebrenim mrtvačkim kovčezima, onoj grandioznoj vrsti koja se vozi pod crnim perjanicama na čelu povorke i može birati grobljanske parcele – mislim na ljude kao što su Jarvisovi, i Bledsovi, i Burlingsovi i slični. Svi su, tako reći, propali. A najimućniji su ljudi u našem društvu bili. Pogledajte ih sad – posve su iscrpljeni i bijedni. Jedan je od Bledsovih faktički dao svoj spomenik pokojnom krčmaru za malo svježih strugotina da ih metne pod glavu. Ja vam kažem da to mnogo govori, jer leš nije ni na šta toliko ponosan koliko na svoj spomenik. Rado čita natpis na njemu. Nakon nekog vremena počinje i sam vjerovati u ono što piše, pa ga možete vidjeti kako noć na noć sjedi na plotu i uživa. Epitafi su jeftini, a koliko dobra čine jednom kukavcu kad je mrtav, osobito ako je bio zle sreće za života! Šteta što ih više ne upotrebljavaju. Evo, ja se ne tužim, ali, u povjerenju, zaista mislim da je pomalo žalosno što mi potomci nisu dali ništa drugo osim ove stare ploče umjesto nadgrobnog kamena, pogotovo što na njoj nema nikakva komplimenta. Nekad je pisalo

OTIŠAO BOGU NA ISTINU

i bio sam ponosan kad sam to prvi put vidio, ali sam uskoro opazio, kad god bi kakav stari prijatelj naišao, da bi se naslonio bradom na ogradu, izdužio lice i čitao sve dok ne bi došao do tog mjesta, a onda bi se osmjehnuo i otišao nekako zadovoljan i utješen. Zato sam ga zbrisao da bih se otarasio tih budala. Ipak, mrtvac se uvijek i te kako ponosi svojim spomenikom. Eno, prijeko upravo ide pet-šest Jarvisa i nose obiteljski spomenik. I Smithers i neki unajmljeni duhovi prošli su maloprije sa svojim spomenicima. Zdravo, Higginse, zbogom, stari

prijatelju! To je Meredith Higgins – umro četrdeset i četvrte – pripada našem društvu na groblju – dobra stara porodica – prabaka mu je bila Indijanka – u vrlo smo prisnim odnosima – nije me čuo, samo mi zato nije odgovorio. Žao mi je jer bih vas rado upoznao s njim. Divili biste mu se. To vam je najrazglavljeniji, najpresedlastiji i, općenito, najiskrivljeniji stari kostur kojeg ste ikad vidjeli, ali uvijek spreman na šalu. Kad se smije, kao da struže dva kamena jedan o drugi, a uvijek počinje veselim vriskom, kao da grebe čavlom po prozoru. Hej, Jonese! To vam je stari Columbus Jones – pokrov mu je stajao četiristo dolara – a cijela oprema, sa spomenikom, dvije tisuće i sedamsto! Bilo je to u proljeće dvadeset i šeste. Sprovod u velebnom stilu, za ono vrijeme. Mrtvaci su dolazili čak iz Alleghanieja da vide njegove stvari – čovo koji leži u grobu do mene dobro se svega sjeća. A vidite li onoga ondje što prolazi s komadom križa pod rukom, nedostaje mu jedna cjevanica, a nema ništa pod bogom na sebi? To vam je Barstow Dalhousie. On je uz Columbusa Jonesa bio najraskošnije opremljena osoba koja je ikad stupila u naše groblje. Svi mi odlazimo. Ne možemo trpjeti kako naši potomci postupaju s nama. Osnivaju ulice, ali nikad ne popravljaju ništa oko nas niti ono što pripada nama Pogledajte ovaj moj lijes – a kažem vam da je u svoje vrijeme bio komad pokućstva koji bi privukao pažnju u svakom salonu ovoga grada. Možete ga uzeti ako želite, ionako nemam čime da ga popravim. Stavite novo dno i djelomično nov poklopac, i malo izmijenite oplatu duž lijeve strane, pa ćete vidjeti da je udoban kao bilo koje prebivalište te vrste u kojem ste ikad prebivali. Ne, hvala – ne, ništa, ništa – vi ste bili pristojni prema meni, i radije bih vam dao sve što imam nego da ispadnem nezahvalan. Evo, ovaj je pokrov nekako dražestan, na svoj način, pa ako biste ga... Nećete? Pa dobro, kako god hoćete, samo sam želio da budem pošten i velikodušan – u *meni* vam nema ni trunka škrtosti. Zbogom, prijatelju, moram poći! Možda ću noćas morati još

prevaliti dobar komad puta – ne znam. Samo nešto znam pouzdano, a to je da sam sad pošao iseljeničkim putem, i da nikad više neću spavati u onom raspucanom starom groblju. Putovat ću dok ne nađem pristojno stanište, pa makar morao klipsati do New Jerseyja. Svi dečki odlaze. Sinoć je, na vijećanju, odlučeno da se iselimo, i kad sunce izađe, neće ostati nijedne kosti u našim starim prebivalištima. Takva groblja mogu odgovarati mojim preživjelim prijateljima, ali ne odgovaraju ostacima koji imaju čast da iznose ove napomene. Moje je mišljenje opće mišljenje. Ako sumnjate, pogledajte što su duhovi na odlasku sve poisprevaljivali! Bili su gotovo neobuzdani iskazujući svoje gnušanje. Hej, eno i Bledsovih! Ako biste mi htjeli uprtiti ovaj kamen, ja bih im se pridružio i nastavio put s njima – vrlo ugledna stara porodica, ti Bledsovi, uvijek su dolazili na šestoroprežnim mrtvačkim kolima, i slično, prije pedeset godina, dok sam ja hodao ovim ulicama po danu. Zbogom, prijatelju!

I sa svojim nadgrobnim kamenom na ramenu, on se pridruži jezovitoj povorci vukući oštećeni lijes za sobom, jer sam, premda mi ga je onako usrdno nudio, odlučno odbio njegovu velikodušnu ponudu. Računam da su puna dva sata ti jadni prognanici prolazili grohoćući, natovareni onim svojim groznim stvarima, a ja sam sve to vrijeme sjedio žaleći ih. Jedno ili dvoje najmladih i najbolje očuvanih među njima raspitivali su se za ponoćne vlakove, ali čini se da ostali nisu poznavali taj način putovanja, samo su pitali za obične javne ceste koje vode u razne gradiće i gradove, od kojih nekih i nema na zemljopisnoj karti jer su nestali s nje i s lica zemlje prije punih trideset godina, a neki nisu nikad ni postojali osim na kartama, i to još na privatnima u poduzećima za kupoprodaju nekretnina. I pitali su u kakvu su stanju groblja u tim gradićima i gradovima, i na kakvu su glasu građani, što se tiče poštivanja mrtvih.

Sve me je to živo zanimalo i isto tako probudilo sažaljenje prema tim beskućnicima. I kako se sve činilo

stvarno, a nisam znao da sanjam, spomenuh jednom putniku, zavijenom u mrtvački pokrov, kako sam pomislio da objavim opis ovoga čudnog i vrlo žalosnog zbjega, ali pripomenuh da ga ne bih mogao istinito prikazati i baš onako kako se dogodilo, a da se ne bi učinilo da se poigravam ozbiljnom temom i da pokazujem nepoštovanje prema mrtvima, što bi potreslo i ražalostilo njihove preživjele prijatelje. Ali taj ljubezni i dostojanstveni ostatak nekadašnjeg građanina nagne se nisko nada me i šapne mi u uho:

– Neka vas to ne brine! Grad koji podnosi onakva groblja iz kakvih se mi iseljujemo, može podnijeti sve što će netko reći o zanemarenim i napuštenim mrtvima koji leže u njima.

U tom istom času zakukuriče pijetao i sablasna povorka iščezne ne ostavivši za sobom ni krpice ni koščice. Probudih se i vidjeh da mi glava visi iz kreveta i da sam prilično »otoboljen« – položaj koji je, možda, pogodan za snivanje snova s moralnom poukom, ali ne i za poeziju.

BILJEŠKA. Uvjeravam čitaoca, ako se groblja u njegovu gradu održavaju u redu, da ovaj san uopće ne cilja na njegov grad, nego da cilja pakosno i izričito na *susjedni*.

1870.

KAKO SAM UREĐIVAO POLJOPRIVREDNE NOVINE

Nisam se bez zlih slutnji prihvatio da privremeno uređujem poljoprivredne novine, isto kao što se ni kopnenjak ne bi bez zlih slutnji prihvatio da upravlja brodom. Ali, bio sam u takvim prilikama da mi je najvažnija bila plaća. Glavni je urednik novina odlazio na odmor, te sam prihvatio uvjete koje mi je ponudio i zauzeo njegovo mjesto.

Osjećaj da sam opet na poslu bio je božanstven, pa sam cijeli tjedan radio s nesmanjenim zadovoljstvom. Novine su otišle u tisak, i jedan sam dan pomalo zabrinuto čekao da vidim hoće li moj trud svratiti na se kakvu pozornost. Kad sam odlazio iz uredništva, pred večer, skupina se ljudi i dječaka na dnu stepenica naglo raspršila i propustila me, a jednoga ili dvojicu od njih čuo sam kako govore: – To je on! – Dakako da me taj događaj obradovao. Sutradan sam ujutro zatekao isto takvu skupinu na dnu stepenica, i raštrkane parove i pojedince koji su stajali ovdje-ondje na ulici i preko puta, i promatrali me sa zanimanjem. Skupina se razdvojila i uzmaknula kad sam se približio, a čuo sam jednoga kako kaže: – Pogledaj mu samo oči! – Pretvarao sam se da ne primjećujem kakvu pažnju privlačim, ali mi je zapravo bilo drago, pa sam nakanio da pišem o svemu tome svojoj tetki. Uspeo sam se uz kratko stubište i, primaknuvši se vratima, začuo vesele glasove i grohotan smijeh, a kad sam otvorio vrata, ugledao sam dva mladića seoske vanjštine kojima su lica poblijedjela i izdužila se

kad su me opazili, a zatim su obojica iskočila naglavce kroz prozor uz silan trijesak. Nađoh se u čudu.

Nakon otprilike pola sata uđe star gospodin kovrčave brade i otmjena ali prilično stroga lica, te na moj poziv sjede. Činilo se da mu nešto leži na srcu. Skine šešir i spusti ga na pod, pa izvadi iz njega rupčić od crvene svile i primjerak naših novina.

Položi novine na krilo i, brišući rupčićem naočale, upita me:

– Jeste li vi novi urednik?

Potvrdih da jesam.

– Jeste li ikad prije uređivali kakve poljoprivredne novine?

– Nisam – odgovorih. – Ovo mi je prvi pokušaj.

– Vrlo vjerojatno. Imate li bilo kakva praktičnog iskustva iz poljoprivrede?

– Nemam, čini mi se da nemam.

– Neki mi je predosjećaj tako govorio – reče stari gospodin ustičući naočale i gledajući me strogo povrh njih dok je previjao novine u pogodan oblik. – Htio bih vam pročitati ono što je u meni izazvalo taj predosjećaj. To je ovaj uvodnik. Slušajte i recite mi onda jeste li to vi napisali:

»Repu nikad ne valja čupati, jer se tako povređuje. Mnogo je bolje da se kakav dječak popne na drvo i strese je.«

– E pa, što sad mislite o tome? Jer ja zaista pretpostavljam da ste vi to napisali?

– Što mislim? Pa, mislim da je dobro. Mislim da je pametno. Nimalo ne dvojim da svaku godinu milijuni i milijuni vagona repe propadaju samo u ovoj općini zato što je ljudi čupaju nedozrelu, a da se kakav dječak popne da strese drvo...

– Tresite vi svoju babu! Repa ne raste na drveću!

– A, ne raste, je li? Pa dobro, tko kaže da raste? Ja sam se tu htio izraziti u prenesenom smislu, u potpuno prenesenom smislu. Svatko tko ima bar malo pojma o tome, zna da sam ja mislio da dječak treba stresti lozu.

Tada taj starac ustade i razdere novine u komadiće, i zgazi ih, i razbi nekoliko predmeta štapom, i reče da ja ne znam ni koliko jedan vol zna; i tada izađe i zalupi vratima za sobom, jednom riječju, vladao se tako da sam pomislio da mu nešto nije po volji. Ali, ne znajući što ga muči, nisam mu nikako mogao pomoći.

Ubrzo nakon toga uleti u sobu protegljasto, mrtvački blijedo čeljade dugačkih uvojaka koji su mu padali niz ramena, izbrazdana lica obrasla bradom koju nije brijao tjedan dana, pa zastane kao ukopan, s prstom na ustima, sagnute glave i tijela, kao da nešto osluškuje. Bila je gluha tišina. Ipak je još osluškivao. Tišina. Tada obrne ključ u vratima i pođe prema meni polako, na prstima, dok mi se ne primakne nadohvat ruke, pa stane i, pošto mi časak proučavaše lice sa živim zanimanjem, izvadi iz njedara presavijen broj naših novina i reče:

– Evo, ovo ste vi napisali. Pročitajte mi, samo brzo! Olakšajte mi muke. Jer ja patim.

Čitao sam naglas, i dok su mi riječi silazile s usana, vidio sam kako ga obuzima olakšanje, vidio sam kako mu napeti mišići popuštaju i tjeskoba nestaje s lica, a mir i spokojstvo iskradaju se ponad crta, kao blagi mjesec ponad sumorne krajine:

»Gvano[1] je lijepa ptica, ali je potrebno mnogo truda da se uzgoji. Ne valja je uvoziti prije lipnja ni poslije rujna. Zimi je valja držati na toplu mjestu, da izlegne mlade.

Očito je da će ove godine žitarice kasno dozreti. Stoga će biti dobro da ratari počnu izlagati kukuruzovinu i saditi heljdine kolače u srpnju umjesto u kolovozu.

O bundevama. Te su bobice omiljene među stanovnicima unutrašnjeg dijela Nove Engleske, koji ih radije upotrebljavaju u pravljenju kolača nego ogrozd, i koji ih isto tako više vole davati kravama za hranu nego jagode,

[1] Gvano su naslage izmetina morskih ptica, ponajviše na pacifičkoj obali Južne Amerike, a upotrebljavaju se kao gnojivo.

jer su zasitnije, a jednako su dobre. Bundeva je jedina jestvina iz porodice naranči koja uspijeva na sjeveru, osim tikve i jedne ili dvije vrste vrgova. Ali običaj da se sadi u vrtu ispred kuće s bokorjem izlazi brzo iz mode, jer je sad općenito prihvaćeno mišljenje da bundeva ne vrijedi mnogo kao sjenovito drvo.

Sad kad nastupa toplo vrijeme i kad se gusaci počinju mrijestiti...«

Uzbuđeni slušalac skoči na noge da mi stisne ruku i reče:

– Tako, tako... dosta. Sad znam da mi nije ništa, jer ste vi to pročitali baš kao i ja, od riječi do riječi. Ali, čovječe, kad sam jutros prvi put čitao, rekao sam sam sebi, nikad, nikad prije nisam vjerovao, iako su me prijatelji onako strogo držali na oku, ali sad vjerujem da *jesam* lud, a onda sam zaurlao da su me mogli čuti na dvije milje, i pošao da ubijem nekoga – jer, znate, znao sam da će do toga doći kad-tad, pa zašto ne bih odmah počeo? Pročitao sam ponovo jedan pasus, da se uvjerim, a onda sam spalio svoju kuću i krenuo. Ranio sam nekoliko ljudi i natjerao jednoga na drvo, gdje ga mogu dohvatiti kad god hoću. Ali sam pomislio da prvo svratim ovamo, kad već prolazim ovuda, pa da se potpuno uvjerim, sad sam se uvjerio i, kažem vam, sretan je onaj na drvetu. Bio bih ga sigurno ubio, na povratku. Zbogom, gospodine, zbogom, pao mi je velik kamen sa srca. Pamet mi je podnijela teret jednog vašeg poljoprivrednog članka, i sad znam da joj ništa više ne može nauditi. Zbogom, gospodine!

Bilo mi je pomalo teško pri duši zbog ranjavanja i požara kojima se taj čovjek pozabavio, jer nisam mogao a da se i ja donekle ne osjećam kriv. Ali ove sam misli brzo odagnao od sebe, jer je pravi urednik ušao u sobu! (Pomislio sam u sebi: e, da si otišao u Egipat, kako sam ti preporučio, možda bih imao priliku da se uvježbam, ali nisi htio, i eto ti sad! Nekako sam te i očekivao.)

Urednik je bio nekako tužan, zbunjen i potišten.

Razgleda krš koji su ostavili za sobom stari izgrednik i ona dva mlada ratara, pa reče:

– Žalosno, bogami, žalosno! Razbijena je bočica ljepila, i šest okana, i pljuvačnica, i dva svijećnjaka. Ali to nije ono najgore. Ugled je lista upropašten – i to, bojim se, zauvijek. Istina, nikad nije bila takva potražnja za listom, i nikad nije bilo rasprodano toliko primjeraka, niti se list vinuo do takve slave; ali tko želi da se proslavi ludošću, ili da se obogati slabošću svog uma? Prijatelju moj, časti mi moje, ulica je puna ljudi, a mnogi sjede na ogradama čekajući da vas barem na trenutak vide, jer misle da ste ludi. I nije nikakvo čudo, kad su pročitali vaš uvodnik. To je sramota za novinarstvo. Ama, kako vam je samo palo na pamet da možete uređivati ovakav list? Čini se da nemate ni pojma o poljoprivredi. Govorite o drljači i brazdi kao da je to jedno te isto; pričate o vremenu kad se linjaju krave; i preporučujete da se pripitomi tvor zato što je nestašan i što vješto lovi štakore! Vaša napomena da će morske školjke mirno ležati ako im se svira, suvišna je – potpuno suvišna. Školjke ništa ne uznemiruje. Školjke uvijek leže mirno. Školjke nimalo ne mare za glazbu. Ama, neka vam se nebo smiluje, prijatelju, da ste svoj život posvetili studiju neznanja, ne biste mogli s boljim uspjehom promovirati nego danas. Nikad nisam vidio ništa slično. Vaša napomena da divlji kesten kao trgovački artikl ima sve bolju produ, naprosto je sračunata na to da upropasti ovaj list. Molim vas da napustite službu, i da odete! Ne treba mi više odmora – ne bih mogao uživati u njemu i kad bih ga imao. Pogotovo kad biste vi sjedili na mojoj stolici. Neprestano bih strepio što ćete opet preporučiti. Dođe mi da poludim kad pomislim kako ste u rubrici »Uzgajanje parkova« raspravljali o oštrižištu. Molim vas, idite! Ništa me na svijetu ne bi moglo skloniti da podem opet na odmor. Ah, zašto mi niste *rekli* da nemate pojma o poljoprivredi?

– *Rekao* vama, kukuruzna stabljiko, glavico kupusa, cvjetačin sine? Prvi put čujem takvu bešćutnu napo-

menu. Kažem vam da se bavim uredničkim poslovima četrnaest godina, a prvi put u životu čujem da čovjek mora nešto znati da bi mogao uređivati novine. Repo jedna! Tko piše kazališne kritike u drugorazrednim novinama? Masa priučenih postolara i apotekarskih šegrta koji o dobroj glumi znaju baš isto toliko koliko ja znam o dobrom ratarstvu, ništa više. Tko piše recenzije o knjigama? Ljudi koji nikad nisu ni jedne napisali. Tko sastavlja teške uvodnike o financijama? Tipovi koji imaju najviše prilike da ne nauče ništa o tome. Tko kritizira ratove s Indijancima? Gospoda koja ne umiju razlikovati bojni poklič od vigvama, i koja se nikad nisu morala natjecati u brzini s tomahavkom, niti vaditi strijele iz nekoliko članova svoje obitelji da bi mogli naložiti logorsku vatru. Tko poziva na trezvenjaštvo i diže dreku protiv pijančevanja? Oni koji neće udahnuti trijezan dah sve dok ne legnu u grob. Tko uređuje poljoprivredne novine, vi – batato[1]? Ljudi, općenito uzevši, koji su propali kao pjesnici, kao pisci kriminalističkih romana, kao pisci melodrama, kao urednici gradskih vijesti, i koji su na kraju potražili utočište u poljoprivredi, da se privremeno spase od ubožnice. *Vi* biste htjeli govoriti *meni* nešto o novinarstvu! Gospodine, prošao sam ja sve to od Alfe do Omahe[2], i kažem vam, što manje čovjek zna, to veću buku diže i to veću plaću može tražiti! Da sam samo bio neobrazovan a ne kulturan, drzak a ne smjeran, sam bog zna da sam mogao steći slavu u ovom hladnom, sebičnom svijetu. Odlazim, gospodine! Budući da ste postupili sa mnom kako ste postupili, potpuno sam voljan da odem. Ali izvršio sam svoju dužnost. Ispunio sam ugovor koliko sam mogao. Rekao sam da ću pobuditi zanimanje za vaš list u svim slojevima – pa i jesam. Rekao sam da ću vam povećati tiraž na dvadeset tisuća primjeraka, i da sam imao još dva tjedna vremena, uspio bih. I pridobio bih za vas

[1] Slatki krumpir koji se uzgaja na Jugu Sjedinjenih Država.
[2] Omaha je grad u SAD

najbolju vrstu čitalaca kakvu nijedan poljoprivredni list nikad nije imao – ni jednog jedinog ratara, ni jednog jedinog pojedinca koji bi umio razlikovati stablo lubenice od breskvine loze, pa da ga ubijete! Vi gubite ovim raskidom, a ne ja, domaća rabarbaro! *Adios.*

I odoh.

1870

MOJ SAT
POUČNA PRIČICA

Moj lijepi novi sat išao je osamnaest mjeseci a da nije kasnio, niti išao naprijed, niti mu se slomio ijedan dio mehanizma, niti je stao. Počeo sam vjerovati da je nepogrešiv u pokazivanju vremena, i smatrati da su mu ustrojstvo i anatomija neuništivi. Ali naposljetku, jedne noći, nisam ga navio. Rastužio sam se, kao da je to poznati vjesnik i preteča nesreće. Međutim, brzo sam se utješio, odoka naravnao sat i odagnao od sebe zle slutnje i praznovjerice. Sutradan sam stupio u glavnu urarsku radnju da ga naravnaju po točnom vremenu. I poslovođa mi ga uze iz ruke i stade ga ravnati. Tada reče: – Kasni četiri minute, treba podesiti regulator. – Htjedoh ga zaustaviti, htjedoh mu objasniti da sat ide potpuno točno. Ali kakvi; sve što je taj klipan vidio bilo je da sat kasni četiri minute i da se regulator *mora* malo podesiti; i tako, dok sam ja u strahu skakao oko njega i preklinjao ga da pusti sat na miru, on je hladnokrvno i okrutno izvršio taj sramni čin. Sat mi je počeo ići naprijed. Iz dana u dan išao je sve brže i brže. Za tjedan dana spopala ga je ljuta groznica, a bilo mu se popelo na sto i pedeset otkucaja u hladu. Nakon dva mjeseca ostavio je sve ure u gradu daleko za sobom, bio je nešto više od trinaest dana ispred kalendara. Bio je zašao duboko u studeni dok se listopadsko lišće još žutjelo. Požurivao je plaćanje stanarine, računa i slično na tako poguban način da nisam mogao to trpjeti. Odnio sam ga uraru da ga regulira. Upitao me da li sam ga ikad dao

popraviti. Odgovorih da nisam, da ga nikad nije ni trebalo popravljati. S izrazom grešne sreće na licu, otvorio je lakomo sat pa je metnuo čašu za bacanje kocki na oko i zavirio u mehanizam. Rekao je da ga treba očistiti i podmazati, uz to što ga treba regulirati – neka dođem za tjedan dana. Pošto ga je očistio i podmazao i regulirao, sat mi je išao toliko polagano da je otkucavao kao pogrebno zvono. Počeo sam zakašnjavati na vlakove, nisam stizao ni na jedan sastanak, ostajao sam bez ručka; sat mi je produljio odgodu isplate mjenice od tri dana na četiri pa su mi je protestirali; postupno sam se prenio u jučerašnji dan, pa u prekjučerašnji, pa u prošli tjedan i uskoro mi je sinulo da se potpuno osamljen i sam vučem u pretprošlom tjednu, a svijet mi je posve iščeznuo iz vidika. Činilo mi se da otkrivam u sebi nekakvo potajno suosjećanje prema mumiji u muzeju i želju da razmijenim novosti s njom. Pođoh opet uraru. On rastavi sat na dijelove dok sam ja čekao, a onda reče da je kućište opruga »izbočeno«. Reče da će ga izravnati za tri dana. Nakon toga je sat *u prosjeku* išao dobro, ali ništa više od toga. Pola bi dana išao kao sam vrag i toliko kašljao, i hripao, i soptao, i kihao, i frktao da nisam mogao pratiti svoje misli; i dok bi tako držao tempo, nije bilo sata u zemlji koji bi se mogao mjeriti s njim. Međutim, ostatak bi dana išao sve polakše i dangubio dok ga sve ure koje je ostavio za sobom ne bi sustigle. Tako bi napokon, nakon dvadeset i četiri sata, dokaskao do sudačke tribine kako treba i taman na vrijeme. Imao bi dobar prosjek i nitko ne bi mogao reći da je učinio ni manje ni više nego što je bio dužan da učini. Ali valjan prosjek nije bogzna kakva vrlina kod sata, pa sam odnio taj instrument drugom uraru. On reče da je glavni zavoranj puknuo. Odvratih da mi je drago što nije ništa ozbiljnije. Da vam kažem po istini, nisam imao pojma što je glavni zavoranj, ali nisam htio da ispadnem neznalica pred stranim čovjekom. On je popravio glavni zavoranj, ali što je sat dobio na jednoj strani, izgubio je na drugoj. Išao bi neko

vrijeme pa bi stao na neko vrijeme, pa bi opet išao neko vrijeme, i tako dalje, služeći se slobodom odlučivanja o trajanju prekida. A kad god bi pošao, udario bi me kao kakva puška. Nosio sam jastučić na prsima nekoliko dana, ali sam najposlije odnio sat drugom uraru. Rasklopio ga je čitava, i okretao, i okretao ostatke pod povećalom, onda je rekao da se čini da s paočanicom nešto nije u redu. Uredio je to, i nanovo ga potjerao. Sad je sat dobro išao, samo što bi se uvijek u deset minuta do deset kazaljke sklopile kao škare i dalje bi se okretale zajedno. Ni najstariji čovjek na svijetu ne bi mogao nikako odrediti koliko je sati po toj uri, pa sam je opet odnio na popravak. Urar je rekao da se staklo iskrivilo i da glavno pero nije kako treba. Napomenuo je da bi mehanizam trebalo djelomično potumplati. Sve je to uredio, i tada je moj sat radio besprijekorno, samo što je od vremena do vremena, pošto bi gotovo osam sati mirno išao, sve u njemu iznenada popustilo i stalo zujati kao pčela, a kazaljke bi se odmah počele vrtjeti tako brzo da bi potpuno izgubile svu svoju individualnost i naprosto bile nalik na tananu paučinu na brojčaniku. Odvrtio bi iduća dvadeset i četiri sata za sedam-osam minuta, a onda bi bučno stao. Teška srca odoh još jednom uraru i promatrah ga kako ga rastavlja na komade Tada nakanih da ga strogo ispitam, jer je situacija bila već ozbiljna. Sam me sat stajao dvjesta dolara, a činilo mi se da sam dvije-tri tisuće platio za popravke. Dok sam čekao i promatrao, domalo prepoznadoh u tom uraru svog starog znanca – nekadašnjeg brodskog mehaničara, i to ne baš dobrog mehaničara. Pomno je pregledao sve dijelove, baš kao i drugi urari, a onda je izrekao svoj sud isto onako samopouzdano:

– Stvara odviše pare – treba da objesite francuski ključ na odušku!

Prosuo sam mu mozak na licu mjesta i pokopao ga o svom trošku.

Moj ujak William (već pokojni, na žalost!) obično je govorio da je dobar konj dobar sve dok jednom ne

pobjegne, i da je dobar sat dobar dok ga urari ne dobiju u ruke. I obično se pitao što je sa svim onim propalim kotlarima, i puškarima, i postolarima, i mehaničarima, i kovačima; ali nitko mu nije znao odgovoriti.

1870

PRIČA O DOBROM DJEČAKU

Jednom bio jedan dobar dječak koji se zvao Jacob Blivens. Uvijek je slušao roditelje, ma koliko besmisleni i nerazumni bili njihovi zahtjevi; i uvijek je učio iz svoje knjige, i nikad nije zakasnio na vjeronauk u nedjelju. Ne bi izostao iz škole čak ni kad bi mu zdrava pamet govorila da je to najbolje što može učiniti. Ni jedan od drugih dječaka nije nikad mogao shvatiti tog dječaka, tako se čudno vladao. Nikad nije lagao, ma koliko to bilo korisno. Naprosto bi rekao da se ne smije lagati, i to mu je bilo dovoljno. A bio je toliko pošten da je bio upravo smiješan. Čudnovato ponašanje toga Jacoba nadilazilo je sva shvaćanja. Ne bi se špekulao u nedjelju, ne bi pljačkao ptičja gnijezda, ne bi davao vruće novčiće majmunima verglaša; činilo se da ga ne zanima nikakva razumna zabava. Stoga su drugi dječaci pokušavali da to odgonetnu i da ga nekako shvate, ali nisu mogli izvesti nikakav pametan zaključak. Kako sam već rekao, samo su mogli stvoriti sebi nekakvu nejasnu predodžbu da nije »normalan«, pa su ga zato uzeli pod svoju zaštitu i nikad nisu dopuštali da mu se učini štogod nažao.

Taj je dobri dječak pročitao sve knjige iz vjeronauka; u njima je najviše uživao. U tome je bila sva tajna. On je vjerovao u dobre dječake koje opisuju u knjigama iz vjeronauka; slijepo im je vjerovao. Žudio je da jednom naiđe u životu na jednoga od njih. Oni su svi pomrli prije njega, valjda. Kad god je čitao o nekom izvanre-

dno dobrom dječaku, brzo bi pogledao kraj knjige da vidi što se dogodilo s njim, jer bi bio rado putovao na tisuće milja da ga vidi; ali to je bilo uzalud; taj bi dobri dječak uvijek umro u posljednjem poglavlju, i tu bi bila slika sprovoda sa svom njegovom rodbinom i djecom koja su učila vjeronauk s njim, i koja su stajala oko groba u hlačama što su bile prekratke, i s kapama što su bile prevelike, i svi su plakali držeći u rukama rupčiće u kojima je bilo po metar i pol tkanine. Tako mu je uvijek namjera bila osujećena. Nikad nije mogao vidjeti ni jednog od tih dobrih dječaka jer su uvijek umirali u posljednjem poglavlju.

Jacob je imao plemenitu težnju da uđe u jednu od tih knjiga iz vjeronauka. Htio je da uđe, sa slikama koje bi ga prikazivale kako slavno odbija da laže majci, i kako ona plače od radosti zbog toga; i sa slikama koje bi prikazivale kako on stoji na pragu i daje novčić bijednoj prosjakinji sa šestoro djece i kaže joj neka ga slobodno potroši, ali neka ne bude rasipna jer je rasipnost grijeh; i sa slikama na kojima bi on velikodušno odbijao da oda zločestog dječaka, koji ga je uvijek čekao u zasjedi iza ugla kad bi se vraćao iz škole, i koji ga je mlatio letvom po glavi pa ga gonio do kuće pocikujući uz put »Ijuju!« Takva je bila težnja mladoga Jacoba Blivensa. Želio je da uđe u jednu od tih knjiga iz vjeronauka. Katkad bi mu bilo malo nelagodno kad bi pomislio da dobri dječaci uvijek umiru. On je, znate, rado živio, a to je bilo najnezgodnije u sudbini dječaka iz knjiga iz vjeronauka. Znao je da je štetno po zdravlje biti dobar. Znao je da je kobnije od sušice biti natprirodno dobar kakvi su dječaci iz knjiga; znao je da ni jedan od njih nije to mogao dugo izdržati, i mučila ga je pomisao da nikad neće vidjeti knjigu, ako ga i metnu u nju, ili čak ako je izdaju prije nego što umre, da neće biti popularan bez slike njegova sprovoda na kraju. Kakva bi to bila knjiga iz vjeronauka kad ne bi u njoj pisalo kakav je savjet dao mještanima na samrti? Tako je najposlije. dakako, morao odlučiti da učini što može u tim prilikama – da živi

pravedno i istraje dokle god može, te da ima predsmrtni govor potpuno spreman kad mu dođe vrijeme.

Ali nekako ništa nije nikad išlo od ruke tom dobrom dječaku; ništa nije nikad ispalo onako kako je ispadalo dobrim dječacima u knjigama. Njima je uvijek bilo lijepo, a zločesti su dječaci lomili noge; ali u njegovu slučaju nešto je negdje škripalo, sve se događalo upravo obratno. Kad je zatekao Jima Blakea kako krade jabuke i pošao pod drvo da mu čita o zločestom dječaku koji je pao sa susjedove jabuke i slomio ruku, Jim je također pao s drveta, ali je pao na *njega* i slomio *njemu* ruku, a Jimu nije bilo ništa. Jacob nije to mogao razumjeti. U knjigama nije bilo ničega što bi bilo nalik na to.

Jednom, kad su neki zločesti dječaci gurnuli slijepca u blato, a Jacob mu pritrčao da mu pomogone i primi blagoslov od njega, slijepac ga uopće nije blagoslovio nego ga je odalamio štapom po glavi i rekao neka ga samo opet gurne, pa neka se onda samo pretvara da mu pomaže ustati. To se nije slagalo ni s jednom od onih knjiga. Jacob ih je sve pregledao da se uvjeri.

Nešto što je Jacob oduvijek želio učiniti bilo je da nađe hroma psa koji nema gdje da se skloni, i koji je gladan i progonjen, pa da ga dovede kući i da ga mazi i stekne vječnu zahvalnost toga psa. I napokon je našao takva psa i bio sretan; i doveo ga kući i nahranio, ali kad ga je htio pomilovati, pas je skočio na njega i razderao sve što je bilo na njemu, osim prednjica, te načinio od njega čudnovatu priliku. On je pogledao što stručnjaci kažu o tome, ali nije mogao ništa razumjeti. Taj je pas bio iste pasmine kao i oni u knjigama, ali je postupio sasvim drugačije Što god bi taj dječak pokušao učiniti, zapao bi u nevolju. Oni isti postupci za koje bi dječaci u knjigama bili nagrađivani, pokazali bi se kao postupci koje se nipošto nije isplatilo činiti.

Jednom u nedjelju, kad je išao na vjeronauk, vidio je neke zločeste dječake kako polaze na jedrenje. Zgrozio se jer je znao iz svojih knjiga da se dječaci koji u nedjelju idu na jedrenje svakako moraju utopiti. Stoga

je potekao na splavi da ih upozori, ali se jedan trupac okrenuo pod njim i on je pao u rijeku. Neki ga je čovjek prilično brzo izvukao, a liječnik mu je ispumpao vodu iz želuca i povratio mu dah svojim mijehom, ali se dječak prehladio i odležao devet tjedana u postelji. Ali najzagonetnije je od svega bilo to da je zločestim dječacima bilo cijeli dan lijepo i da su stigli kući živi i zdravi, što je bilo pravo čudo. Jacob Blivens je rekao da u knjigama nema ničega što bi bilo nalik na to. Bio je preneražen.

Kad se oporavio, bio je ponešto obeshrabren, ali je odlučio da i dalje istraje. Znao je da njegovi dotadašnji doživljaji neće biti dovoljni da uđe u knjigu, ali još nije bio navršio onoliko godina koliko je potrebno za dobre dječake, pa se nadao da će još pisati o njemu ako bude izgurao do kraja svog roka. Bude li sve zatajilo, imao je svoj predsmrtni govor u koji se mogao pouzdati.

Pogledao je što kažu stručnjaci, i utvrdio da je vrijeme da se ukrca na kakav brod kao mali. Otišao je k jednom brodskom kapetanu i zatražio posao, a kad ga je kapetan upitao za preporuke, ponosno je izvadio knjižicu i pokazao mu riječi: »Jacobu Blivensu od njegova odana učitelja«. Ali kapetan je bio grub, prost čovjek pa je rekao: »Ama, do vraga i to! *To* nije nikakav dokaz da znaš prati suđe ili ribati pod. Ne trebam te.« Ovo je svakako bio najneobičniji događaj koji se ikad dogodio Jacobu u cijelom njegovu životu. Učiteljeva bi pohvala na knjižici uvijek budila najnježnije osjećaje brodskih kapetana i utirala put svim počastima i uslugama koje su oni mogli iskazati – tako je uvijek bilo u svim knjigama koje je on čitao. Jedva je mogao vjerovati svojim očima i ušima.

Tom dječaku nije nikad bilo lako. Nikad se ništa nije dogodilo kako piše u knjigama. Napokon, jednog dana, dok je švrljao u potrazi za zločestim dječacima da ih opomene, našao je mnogo njih u bivšoj talionici kako se spremaju da se našale sa petnaestak pasa, koje su povezali u dugačak niz i baš htjeli ukrasiti prąznim limenkama od nitroglicerina, vežući ih psima za repove. Jacob

je bio dirnut do u srce. Sjeo je na jednu limenku (jer on nikad nije gledao je li što masno kad je dužnost bila pred njim), uhvatio čelnog psa za ogrlicu i upro prijekoran pogled u opakog Toma Jonesa. Ali baš u tom času naiđe gradski vijećnik McWelter, bijesan kao ris. Svi se zločesti dječaci razbježaše, ali Jacob Blivens, svjestan svoje nedužnosti, ustade i započe jedan od onih uzvišenih malih govora iz vjeronaučnih knjiga koji uvijek počinju sa: »Oh, gospodine!« – bez ikakva obzira na činjenicu da nijedan dječak, ni dobar ni zločest, nikad ne počinje govoriti tim riječima: »Oh, gospodine!«. Ali gradski vijećnik nije ni čekao da sasluša ostalo. Ščepao je Jacoba Blivensa za uho i okrenuo ga pa ga dlanom opalio po turu, i u tili čas dobri je dječak izletio kroz krov i vinuo se prema suncu s ostacima onih petnaestak pasa što bijahu nanizani za njim kao zmajev rep. Nije ostalo traga na licu zemlje ni od onog vijećnika ni od bivše talionice; a što se tiče Jacoba Blivensa, on uopće nije imao prilike da održi svoj posljednji predmsrtni govor s kojim je imao onoliko muke da ga sastavi, osim ako ga nije održao pticama; jer, iako je glavnina njegova tijela lijepo pala na vrh drveta u susjednom okrugu, ostatak su podijelile četiri općine, pa su morali izvršiti pet istraga da utvrde je li mrtav ili nije, i kako se to dogodilo. Jamačno niste nikad vidjeli tako rasutog dječaka.[1]

Tako je poginuo dobri dječak koji je učinio sve što je mogao, ali nije svršio onako kako piše u knjigama. Svi dječaci koji su radili kao on uspjeli su, osim njega. Njegov je slučaj uistinu neobičan. Po svoj prilici, neće nikad ni biti razjašnjen.

1870

Ovu sam glicerinsku nesreću posudio iz jedne uzgredne novinske bilješke. Naveo bih ime autora kad bih ga znao. (M. T.)

KRUP[1] KOD McWILLIAMSOVIH

kako ga je piscu ove knjige ispričao gospodin McWilliams, simpatični Njujorčanin, s kojim se pisac slučajno upoznao na putovanju.

Dakle, da nastavim gdje sam stao prije nego što sam zastranio da vam objasnim kako je ta strašna i neizlječiva bolest, membranozni krup, harala u gradu i tjerala sve majke u ludilo, od straha, pa sam upozorio suprugu na malu Penelopu i rekao joj:

– Dušo, da sam ja na tvom mjestu, ne bih dao tom djetetu da griska tu borovu grančicu.

– Ali, mili, što joj to može nauditi? – reče ona a u isti mah htjede uzeti djetetu grančicu, jer žene ne mogu primiti ni najrazboritiji savjet a da mu se ne usprotive, to jest, udate žene.

Odgovorih:

– Srce, opće je poznato da je borovina najmanje hranjivo drvo koje djeca mogu jesti.

Žena zadrža ruku, kojom je htjela uzeti grančicu, i povuče je u krilu. Vidio sam da se svladava. Reče:

– Mužiću, ti nisi tako lud kako se praviš! Znaš da nisi. Svi liječnici kažu da je terpentin u borovini dobar za slabu hrptenjaču i za bubrege.

– Ah, onda sam bio u zabludi! Nisam znao da je dijete bolesno na bubrege i kičmu, i da je liječnik preporučio...

[1] U izvorniku zapravo membranozni krup; u nas zadavica.

– Tko kaže da je dijete bolesno na kičmu i bubrege?

– Ti si mi to upravo natuknula, srce moje!

– Kakva ideja! Nikad ništa slično nisam natuknula.

– Ama, draga moja, nema ni dvije minute kako si rekla...

– Vrlo važno što sam rekla! Baš me briga što sam rekla. Djetetu ne može ništa nauditi ako malo griska borovu grančicu, kad ga to veseli, i ti to vrlo dobro znaš. I *baš* će je griskati. I gotovo!

– Ni riječi više, draga moja! Sad uviđam snagu tvog rasuđivanja pa ću još danas naručiti dva-tri hvata najbolje borovine. Moja djeca neće trpjeti oskudicu dok ja..

– Ama, idi, molim te, već jednom u ured i pusti me na miru! Čovjek ne može ni riječi progovoriti a da se ti ne zadjeneš za nju pa tjeraš svoje, i tjeraš, i tjeraš, sve dok ni sam više ne znaš što govoriš, a *nikad* i ne znaš.

– U redu, bit će kako ti kažeš. Ali nije baš najlogičnija ta tvoja posljednja napomena, koju...

Međutim, prije nego što sam dospio dovršiti, ona je demonstrativno otišla s djetetom. Navečer je, za večerom, sjela nasuprot meni, blijeda kao krpa.

– O, Mortimere, još jedan! Mali Georgie Gordon se razbolio.

– Krup?

– Krup.

– Ima li kakve nade?

– Ni koliko je crno pod noktom. Ah, što će biti s nama!

Uskoro dadilja donese malu Penelopu da nam poželi laku noć i izmoli uobičajenu molitvu na majčinu krilu. Usred rečenice: »Sad na počinak idem ja«, malo je zakašljala. Žena mi se svali kao da ju je smrt pokosila. Ali u hipu je bila na nogama, grozničavo obavljajući poslove na koje čovjeka tjera strah.

Zapovjedila je da se dječji krevetac prenese iz dječje sobe u našu spavaonicu; i pošla je da vidi kako će se zapovijed izvršiti. I mene je, naravno, povela. Hitro smo obavili posao. Metnuli smo laganu postelju za dadilju u

ženinu oblačionicu. Ali je tada moja supruga rekla da smo predaleko od drugog djeteta, a što će biti ako se i u njega noću pokažu simptomi bolesti – i ona opet, sirota, problijedje.

Tada smo preselili krevetac i dadilju natrag u dječju sobu, i spremili sebi postelju u susjednoj sobi.

Domalo, međutim, moja supruga reče, a što ako se beba zarazi od Penelope? Ova pomisao iznova izazva užas u njenu srcu, i svi mi nismo mogli iznijeti krevetac iz dječje sobe tako brzo da bismo zadovoljili moju ženu, iako nam je ona glavom pomagala i u onoj ludoj žurbi gotovo raznijela krevetac na komadiće.

Preselili smo se u prizemlje; ali tu nismo imali kamo smjestiti dadilju, a moja je supruga rekla da bi dadiljino iskustvo bilo od neprocjenjive koristi. Tako smo se vratili, sa svim svojim stvarima, još jednom u spavaonicu i bili vrlo radosni, kao olujom išibane ptice koje su ponovo našle svoje gnijezdo.

Moja je supruga pohitala u dječju sobu da vidi kako je ondje. Začas se vratila obuzeta novim strahom. Reče:

– Kako mali *može* onako spavati?

Odvratih:

– Ama, dušo, mali *uvijek* spava kao top.

– Znam, znam; ali sad nekako čudno spava. Čini se da... da... čini se da tako nekako *pravilno* diše. Ah, to je grozno!

– Ah, draga moja, pa on uvijek pravilno diše!

– Ama, znam, ali sad je to nekako strašno. Njegova je dadilja premlada i neiskusna. Marija će ostati s njom i biti joj pri ruci ako se što dogodi.

– To je pametno, ali tko će pomagati *tebi?*

– Ti mi možeš pomoći ako mi što zatreba. Uostalom, ne bih nikom dopustila da bilo što radi u ovakvim trenucima.

Rekoh da se neću osjećati dobro ako budem ležao u postelji i spavao, a nju pustio da bdi i muči se cijelu bogovetnu noć uz našeg malog bolesnika. Ali ona me

umiri. Tako se stara Marija ponovo preseli u dječju sobu.

Penelopa je dva puta zakašljala u snu.

– Ah, zašto taj liječnik već ne dolazi! Mortimere, u ovoj je sobi prevruće. U ovoj je sobi svakako prevruće Zavrni zavor u peći, brzo!

Zatvorih ga, pogledavši u isto vrijeme na toplomjer i začudivši se da je 20 stupnjeva prevruće za bolesno dijete.

Uto stiže kočijaš iz grada i javi da je liječnik bolestan i da leži u postelji. Moja me supruga pogleda mrtvačkim pogledom i reče mrtvačkim glasom:

– To je božji prst. Tako je bilo predodređeno. Nikad prije nije bio bolestan. Nikada. Nismo živjeli kako valja, Mortimere! Koliko sam ti puta to govorila. Eto ti sad! Naše dijete neće nikad ozdraviti. Budi sretan ako mogneš oprostiti sam sebi; ja neću nikad moći *sebi* oprostiti.

Ne hoteći je povrijediti, ali ne birajući mnogo riječi, rekoh da ne smatram da smo živjeli baš nemoralno.

– *Mortimere!* Zar hoćeš da božja kazna snađe i maloga!

Tada proplače, ali iznenada usklikne:

– Liječnik nam je sigurno poslao lijekove!

Ja dočekah:

– Svakako. Evo ih! Čekao sam samo da mi dadeš priliku.

– Pa daj ih već jednom ovamo! Zar ne znaš da je svaki trenutak dragocjen? Ali kakva korist od toga što je poslao lijekove kad *zna* da je ova bolest neizlječiva?

Pripomenuh da ima nade sve dok je dijete na životu.

– Nade! Mortimere, ti ne znaš što govoriš, baš kao da si se jučer rodio. Kad bi ti... Bogme, u uputi piše, daj jednu žličicu svaki sat! Svaki sat!... Kao da imamo cijelu godinu vremena da spasavamo dijete! Mortimere. požuri se, molim te! Daj jadnom stvorenju na samrti veliku žlicu, ali *gledaj* da budeš brz.

– Ama, draga moja, velika bi žlica mogla...

– *Nemoj* da poludim!... Tako, tako, tako, mila moja,

jedina moja; to je gadno i gorko, ali je dobro za Nelly, dobro za mamino drago zlato; i ona će ozdraviti. Tako, tako, tako, nasloni glavicu na mamine grudi i spavaj, pa će brzo... ah, znam ja da neće ugledati jutro! Mortimere, veliku žlicu svako pola sata... Ah, djetetu treba dati i beladonu; znam da treba... i akonitin[1]. Donesi ih, Mortimere! I pusti me da radim kako ja znam. Ti nemaš pojma o svemu tome.

Tada metnusmo krevetac uz samo ženino uzglavlje i legosmo u postelju. Sav me taj napor prilično izmorio pa sam nakon dvije minute već zadrijemao. Supruga me probudi:

– Dušo, je li zavor u peći otvoren?

– Nije.

– Mislila sam da nije. Molim te, otvori ga odmah! U ovoj je sobi hladno.

Otvorio sam i ubrzo ponovo zaspao. Žena me opet probudi:

– Srdašce, bi li htio premjestiti krevetac na svoju stranu? Da bude bliže peći.

Premjestio sam ga, ali sam se spotakao o sag i razbudio dijete. Dok je žena umirivala bolesnicu, iznova me obuzeo drijemež. Ali uskoro je kroz maglu snenosti doprlo izdaleka do mene ovo mrmljanje:

– Mortimere, da bar imamo guščje masti... hoćeš li pozvoniti?

Ustadoh posve bunovan iz postelje i nagazih na mačku, koja se odazva negodujući, zbog čega bih je bio svojski udario nogom da nisam umjesto nje pogodio stolac.

– Dobro, Mortimere, zašto sad hoćeš da upališ plin pa da opet probudiš dijete?

– Jer hoću da vidim jesam li se ozbiljno ozlijedio, Caroline.

– Eto, pogledaj i taj stolac... sigurna sam da si ga uništio. Jadna mačka, pomisli da si je...

[1] Otrovni alkaloid u biljci naliјep, nekad lijek protiv neuralgije.

– Neću sad ništa da mislim o toj mački. To se nikad ne bi dogodilo da si pustila Mariju da ovdje spava i da obavlja poslove koji su njezini, a ne moji.

– Dakle, Mortimere, mislim da bi trebalo da se sramiš zbog takvih riječi. Žalosno je ako ne možeš učiniti ono malo usluga za koje sam te zamolila u ovakvim strašnim časovima, kad nam je dijete...

– Dobro, dobro, učinit ću što god hoćeš. Ali ne mogu nikoga probuditi ovim zvonom. Svi već spavaju. Gdje je ta guščja mast?

– Na kaminu u dječjoj sobi. Kad bi htio poći u dječju sobu i reći Mariji...

Donio sam guščju mast i opet zaspao. Iznova me žena probudi:

– Mortimere, tako mi je mrsko što te smetam, ali u sobi je još odviše hladno da bih mogla ustati da dadem djetetu ovaj lijek. Bi li htio naložiti vatru? Sve je pripravljeno, treba samo potpaliti.

Izvukao sam se iz postelje, potpalio i sjeo, posve snužden.

– Mortimere, nemoj tu sjediti da nasmrt ne ozebeš. Lezi!

Dok sam lijegao, ona reče:

– Ali čekaj malo! Molim te, daj djetetu još malo lijeka!

Tako sam i učinio. Od tog je lijeka dijete nekako živnulo, zato je žena iskoristila, dok je dijete bilo budno, da ga svuče i čitavog namaže guščjom masti. Ubrzo sam iznova zaspao, ali sam iznova morao ustati:

– Mortimere, osjećam propuh. Doista ga osjećam. Nema ničega goreg kod te bolesti od propuha. Molim te, prenesi krevetac do kamina!

Tako sam i učinio, i opet se spotakao o sag pa sam ga bacio u vatru. Moja je supruga skočila iz postelje i spasila ga, te smo se malo porječkali. Opet sam mrvičak spavao; a onda ustao, na ženin zahtjev, i napravio oblog od lanena sjemena. To je stavila djetetu na prsa ne bi li ga njegova ljekovita moć iscijelila.

Vatra od drva nije trajna. Svakih sam dvadesetak minuta ustajao i podjarivao je, a to je omogućilo mojoj supruzi da svakih deset minuta daje djetetu lijek, što joj je činilo veliko zadovoljstvo. Ovda-onda, u međuvremenu, mijenjao sam obloge od lanena sjemena i stavljao ovoje od gorušice i druge vrste melema gdje god je bilo mjesta na djetetovu tijelu. Dakle, pred zoru je ponestalo drva, pa je žena htjela da siđem u podrum po drva. Rekoh:

– Draga moja, to je mučan posao, a djetetu je sigurno toplo kad je tako dobro obučeno. Ne bismo li promijenili obloge i...

Nisam dovršio jer mi je žena upala u riječ. Nosio sam drva iz podruma neko vrijeme, a onda sam se zavukao u postelju i zahrkao kako može zahrkati samo čovjek kome je snaga na izmaku i kome je duša umorna. U sam cik zore osjetih kako me je netko zgrabio za rame, pa se iznenada probudih. Žena je piljila u mene i predisala. Čim joj se vratio dar govora, reče:

– Gotovo je! Sve je gotovo! Dijete se znoji! Što ćemo *sad?*

– Bože, kako si me uplašila! Ne znam što treba da radimo. Možda, kad bismo ga obrisali i opet metnuli na propuh...

– Uh, budalo! Ne smijemo ni časka gubiti. Idi po liječnika! Idi ti sam! Reci mu da mora doći, živ ili mrtav!

Izvukao sam tog jadnog bolesnog čovjeka iz postelje i doveo ga. On je pogledao dijete i rekao da ne umire. Ja sam se tome neizrecivo obradovao, ali se moja žena naljutila kao da ju je osobno uvrijedio. Tada on reče da dijete kašlje samo zbog neke beznačajne smetnje u grlu. Mislio sam da će ga žena izbaciti iz kuće. Zatim liječnik reče da će nadražiti bolesnicu da jače zakašlje, i tako otkloniti smetnju. Dao joj je nešto od čega je dobila napadaj kašlja pa je ubrzo izbacila nekakvu trunčicu.

– Dijete nema nikakav krup – reče on. – Griskalo je komadić borove daščice ili tako nešto, pa joj je u grlu zapelo sitno iverje. Neće joj ništa biti.

– Vjerujem vam da neće – rekoh. – Zapravo, terpentin koji se nalazi u borovini vrlo je dobar za neke vrste dječjih bolesti. Moja će vam žena to potvrditi.

Ali, nije potvrdila. Okrenula se prezirno i izišla iz sobe; od toga dana ima jedan događaj u našem životu koji nikad ne spominjemo. Otada nam dani teku u duboku i nepomućenu miru.

Vrlo je malo oženjenih ljudi doživjelo nešto slično McWilliamsovima, pa je pisac ove knjige držao da će možda ova novina na trenutak privući čitaoca.

1875.

EDWARD MILLS I GEORGE BENTON

Ta su dvojica bila nekakav dalek rod – u sedmom koljenu ili tako nekako. Dok su još bili dojenčad, osirotjeli su pa su ih posvojili Brantovi, bračni par bez djece, koji ih brzo zamilovaše. Brantovi uvijek govorahu: »Budi čedan, pošten, trijezan, marljiv i pažljiv prema drugima, pa ti je uspjeh u životu zajamčen«. Djeca su čula te riječi nekoliko tisuća puta prije nego što su ih razumjela; znali su ih sami izgovoriti mnogo prije nego što su znali izmoliti očenaš; bile su ispisane iznad vrata dječje sobe i bile su po svoj prilici prve riječi koje su naučili čitati. Bilo je suđeno da postanu čvrsto načelo u životu Edwarda Millsa. Ponekad bi Brantovi izmijenili ponešto tekst te bi rekli: »Budi čedan, pošten, trijezan, marljiv i pažljiv, pa ti nikad neće uzmanjkati prijatelja«.

Mališan Mills bio je radost svekolike okoline. Kad je htio slatkiša a nije ih mogao dobiti, poslušao bi razum i umirio se. Kad je mališan Benton htio slatkiša, plakao je dok ih ne bi dobio. Mališan Mills pazio je na svoje igračke; mališan Benton uvijek bi za kratko vrijeme uništio svoje igračke, a onda bi bio toliko neugodan i nesnosan da bi malog Edwarda, da bude mir u kući, nagovorili da mu prepusti svoje igračke.

Kad su djeca bila ponarasla, Georgie ih je stajao mnogo novaca zbog ovoga: nije čuvao odjeću; stoga se često šepurio u novoj odjeći, što nije radio Eddie. Dječaci su brzo rasli. Eddie je bio izvor sve veće radosti, a Georgie sve veće brige. Kad bi Eddie što zamolio,

uvijek je bilo dovoljno reći: »Ja bih više volio kad ne bi to radio« – misleći na kupanje, sklizanje, izlete, branje jagoda, cirkusiranje i sve ono u čemu dječaci uživaju. Ali *nikakav* odgovor nije bio dovoljan Georgieju; valjalo mu je učiniti po volji ili bi on sam učinio što ga je bila volja. Naravno, nijedan drugi dječak nije se toliko kupao, sklizao, brao jagode i tako dalje, koliko on, nijednom drugom dječaku nije bilo tako lijepo. Dobri Brantovi nisu dopuštali dječacima da se ljeti igraju vani poslije devet sati navečer; u to su ih vrijeme slali na spavanje; Eddie je pošteno ostajao, ali bi se Georgie obično iskrao kroz prozor oko deset sati i zabavljao se do ponoći. Činilo se da je nemoguće odučiti Georgieja od te loše navike. Ipak, Brantovi su najposlije uspjeli, predobivši ga jabukama i špekulama da ostane u kući. Dobri su Brantovi posvećivali sve svoje vrijeme i svu svoju pažnju uzaludnim pokušajima da poprave Georgieja; govorili su, sa suzama zahvalnicama u očima, da se za Eddieja uopće ne moraju brinuti, jer on je tako dobar, tako pažljiv i u svemu tako savršen.

Uskoro su dječaci uzrasli za posao pa su ih dali u nauk: Edward je pošao dragovoljno, Georgea su morali nagovarati i podmićivati. Edward je radio svojski i savjesno pa nije više bio na teret dobrim Brantovima, oni su ga hvalili, a isto tako i njegov gazda, ali je George pobjegao pa je gospodina Branta stajalo i novaca i truda da ga uhvati i vrati na posao. Uskoro je opet pobjegao – još više novaca i truda! Pobjegao je i po treći put – i ukrao nekoliko sitnica i ponio ih sa sobom. Nove brige i trošak gospodinu Brantu; osim toga, jedva je uspio nagovoriti gazdu da ne tuži mladića zbog krađe.

Edward je i dalje postojano radio pa je s vremenom postao punopravan ortak u poslu svoga gazde. George se nije popravio; nježna srca njegovih ostarjelih dobročinitelja bila su neprekidno puna briga, a ruke pune svakojakih poslova da ga sačuvaju od propasti. Edward se, još u djetinjstvu, zanimao za vjeronauk, debatna društva, dobrotvorne misionarske akcije, organizacije

za borbu protiv pušenja, udruženja za borbu protiv svetogrđa i sve slične ustanove; kad je odrastao, bio je tih ali ustrajan i pouzdan podupirač crkve, antialkoholičarskih društava i svih pokreta koji se trude da pomognu i uzdignu ljude. O tome se nije ništa pričalo niti se na to obaziralo – jer to je bila njegova »prirodna sklonost«.

Napokon su stari umrli. Oporuka je svjedočila koliko su se nježno dičili Edwardom, ali sav njihov neznatni imutak ostavljala je Georgeu – jer ga »on treba«, a »zahvaljujući podašnoj Providnosti«, Edward ga ne treba. Imutak je George naslijedio pod jednim uvjetom: da njime isplati Edwardova ortaka; inače imutak prelazi u ruke dobrotvorne organizacije zvane »Društvo prijatelja zatvorenika«. Stari su ostavili pismo u kojemu su molili svog dragog sina Edwarda da ih zamijeni i pazi na Georgea, da mu pomaže i štiti ga kako su oni činili.

Edward je pokorno pristao pa se George udružio s njim. On nije bio vrijedan ortak: već je otprije naginjao piću, a sad je postao prava pijanica – tu su činjenicu neugodno potvrđivali njegova podbuhlost i oči. Edward se od nekog vremena udvarao dražesnoj djevojci blage ćudi. Silno su se voljeli i... Ali tada je George stao progoniti djevojku suzama i preklinjanjima, pa je ona napokon došla sva uplakana Edwardu i rekla da joj je jasno što joj je uzvišena i sveta dužnost – ne smije dopustiti da se tu umiješaju njene sebične želje: mora poći za »sirotog Georgea« i »popraviti ga«. Pući će joj srce, zna da hoće, i tako dalje, ali dužnost je dužnost. Tako je pošla za Georgea, a Edwardu samo što nije puklo srce, isto kao i njoj. Međutim, Edward se oporavio i oženio drugom djevojkom, koja je također bila vrlo čestita.

Obje su obitelji dobile djecu. Mary je činila sve što je mogla da popravi svog muža, ali je obaveza bila prevelika. George je i dalje pio i uskoro je počeo divljački zlostavljati nju i mališane. Mnogo se dobrih ljudi borilo da spase Georgea – oni su se zapravo neprestano borili – ali je on mirno primao njihov trud, kao da mu pripada i

kao da je to njihova dužnost, i nije bivao ništa bolji. Domalo se odao još jednom poroku – potajnom kockanju. Zadužio se preko glave; uzajmljivao je novac na račun radnje, krijući to od drugih ljudi, i služio se tom metodom tako mnogo i tako uspješno da je jednog jutra šerif zaplijenio poduzeće, a oba su rođaka ostala bez prebijene pare.

Prilike su bile teške, i još su se pogoršale. Edward se sa svojom obitelji preselio u potkrovlje i lutao ulicama dan i noć tražeći posao. Molio je da mu dadu posao, ali ga odista nije bilo. Začudio se kako je brzo postao nepoćudan; začudio se i uvrijedio kako je brzo oslabilo i izgubilo se ono nekadašnje zanimanje koje su ljudi pokazivali prema njemu. Ipak, on *mora* naći posao; zato je progutao svoj jad i dalje ga mučno tražio. Napokon je našao posao: da nosi na tragljama opeke uz ljestve, pa je bio sretan čovjek; ali nakon toga nitko ga više nije poznavao ni mario za njega. Nije više mogao izvršavati svoje dužnosti u različitim dobrotvornim ustanovama, te je morao podnositi teške muke gledajući kako ga, na njegovu sramotu, brišu iz članstva.

Ali što se brže Edward gubio iz očiju i zanimanja javnosti, to je brže George rastao u njima. Jednog su ga jutra našli, odrpana i pijana, u jarku. Jedna članica »Ženskog utočišta za alkoholičare« izvukla ga je, uhvatila za ruku, sakupila priloge za njega, držala ga u trijeznom stanju cijeli tjedan a onda mu našla zaposlenje. O tom je pisalo u novinama.

Jadnik je tako privukao opću pažnju, pa su se mnogi ljudi odazvali i pomogli mu svojom potporom i pomoći da se popravi. Dva mjeseca nije popio ni kapi, i za to je vrijeme bio miljenik svih dobričina. Tada je pao – u jarak; i nastane opća žalost i kuknjava. Ali plemenito sestrinstvo ga je opet spasilo. Očistili su ga, nahranili, naslušali se turobne muzike njegova kajanja i našli mu opet zaposlenje. O tome je također pisalo u novinama, pa je grad lio suze radosnice što se ponovo popravila jadna zvijer i žilava žrtva kobne kapljice. Priređeno je

veličanstveno slavlje trezvenjaka i nakon nekoliko zanosnih govora predsjednik je značajno rekao: »Sad ćemo upisati nove članove; a mislim da je na redu prizor koji mnogi od prisutnih neće moći gledati suhih očiju.« Nastade napeta stanka, a onda stupi na podij i potpisa obavezu George Benton, praćen četom članica »Ženskog utočišta« s crvenim ešarpama. Zrakom se prolomi pljesak, i svi plakahu od radosti. Kad se sastanak završio, svi su stiskali ruku novom obraćeniku, sutradan mu je povećana plaća, on je bio glavni predmet razgovora u gradu i junak dana. O tome je opet pisalo u novinama.

George Benton posrtao je redovito svaka tri mjeseca, ali su ga svaki put spasavali, i odgovarali od pića, i nalazili mu dobra zaposlenja. Na kraju su ga vodili po zemlji da drži predavanja, kao izliječeni alkoholičar, i punio je dvorane i učinio strašno mnogo dobra.

U rodnom su ga mjestu toliko voljeli i toliko mu vjerovali – dok je bio trijezan – da se mogao poslužiti imenom jednog uglednog građanina i podići veliku svotu novaca u banci. Izvršen je snažan pritisak da se spasi od posljedica krivotvorenja, u čemu se donekle uspjelo – »dobio« je svega dvije godine. Kad su, nakon godinu dana, neumorni napori dobrotvoraca bili okrunjeni uspjehom i on izišao iz kaznionice s pomilovanjem u džepu, na vratima ga je dočekalo »Društvo prijatelja zatvorenika« nudeći mu zaposlenje i dobru plaću, a javili su se i ostali dobrotvorci i savjetovali ga, hrabrili i pomagali. Edward Mills se jednom, u grdnoj nevolji, bio obratio »Društvu prijatelja zatvorenika« radi namještenja, ali je njegov slučaj bio brzo riješen pitanjem: »Jeste li bili kad u zatvoru?«

Dok se sve to događalo, Edward Mills se mirno borio sa zlehudom sudbinom. Bio je još siromašan, ali je primao stalnu i pristojnu plaću kao poštovan i povjerljiv bankovni blagajnik. George Benton nije ga nikad potražio niti se čulo da pita za njega. George je više puta dugo izbivao iz grada; govorilo se svašta o njemu, ali ništa određeno.

Jedne zimske noći zakrabuljeni lopovi provalili su u banku i zatekli u njoj Edwarda Millsa sama. Zapovjedili su mu da im kaže »kombinaciju« kako bi mogli prodrijeti u sef. On je to odbio. Zaprijetili su mu se da će ga ubiti. On je rekao da njegovi poslodavci imaju povjerenje u njega, i da on ne može iznevjeriti njihovo povjerenje. Neka umre ako mora, ali dok je živ, ostat će vjeran, neće odati »kombinaciju«. Provalnici ga ubiše.

Detektivi su pohvatali zločince; pokazalo se da je vođa bio George Benton. Svi su osjećali sućut prema udovici i siročadi ubijenoga, i sve su novine u zemlji pozivale sve banke u zemlji da odaju priznanje vjernosti i junaštvu umorenoga blagajnika velikodušnim novčanim prilozima u korist njegove obitelji, koja je lišena potpore. Na kraju se skupilo brdo kovana novca, više od petsto dolara – prosječno po gotovo tri osmine centa na jednu banku u Sjedinjenim Državama. Banka u kojoj je blagajnik radio zasvjedočila je svoju zahvalnost pokušajima da dokaže (ali je doživjela neuspjeh i poniženja) kako računi vrlog službenika nisu bili čisti, i kako je on sam prosuo sebi mozak toljagom ne bi li izbjegao da ga otkriju i kazne.

George Benton bio je izveden pred sud. Tada se činilo da su svi, onako zabrinuti zbog Georgea, zaboravili na udovicu i siročad. Sve što su novac i utjecaj mogli učiniti bilo je učinjeno da se spasi, ali sve zaludu, osuđen je na smrt. Odmah su guvernera obasuli molbama da se kazna preinači ili ukine; donosile su ih zaplakane mlade djevojke, rastužene usidjelice, delegacije ganutih udovica, čopori dirljive siročadi. Ali ne, guverner – ovaj put – nije htio popustiti.

Sad se George Benton preobratio. Radosna se vijest svuda proširila. Od toga je vremena njegova ćelija bila uvijek puna djevojaka i žena i svježeg cvijeća; povazdan se molilo, i pjevalo crkvene pjesme, i zahvaljivalo, i propovijedalo, i plakalo, bez predaha, osim povremenog odmora od pet minuta da bi se okrijepilo.

To se sve nastavilo do samih vješala, i George Benton

je ponosno pošao na vječni počinak, u crnoj kukuljici, pred ucviljenom publikom koja se sastojala od najnježnijih i najboljih ljudi toga kraja. Na grobu mu je neko vrijeme bilo svaki dan svježeg cvijeća, a na nadgrobnoj je ploči pisalo, ispod ruke što je pokazivala uvis· »On dobar rat ratovaše.«[1]

Na nadgrobnoj ploči hrabrog blagajnika stoji ovaj natpis: »Budi čedan, pošten, trijezan, marljiv i pažljiv, pa ti nikad neće...«

Nitko ne zna tko je izdao nalog da tako ostane, ali je tako ostalo.

Kažu da blagajnikova obitelj živi sad u oskudici, ali ništa za to, mnoštvo zahvalnih ljudi, koji nisu htjeli da takvo hrabro i čestito djelo ostane nenagrađeno, sakupili su četrdeset dvije tisuće dolara – i podigli spomen-crkvu.

1880

[1] Timotiju poslanica druga, IV, 7.

GOSPOĐA McWILLIAMS I GRMLJAVINA

– Dakle, gospodine nastavi gospodin McWilliams, jer ovo nije bio početak našeg razgovora – strah od grmljavine jedna je najžalosnijih slabosti od koje može patiti ljudsko stvorenje. Uglavnom je ograničen na žene, ali ga ovdje-ondje možete naći i u kakva psića, a katkad i u muškarca. Ta je slabost osobito žalosna zato što oduzme čovjeku hrabrost koliko nijedan drugi strah, zato što se takva osoba ne može *urazumiti* ni posramiti. Žena koja bi se usudila pogledati u oči samom vragu – ili mišu – gubi prisebnost i sva se krši pred jednom munjom. Tužno je gledati njenu stravu.

Dakle, kako sam vam rekao, probudio sam se a u ušima mi je odzvanjao onaj prigušeni i ojađeni zov »Mortimere! Mortimere!« koji je odnekud dopirao; čim sam se pribrao, posegnuo sam u mrak i rekao:

– Evangelino, jesi li ti to? Što se dogodilo? Gdje si?

– Zatvorila sam se u ormar za knjige. Neka te bude sram što ležiš i spavaš, a vani je takva strašna oluja!

– Ama, kako čovjeka *može* biti sram kad spava? To nije razumno; čovjeka *ne može* biti sram kad spava, Evangelino.

– Ali ti nikad i ne pokušavaš, Mortimere – dobro znaš da nikad i ne pokušavaš.

I začuh prigušene jecaje.

Taj glas sledi oštre riječi koje mi bijahu na vrhu jezika, pa ih zamijenih ovima:

– Oprosti, draga... molim te, oprosti. Nisam uopće htio da budem takav. Dođi ovamo i...

– MORTIMERE!

– Zaboga, što se dogodilo, zlato?

– Znači li to da si još u krevetu?

– Pa, naravno.

– Odmah da si ustao! Mislim da bi trebalo da bar malo čuvaš svoj život, radi *mene* i djece, ako već neće radi samog sebe.

– Ali, zlato...

– Ni riječi, Mortimere! Ti *znaš* da u ovakvoj oluji nema opasnijeg mjesta od kreveta – u svim knjigama tako piše; pa ipak, ti bi ležao i hotimice se izlagao životnoj opasnosti, bogzna radi čega, osim ako ne zato da tjeraš svoje, i tjeraš, i...

– Ali, k vragu, Evangelino, ja *nisam sad* u krevetu, ja sam...

(U riječi me presiječe iznenadna munja, nakon koje se razlegne vrisak moje supruge i silan udarac groma.)

– Eto na! Eto ti sad! Ah, Mortimere, kako *možeš* biti tako pokvaren da psuješ u ovakvim časovima?

– *Nisam* psovao. Uostalom, to nije bio rezultat toga. To bi se svejedno dogodilo, baš da nisam rekao ni riječi; pa i ti vrlo dobro znaš, Evangelino – bar bi trebalo da znaš – kad je atmosfera nabijena elektricitetom...

– Pa, da; sad tjeraj svoje, i tjeraj, i tjeraj! Ne razumijem kako možeš biti takav kad *znaš* da na ovoj kući nema gromobrana, a da su tvoja sirota žena i djeca posve prepušteni na milost i nemilost Providnosti. Što *to* radiš? Pališ šibicu u ovakvim trenucima! Jesi li ti sasvim poludio?

– Do vraga, ženo, što je u tome zlo? Ovdje je mrak kao u rogu i...

– Ugasi je! Odmah je ugasi! Jesi li naumio da nas sve žrtvuješ? Ti *znaš* da ništa tako ne privlači munju kao svjetlo. *(Fzt! Tres! Bum – bumbara – bum – bum!)* Jao, jesi li čuo? Sad vidiš što si napravio!

– Ne, *ne vidim* što sam napravio. Šibica može privući

munju, koliko znam, ali je ne može *prouzročiti* – kladim se u što hoćeš da je tako. A nije ju ovaj put nipošto privukla, jer ako je ta munja gađala u moju šibicu, onda je gađala vraški slabo, rekao bih da bi joj prosjek bio ni jedan od mogućih milijun bodova. Ta u Dollymountu bi za takvo gađanje...

– Srami se, Mortimere! Mi ovdje gledamo smrti u oči, a ti se u ovako važnom času tako izražavaš! Ako baš ne želiš da... Mortimere!

– Izvoli?

– Jesi li se večeras pomolio?

– Ja... ja... ja sam htio, ali sam počeo računati koliko je dvanaest puta trinaest pa...

(Fzt! Bum – burum – bum! Bam – baram bing – PLJUS!)

– Ah, propali smo, nema nam pomoći! Kako si *mogao* propustiti tako nešto u ovakvim časovima?

– Ali tada još nisu bili ovakvi časovi! Nije bilo ni oblačka na nebu! Otkud sam mogao znati da će sav ovaj rusvaj i džumbus nastati zbog takva sitna propusta? I mislim, uostalom, da nije baš lijepo od tebe što si zbog toga digla toliku galamu kad se to tako rijetko događa; nijednom nisam zaboravio da se pomolim otkako sam, prije četiri godine, izazvao onaj potres.

– MORTIMERE! Šta to govoriš? Zar si zaboravio žutu groznicu?

– Draga moja, uvijek mi turaš pod nos tu žutu groznicu, a ja mislim da je to potpuno besmisleno. Ne možeš ni do Memphisa poslati brzojavnu poruku bez prijenosnika, pa kako bi moj sitan vjernički propust mogao doprijeti tako daleko? Potres ću *uzeti na sebe* jer je bio u blizini; ali neka me vrag odnese ako budem odgovarao za svaku prokletu...

(Fzt! BUM burub – bum! Bum! BING!)

– Oh, bože, bože, bože! Ja *znam,* Mortimere, da je sad udario u nešto. Nikad više nećemo ugledati svjetla dana; a bude li ti išta vrijedilo da upamtiš, kad nas više ne bude, da si svojim strašnim rječnikom... *Mortimere!*

– IZVOLI! Što je sad?

– Po tvom bih glasu rekla kao da... Mortimere, stojiš li ti zbilja pred otvorenim kaminom?

– Baš taj zločin počinjam.

– Da si se odmah maknuo odatle! Čini se da si zaista naumio da nas sve upropastiš. Zar ne znaš da nema boljeg vodiča za munju od dimnjaka? A gdje si sad?

– Ovdje, kraj prozora.

– Oh, za boga milog! Jesi li šenuo pameću? Bježi odatle, odmah! Svako dijete zna da je pogibeljno stajati blizu prozora za vrijeme oluje! Bože, bože, znam ja da neću više ugledati svjetla dana! Mortimere!

– Molim.

– Što to šuška?

– Ja šuškam.

– Što radiš?

– Tražim gornji kraj hlača.

– Da si brzo bacio te stvari! Ja zbilja vjerujem da bi ti namjerno obukao te hlače u ovakvim časovima; a znaš i te kako dobro da se *svi* stručnjaci slažu da vunene stvari privlače munje. Ah, bože, bože, nije dosta što je čovjeku život u opasnosti od prirodnih uzroka, nego ti još moraš činiti sve čega se god možeš sjetiti da povećaš opasnost. Ama, *nemoj* pjevati! Što *sad* misliš?

– Pa kakvo je zlo u tome?

– Mortimere, ako ti nisam rekla već stotinu puta, nisam ti rekla nijedanput, da pjevanje uzrokuje vibracije u atmosferi koje prekidaju tok električnog fluida, pa... O, bože *sveti*, zašto otvaraš ta vrata?

– Isuse i Marijo, ženo, je li u *tome* kakvo zlo?

– *Zlo? Smrt* je u tome. Svatko tko se bar malo zanima za to, zna da je napraviti propuh isto što i pozvati munju u kuću. Nisi ih ni pritvorio; zatvori ih dobro... i daj se požuri ili ćemo svi propasti! Uh, strašno je biti zatvoren s luđakom u ovakvim časovima. Mortimere, što sad radiš?

– Ništa. Samo sam pustio vodu da teče. U ovoj je sobi strašno vruće i zagušljivo. Smočit ću malo lice i ruke.

– Ti si se doista posvađao s mozgom! Munja udara u vodu pedeset puta češće nego u bilo koju drugu stvar. Daj to zatvori! Oh, bože, sigurna sam da nas ništa više na svijetu ne može spasiti. Meni se zbilja čini da... Mortimere, što je to bilo?

– Ma ta vra... slika. Srušio sam je.

– Onda si blizu zida! U životu nisam čula za takvu neopreznost! Zar ne *znaš* da nema boljeg vodiča za munju od zida? Skloni se odatle! I samo što nisi opsovao. Ah, kako možeš biti tako užasno nevaljao, a obitelj ti je u takvoj pogibli? Mortimere, jesi li naručio madrac s perjem, kako sam te zamolila?

– Nisam. Zaboravio sam.

– Zaboravio si? To te može stajati glave. Kad bi sad imao madrac s perjem, i kad bi ga mogao prostrijeti nasred sobe i leći na njega, bio bi izvan svake opasnosti. Dođi ovamo u ormar, dođi brzo prije nego što uzmogneš opet učiniti kakvu ludu nesmotrenost.

Pokušah, ali nismo mogli oboje stati u mali ormar a da vrata budu zatvorena, osim ako nismo htjeli da se ugušimo. Neko sam vrijeme dahtao, a onda sam silom izašao van. Žena mi je doviknula:

– Mortimere, nešto se *mora* učiniti da se ti spasiš. Daj mi onu njemačku knjigu koja leži na kraju kamina, i svijeću! Ali je nemoj paliti; ja ću je ovdje unutra upaliti. U toj knjizi ima nekakvih uputa.

Dokopao sam se knjige – razbivši jednu vazu i nekoliko drugih krhkih predmeta; *Madame* se zatvorila sa svijećom. Imao sam časak mira; tada mi ona dovikne:

– Mortimere, što je to bilo?

– Samo mačka.

– Mačka! O, nesreću! Uhvati je i zatvori u umivaonik! Ali brzo, srce; mačke su *pune* elektriciteta. Ja samo znam da ću posijedjeti od noćašnjih strašnih opasnosti.

Opet začuh prigušeno jecanje. Da nije bilo toga, ne bih bio ni prstom maknuo a nekmoli se upustio u takav luđački pothvat u onom mraku.

Međutim, dao sam se na posao – preko stolaca i

svakojakih zapreka koje su sve bile tvrde, a većina je imala i oštre bridove – i napokon sam strpao mačkicu u komodu, nanijevši štetu pokućstvu i goljenici u vrijednosti od preko četiri stotine dolara. Tada iz ormara dopriješe ove prigušene riječi:

– Ovdje piše da je najsigurnije stajati na stolici nasred sobe, Mortimere; a noge od stolice moraju se izolirati izolatorima. To jest, moraš staviti noge od stolica u obične čaše. *(Fzt! Bum – bing! pljus!)* O, čuješ li? Daj se požuri, Mortimere, prije nego što te pogodi grom.

Pođe mi za rukom da nađem i sklonim čaše. Sačuvao sam posljednje četiri, sve sam druge razbio. Izolirao sam noge od stolice i zatražio daljnje upute.

– Mortimere, ovdje piše: »*Während eines Gewitters entferne man Metalle, wie z. B., Ringe, Uhren, Schlüssel, etc., von sich und halte sich auch nicht an solchen Stellen auf, wo viele Metalle bei einander liegen, oder mit andern Körpern verbunden sind, wie an Herden, Öfen, Eisengittern u. dgl.!*«[1] Šta to znači, Mortimere? Znači li to da moraš držati metale uza se ili biti *podalje* od njih?

– Pa, nije mi baš jasno. Čini mi se da je malo zbrkano. Svi su njemački savjeti manje-više zbrkani. Međutim, mislim da je rečenica, uglavnom, u dativu, prošarana s nešto malo genitiva i akuzativa, ovdje-ondje, nek bude sretno; tako da bih rekao da to znači da moraš držati metale *uza se.*

– Jest, bit će da je tako. Tako govori i sam razum. Oni su nešto kao gromobrani, znaš. Natakni onaj svoj vatrogasni šljem, Mortimere; on je sav od metala.

Nađoh ga i natakoh ga – vrlo teško i nespretno i neudobno pokrivalo u vrućoj noći i zagušljivoj sobi. Čak

[1] »Za oluje uklonite kovine, kao npr prstenje, satove, ključeve itd., i ne zadržavajte se na mjestima gdje ima mnogo kovina na okupu, ili gdje su udružene s drugim predmetima, kao na ognjištima, pećima, željeznim rešetkama i slično «

mi se i noćna košulja činila suvišnim odjevnim predmetom.

– Mortimere, ja mislim da bi i trup trebao zaštititi. Ne bi li možda opasao onu svoju sablju iz vojske?

Pokorih se.

– A sad, Mortimere, trebalo bi da nekako zaštitiš i noge. Daj, molim te, pričvrsti ostruge!

Učinih tako – bez riječi – svladavajući se koliko sam mogao.

– Mortimere, ovdje piše: *»Das Gewitter läuten ist sehr gefährlich, weil die Glocke selbst, sowie der durch das Läuten veranlasste Luftzug und die Höhe des Turmes den Blitz anziehen könnten.«*[1] Mortimere, znači li to da je opasno ako crkvena zvona ne zvone u oluji?

– Jest, čini mi se da je tako, ako je to particip prošli od nominativa singulara, a rekao bih da jest. Jest, ja mislim da to znači da bi zbog visine crkvenog tornja i nedostatka *Luftzuga*[2] bilo vrlo opasno *(sehr gefächrlich)* kad se ne bi zvonilo za oluje, štoviše, sam stil, razumiješ li...

– Pusti sad to, Mortimere; nemoj trošiti dragocjeno vrijeme na pričanje! Uzmi veliko zvonce za ručak, eno ga u predsoblju. Brže, Mortimere, dragi moj; još malo pa smo izvan opasnosti. O, bože, zbilja vjerujem da ćemo se ipak spasiti!

Naš mali ljetnikovac uzdiže se na vrhu dugačkog lanca brežuljaka, nad dolinom. U blizini ima nekoliko seoskih kuća – najbliža je oko trista-četiristo metara od nas.

Pošto sam, stojeći na stolici, zvonio onim groznim zvonom sedam-osam minuta, netko je iznenada izvana otvorio naše kapke, turio kroz prozor upaljen fenjer i promuklim glasom upitao:

– Šta se tu, pobogu, događa?

Na prozoru se načetile ljudske glave, a na njima oči

[1] »Vrlo je opasno zvoniti na oluju jer samo zvono, kao i propuh koji nastaje od zvonjenja i visine tornja, mogu privući munju.«

[2] Propuh.

što su tupo buljile u moju noćnu košulju i ratničku opremu.

Spustih zvono, skočih smeteno sa stolice i rekoh:

– Ništa se, dobri ljudi, nije dogodilo, samo nas je oluja malo uznemirila. Htio sam odvratiti munje.

– Oluja? Munje? Pa jeste li vi pri sebi, gospodine McWilliamse? Noć je lijepa, zvjezdana; nije bilo nikakve oluje.

Pogledah van i bijah toliko zapanjen da neko vrijeme ne mogoh ni riječi progovoriti. Tada rekoh:

– Ja ovo ne razumijem. Mi smo jasno vidjeli kroz zastore i kapke sijevanje munja i čuli grmljavinu.

Jedan za drugim stadoše se ljudi valjati od smijeha po zemlji – dvojica su i umrla. Jedan je od preživjelih rekao:

– Šteta što se niste sjetili da otvorite kapke i pogledate prijeko, na ono visoko brdo. Ono što ste čuli bili su topovi, ono što ste vidjeli bili su bljeskovi od hitaca. Znate, stigla je brzojavom vijest, baš u ponoć; Garfield[1] je izabran za kandidata – eto što se dogodilo!

Jest, gospodine Twaine, kao što sam rekao u početku (reče gospodin McWilliams), savjeti kako da se ljudi spase od gromova toliko su izvrsni, i toliko brojni, da nikako ne mogu razumjeti kako uopće može nekoga pogoditi grom.

S tim riječima dohvati svoju torbu i kišobran i ode, jer je vlak stigao u grad u kojemu je živio.

1880.

[1] James Abraham Garfield (1831–1881), izabran za predsjednika SAD 1880. godine.

PRIČA TRGOVAČKOG PUTNIKA

Jadni stranac tužnih očiju! Bilo je nešto u poniznu izrazu njegova lica, u njegovu umoru, u otrcanoj otmjenosti njegove odjeće, što je gotovo probudilo iskru milosrđa koja je još tinjala, sitna i osamljena, u praznoj pustoši mog srca, ali mu tada opazih kožnu torbu pod rukom i rekoh sam sebi, gle, Providnost je izručila slugu svoga još jednom trgovačkom putniku.

Dakle, ti ljudi uvijek probude zanimanje za sebe. Prije nego što sam shvatio kako se to dogodilo, ovaj mi je pričao svoj životopis, a ja sam ga slušao s pažnjom i sažaljenjem. Ovako je nekako pričao:

Roditelji su mi, na žalost, umrli dok sam bio nejako, bezazleno dijete. Moj ujak Ithuriel ražalio se na mene i othranio me kao svoga. On mi je bio jedini rod u svekolikom svijetu; ali je bio dobar, bogat i plemenit. Othranio me u raskoši. Nisam znao za oskudicu koju novac može otkloniti.

Diplomirao sam u određenom roku i pošao sa dva sluge – sobarom i lakajem – na putovanje po svijetu. Četiri godine letio sam na bezbrižnim krilima sred velebnih vrtova dalekih žalova, ako dopuštate da se tako izražava čovjek kome je jezik oduvijek bio blizak pjesništvu; uistinu govorim tako s pouzdanjem, kao srodnoj duši, jer primjećujem po vašim očima da ste i vi, gospodine, obdareni tom božanskom iskrom. U tim dalekim krajevima sladio sam se onom ambrozijskom

hranom koja oplođuje dušu, um i srce. Ali je od svega najviše moj urođeni estetski ukus privlačio običaj koji tamo vlada među bogatašima da sakupljaju lijepe i dragocjene rijetkosti, ukusne *objets de vertu,*[1] te sam u zao čas pokušao probuditi u svom ujaku Ithurielu sklonost za to otmjeno zanimanje.

Pisao sam mu o golemoj zbirci školjaka nekog gospodina; o jednoj drugoj dragocjenoj zbirci stivinih lula; o trećoj uzvišenoj i profinjenoj zbirci neodgonetljivih rukopisa; o četvrtoj neprocjenjivoj zbirci starog porculana; o petoj čarobnoj zbirci maraka – i tako dalje, i tome slično. Uskoro su moja pisma urodila plodom. Ujak je počeo tražiti što bi mogao sakupljati. Možda slučajno znate kako se ta težnja brzo razvija. Njegova se uskoro pretvorila u pravu groznicu, ali ja to nisam znao. Počeo je zanemarivati svoje veliko kobasičarsko poduzeće; domalo se potpuno povukao i pretvorio svoju otmjenu dokolicu u bjesomučnu potragu za rijetkim predmetima. Bogatstvo mu je bilo golemo i on ga nije štedio. Prvo je pokušao s klepkama. Sakupio ih je toliko da je ispunio pet velikih galerija i obuhvatio sve različite vrste klepki koje su ikad načinjene, osim jedne. Tu je jednu – drevnu, od koje je postojao svega jedan jedini primjerak – posjedovao jedan drugi sakupljač. Moj mu je ujak nudio za nju basnoslovne svote, ali je taj gospodin nije htio prodati. Zacijelo znate što se na kraju moralo dogoditi. Pravi sakupljač ne pridaje nikakve vrijednosti zbirci koja nije potpuna. Njegovo veliko srce puca, on prodaje svoje blago i upravlja pažnju na polje koje mu se čini slobodno.

Tako je i moj ujak uradio. Zatim je pokušao s komadima opeke. Pošto je sastavio golemu i neobično zanimljivu zbirku, javila se ona prijašnja poteškoća; njegovo se veliko srce opet slomilo; rasprodao je svoje najveće blago bivšem pivaru koji je imao opeku koja je njemu

[1] Izmišljeni francuski izraz. Trebalo bi zacijelo biti: objets d'art – umjetnički predmeti.

nedostajala. Tada je pokušao s kamenim sjekirama i drugim oruđem pračovjeka, ali je ubrzo otkrio da je tvornica koja ih je izrađivala opskrbljivala i druge sakupljače osim njega. Pokušao je s astečkim natpisima i punjenim kitovima – i doživio još jedan neuspjeh, nakon nevjerojatnog truda i troška. Kad se činilo da mu je zbirka napokon savršena, stigao je iz Grenlanda jedan punjeni kit, a iz predjela Cundurango u Srednjoj Americi jedan astečki natpis koji su sve prijašnje primjerke učinili bezvrijednim. Moj se ujak požurio da pribavi te plemenite dragulje. Punjenog je kita nabavio, ali je natpis kupio jedan drugi sakupljač. Kao što možda znate, pravi Cundurango ima tako veliku vrijednost da će svaki sakupljač, kad ga jednom nabavi, radije ostati bez obitelji nego bez njega. Tako je moj ujak sve rasprodao i gledao kako mu miljenici odlaze unepovrat, crna mu je kosa pobijeljela u jednoj jedinoj noći.

Sad je čekao i razmišljao. Znao je da bi ga još jedno razočaranje moglo satrti. Čvrsto je odlučio da će idući put izabrati predmete koje nitko ne sakuplja. Pažljivo je izabirao i ponovo se dao na posao – ovaj put da sastavi zbirku jeka.

– Čega? – priupitah.

– Jeka, gospodine. Prvo je kupio jeku u Georgiji, koja je odgovarala četiri puta; iduća je bila šestorostruka u Marylandu; zatim trinaestorostruka u Maineu; pa devetorostruka u Kansasu; onda dvanaestorostruka u Tennesseeju, koju je dobio za jeftine pare, da tako kažem, jer je bila u neispravnom stanju pošto se srušio dio stijene od koje se odbijala. On se nadao da će je moći popraviti uz cijenu od nekoliko tisuća dolara i da će, kad se zidanjem poveća uzvisina, utrostručiti broj odjeka; ali graditelj koji se prihvatio posla nije nikad prije gradio nikakve jeke, pa je ovu posve upropastio. Prije nego što se on upleo, ona je odgovarala svakome kao punica, ali je sad mogla poslužiti jedino kakvom zavodu za gluhonijeme. Dakle, zatim je kupio svu silu jeftinih malih dvocijevnih jeka raštrkanih po različitim

državama i oblastima; dobivao ih je uz dvadeset posto popusta kupujući zemljište. Zatim je kupio pravi mitraljez od jeke u Oregonu, i mogu vam reći da ga je skupo platio. Možda znate, gospodine, da je na tržištu jeka ljestvica cijena kumulativna, kao ljestvica karata kod dijamanata; zapravo se upotrebljava ista terminologija. Jednokaratna jeka vrijedi svega deset dolara više od vrijednosti zemljišta na kojem se nalazi; dvokaratna ili dvocijevna jeka vrijedi trideset dolara; petkaratna vrijedi devetsto i pedeset; desetkaratna trideset tisuća. Oregonska jeka mog ujaka, koju je on zvao Veliki Pitt[1], bila je dvadeset dvokaratni dragulj i stajala je dvjesta i šesnaest tisuća dolara – zemljište je dobio kao pride jer je bilo četiristo milja daleko od najbližeg naselja.

Dakle, dotle je moj put bio posut ružama. Bio sam isprosio prekrasnu jedinicu jednog engleskog grofa, koja me voljela do ludila. U njenom dragom prisuću topio sam se od blaženstva. Njena je obitelj bila zadovoljna, jer se znalo da sam ja jedini baštinik svog ujaka, za koga se držalo da ima oko pet milijuna dolara. Međutim, nitko od nas nije znao da je moj ujak postao sakupljač, barem nismo znali da je nešto više od skromnog sakupljača koji se bavi sakupljanjem radi estetske razonode.

Sad su se nadvili oblaci nad mojom lakoumnom glavom. Bila je otkrivena ona božanska jeka koja je poslije postala poznata u cijelom svijetu kao Veliki Kohinoor ili Brdo odjeka. Bio je to šezdeset i petkaratni dragulj. Kad bi vrijeme bilo mirno, mogli ste izustiti jednu riječ, a ona bi odjekivala po petnaestak minuta. Ali gle, u isto je vrijeme izbila na javu još jedna činjenica; na poprištu se našao još jedan sakupljač jeka. Obadvojica su pohitala da kupe taj jedinstveni primjerak. Imanje se sastojalo od dva brijega koje je dijelila plitka udolina, tamo prijeko, među zabačenim naseljima države New York.

[1] Zacijelo po Thomasu Pittu, zvanom Diamond Pitt (1653–1726), koji je prodao istoimeni dijamant francuskoj kruni.

Oba su čovjeka stigla na mjesto u isto vrijeme, a da jedan nije znao za drugoga. Jeku nije posjedovao jedan čovjek, osoba po imenu Williamson Bolivar Jarvis bila je vlasnik istočnog brijega; a osoba po imenu Harbison J Bledso bila je vlasnik zapadnog brijega, udolina je bila međa. I tako, dok je moj ujak kupovao Jarvisov brijeg za tri milijuna dvjesta osamdeset i pet tisuća dolara, onaj je drugi čovo kupovao Bledsov brijeg za nešto više od tri milijuna.

Pogađate li sad prirodnu posljedicu? Ta najdragocjenija zbirka jeka na zemaljskoj kugli ostala je za vječna vremena nepotpuna, jer je u njoj bila samo polovica najveće jeke na svijetu. Ni jedan od one dvojice nije bio zadovoljan tom diobom vlasništva, ali ni jedan od njih nije htio prodati svoj dio drugome. Bilo je tu grdnji, kavge, gnjeva. Najposlije je onaj drugi sakupljač, iz zlobe koju samo sakupljač može osjećati prema čovjeku i subratu, stao rušiti svoj brijeg!

Razumijete, kad nije mogao imati čitavu jeku, odlučio je da je nitko neće imati. Odstranit će svoj brijeg pa se glas mog ujaka neće imati o što odbijati. Moj mu je ujak prigovorio, ali je čovjek rekao: »Ja sam vlasnik jednog kraja ove jeke, hoću da uništim svoj kraj, vi se brinite za svoj kraj sami.«

Dakle, moj je ujak isposlovao sudsku zabranu. Onaj se drugi žalio i parbio na višem sudu. Tjerali su tako dalje, sve do Vrhovnog suda Sjedinjenih Država. Zadali su mnogo briga tom sudu. Dva su suca smatrala da je jeka osobna svojina, jer je nevidljiva i neopipljiva, a ipak se može prodati i kupiti i, prema tome, podliježe porezu, druga su dvojica držala da je jeka nekretnina, jer je, očito, vezana uz zemljište i ne može se prenositi s mjesta na mjesto, ostali su suci tvrdili da jeka nije nikakva svojina.

Napokon su zaključili da je jeka svojina, da su bregovi svojina; da su ona dvojica zasebni i samostalni vlasnici dvaju bregova, ali zajednički zakupci jeke; stoga je tuženiku od volje hoće li srušiti svoj brijeg, jer pripada

jedino njemu, ali mora dati obveznicu na tri milijuna dolara u ime odštete za štetu koju može nanijeti ujakovoj polovici jeke. Ovom je odlukom također uskraćeno pravo mom ujaku da se služi tuženikovim brijegom radi odbijanja svoga dijela jeke bez tuženikove privole; on se smije služiti samo svojim brijegom; ako u takvim prilikama njegov dio jeke ne bude valjao, onda će to, naravno, biti šteta, ali sud ne može naći tome lijeka. Sud je također uskratio tuženiku pravo da se služi ujakovim brijegom radi odbijanja *svoga* kraja jeke bez ujakove privole. Možete misliti kakav je bio ishod! Ni jedan od njih nije htio dati privole, pa je tako ta fantastična i najdragocjenija jeka izgubila svoju veliku moć; i od toga se dana to krasno imanje ograničeno upotrebljava i ne može se prodati.

Tjedan dana kasnije, prije moje svadbe, dok sam se još topio od blaženstva, a plemstvo se okupljalo izdaleka i izbliza da uveliča naše vjenčanje, stigla je vijest o ujakovoj smrti, a isto tako i jedan primjerak njegove oporuke kojom sam ja bio proglašen za njegova jedinog nasljednika. On je preminuo; mog dragog dobročinitelja nije više, na žalost, bilo među živima. Kad se sjetim toga, zaboli me i dan-danas srce. Pružio sam oporuku grofu, nisam je mogao čitati od suza. Grof ju je pročitao, a onda je strogo rekao: »Gospodine, zar vi to nazivate bogatstvom? Valjda nazivate u toj vašoj skorojevićkoj zemlji. Gospodine, vi ste jedini nasljednik goleme zbirke jeka – ako se može nazvati zbirkom nešto što je razbacano uzduž i poprijeko, po svoj širini i dužini američkog kontinenta; to nije sve, gospodine; vi ste do grla zaduženi; nema ni jedne jedine jeke koja nije pod hipotekom, gospodine, ja nisam tvrda srca, ali moram voditi računa o dobru svog djeteta; kad biste imali bar jednu jeku koju biste uistinu mogli nazvati svojom, kad biste imali bar jednu jeku koja nije založena, pa da se možete skloniti na nju s mojim djetetom i skromnim, mukotrpnim radom obrađivati i unaprijediti tu jeku te se tako prehranjivati, ne bih vas odbio; ali ne mogu dati

svoju kćer prosjaku za ženu. Pusti ga, dušo; hajdete, gospodine, uzmite svoje založene jeke i gubite mi se zauvijek s očiju!«

Moja se plemenita Celestine, obljevena suzama, privila uza me svojim nježnim rukama, zaklinjući se da je voljna, štoviše, da će se rado udati za me, pa makar nemao ni jedne jedine jeke na svijetu. Ali to je bilo nemoguće. Rastaviše nas, ona uvenu i umre za godinu dana, a ja se vučem dugim životnim putem tužan i sam, moleći svaki dan, svaki sat, za milost koja će nas iznova sjediniti u onom blaženom kraljevstvu, gdje opaki ljudi više nikoga ne muče i gdje umorne ljude čeka odmor. A sad, gospodine, budite tako ljubezni i pogledajte ove mape i planove iz moje torbe! Vjerujem da ćete kupiti od mene jednu jeku jeftinije nego što biste je od ikoga drugoga dobili. Evo, recimo, ovu koja je stajala mog ujaka deset dolara, prije trideset godina, i koja je jedna od najdražesnijih jeka u Texasu, dat ću vam je za...

– Dopustite da vas prekinem – rekoh. – Prijatelju, ja nisam danas imao ni časka mira od trgovačkih putnika. Kupio sam šivaći stroj koji mi ne treba, kupio sam zemljopisnu kartu koja vrvi od grešaka, kupio sam zidni sat koji ne ide, kupio sam sredstvo protiv moljaca koje moljci vole više od svakog drugog pića, kupio sam svu silu nepotrebnih izuma i sad mi je dosta svih tih gluposti. Ne bih htio ni jednu od tih vaših jeka, sve da mi je dadete badava. Ne bih je ovdje trpio. Mrzim sve ljude koji prodaju jeke. Vidite li ovaj pištolj? Pokupite sad tu svoju zbirku i tornjajte se, nemojte da padne krv.

Ali se on samo osmjehne tužnim, prijaznim osmijehom i izvadi još nekoliko karata. Vi vrlo dobro znate što se na kraju dogodilo, jer znate da vas je, kad jednom otvorite vrata jednom trgovačkom putniku, snašla nevolja i da se morate pomiriti s porazom.

Pošto smo se još jedan sat natezali, nagodio sam se nekako s tim čovjekom. Kupio sam dvije dvocijevne jeke u dobru stanju, a on mi je dao pride još jednu, za

koju je rekao da je ne može prodati jer govori samo njemački. Nadodao je:

– Nekad je bila prava poliglotkinja, ali joj se nepce nekako spustilo.

1876

NEMOĆNIKOVA PRIČA

Rekli biste da mi je šezdeset godina i da sam oženjen, ali taj dojam treba pripisati mom stanju i patnjama. Zapravo sam neženja i svega mi je četrdeset i jedna godina. Teško ćete mi povjerovati da sam ja, sad sjena od čovjeka, prije nepune dvije godine bio krepka i snažna ljudina – gora od čovjeka, pravi atleta! – iako je to živa istina. Ali je još čudnije kako sam izgubio zdravlje. Izgubio sam ga u vlaku čuvajući sanduk pušaka u zimskoj noći na putu od dvjesta milja. To je živa istina, a sad ću vam ispričati kako se to dogodilo.

Iz Clevelanda sam, iz države Ohio. Jedne zimske noći, prije dvije godine, stigao sam kući baš kad je mrak pao, u mećavi, i prvo što sam čuo kad sam ušao u kuću, bilo je da je dan prije umro moj najdraži prijatelj iz djetinjstva i školski drug John B. Hackett, i da su mu posljednje riječi bile da želi da ja prevezem njegove ostatke kući, k njegovim sirotim starim roditeljima u Wisconsin. Bio sam duboko potresen i ožalošćen, ali nisam smio tratiti vrijeme na osjećaje; morao sam odmah poći na put. Uzeo sam osmrtnicu, napisao na njoj »Đakon Levi Hackett, Bethlehem, Wisconsin« i pohitao na željezničku stanicu kroz mećavu koja je zavijala. Tu sam našao dugačak sanduk od borovca koji su mi opisali; prikucao sam na nj osmrtnicu, vidio svojim očima kako su ga lijepo utovarili u ekspresni vagon, a onda sam otrčao u restoran da kupim sendvič i nekoliko cigara. Ubrzo sam se vratio i *opet* spazio, očito, lijes i jednog mladića koji ga je pregledavao, s ceduljom i s

nekoliko čavlića i čekićem u ruci! Bio sam zapanjen i smeten. On je počeo pribijati cedulju, a ja sam odjurio do ekspresnog vagona, vrlo uzrujan, da zatražim objašnjenje. Ali – tu je bio moj sanduk, na svom mjestu, u ekspresnom vagonu; nitko ga nije ni taknuo. (Činjenica je da je nastala strašna zabuna a da nisam ništa ni slutio. Ja sam pratio sanduk *pušaka* koje je onaj mladić slao streljačkoj četi u Peoriju, država Illinois a *on* je poslao leš!) Baš je tada kondukter viknuo: »Polazak«, pa sam uskočio u espresni vagon i udobno se smjestio na složenim kantama. Prtljažničar je bio u jeku posla – priprost čovjek pedesetih godina, obična, poštena, dobroćudna lica i općenito živahan, praktičan i srdačan. Dok je vlak polazio, neki je čovjek uskočio na trenutak u vagon i stavio zamotak neobično zrelog snažnog limburškog sira na jedan kraj mog lijesa – hoću da kažem mog sanduka pušaka. To jest, *sad* znam da je to bio limburški sir, ali u ono vrijeme nisam bio ni čuo za taj artikl i, naravno, nisam imao pojma o njegovu karakteru. Dakle, jurili smo kroz divlju noć, žestoka je mećava i dalje bjesnjela, mene je obuzeo crni čemer, sve sam više i više gubio hrabrost. Stari je prtljažničar dva-tri puta žustro napomenuo nešto o oluji i studeni, zalupio svoja pomična vrata i zakračunao ih, dobro zatvorio prozor, a onda se uzvrtio amo-tamo, gore-dolje, stavljajući stvari na svoje mjesto i neprekidno zadovoljno i pogrešno pjevušeći »Ružičastu budućnost«. Naskoro sam počeo osjećati vrlo neugodan i oštar vonj koji se stao širiti studenim zrakom. To me još više utuklo jer sam to, naravno, pripisivao svom nesretnom pokojnom prijatelju. Nekako sam se silno ražalostio što me podsjeća na sebe na tako nijem, dirljiv način, pa sam se jedva suzdržavao da ne zaplačem. Osim toga, bio sam zabrinut zbog starog prtljažničara koji je to mogao, bojao sam se, osjetiti. Međutim, on je i dalje mirno pjevušio ne odajući ništa; na tomu sam mu bio zahvalan. Jest, zahvalan, ali opet uznemiren. Svaki sam se čas sve više i više uznemirivao, jer se taj vonj neprestano pojačavao i bivao sve ljući i

nesnosniji. Uskoro, pošto je sredio stvari na vlastito zadovoljstvo, prtljažničar je donio drva i naložio veliku vatru u peći. Zbog toga sam se neizrecivo zabrinuo jer sam, htio-ne htio, uviđao da to ne valja. Bio sam siguran da će to nepovoljno djelovati na mog nesretnog pokojnog prijatelja. Thompson – prtljažničar se zvao Thompson, kao što sam saznao te noći – počeo je tumarati po vagonu začepljujući sve pukotine koje je mogao naći, i pripominjući kako nije uopće važno kakvo je vrijeme vani, on kani sve urediti tako da *nama* bude svakako ugodno. Ja nisam ništa rekao, ali sam držao da nije izabrao pravi put. Dotle je isto onako pjevušio i peć je sve jače i jače grijala, a u vagonu je bivalo sve zagušljivije i zagušljivije. Osjećao sam kako blijedim i kako me hvata muka, ali sam jadovao u miru i nisam mu kazao ni riječi. Ubrzo sam zapazio da »Ružičasta budućnost« postepeno jenjava; zatim je posve utihla i nastala je zloslutna tišina. Nakon nekoliko časaka Thompson reče:

– Fuj! Sve bi reko da baš nije cimet ono š čime sam naložio tu peć.

Udahnuo je dva-tri puta zrak pa se primakao lije... sanduku s puškama, nadnio se časak nad onaj limburški sir, zatim se vratio i sjeo do mene, očito pod snažnim dojmom. Nakon stanke za koje je duboko razmišljao, reče mahnuvši rukom prema sanduku:

– Je l vam to prijatelj?

– Jest – rekoh i uzdahnuh.

– Prilično je zreo, *je l'da?*

Oko dvije minute nismo progovorili ni riječi, jer je svaki od nas bio zaokupljen svojim mislima; tada Thompson reče potiho, zaplašeno:

– Nekad nije sigurno je l čovjek zbilja ispustio dušu il nije – *regbi* da jest, znaš – tijelo toplo, zglavci gibljivi – pa makar *misliš* da je ispustio dušu, zapravo ne znaš. Ja sam imo takve slučajeve u mojim kolima. To ti je zbiljam strašno jerbo ne znaš kad će ti ustat i pogledat te! – Zatim, nakon kraće stanke, zadignuvši malo lakat

prema sanduku: – Ali *taj*, bome, nije obumro. Jok, gospodine, na *njeg* bi se kladio da nije obumro!

Sjedili smo neko vrijeme šutke, razmišljajući i slušajući vjetar i tutnjavu vlaka; tada Thompson reče, vrlo ganuto:

– E da, svima nam valja tamo poć, nema tu šta. Čovjek rođen od žene od malo je dana i daleko od drugoga, ko što veli Sveto pismo. Jes, s koje god strane pogledaš, baš je strašno i čudnovato što *niko* tu ne može ništa, *svima* nam valja tamo poć – baš *svakom*, štono riječ. Jedan si dan jak i zdrav – tu skoči na noge, razbi jedno okno i turi na trenutak-dva nos kroza nj, pa opet sjede, a onda ja poskočih i proturih nos na istom mjestu, tako smo svaki čas naizmjence radili – a sutradan padneš pokošen ko trava, i ona mjesta koja su te nekad gledala neće te više nikad vidjet, ko što veli Sveto pismo. Bogami jes, baš je to strašno i čudnovato; ali nam svima valja poć, kad-tad; nema tu šta.

Opet zavlada duga šutnja, a onda:

– Od čeg je umro?

Rekoh da ne znam.

– A kad je umro?

Činilo mi se da je bolje da nategnem činjenice ne bi li bile uvjerljivije; stoga odgovorih:

– Prije dva-tri dana.

Ali ni to nije ništa koristilo; Thompson je dočekao moje riječi uvrijeđenim pogledom koji je otvoreno kazivao: »Prije dvije-tri *godine*, hoćete da kažete.« Tada odmah poče, ne osvrćući se nimalo na moj odgovor, prilično opširno izlagati svoje mišljenje o tome kako nije pametno suviše odlagati sahranu. Tad se odšeta do sanduka, zastade na trenutak pa se vrati hitrim korakom i obiđe razbijeno okno pripominjući:

– Bilo bi, bome, bolje, kako god uzmeš, da su ga još ljetos otpremili.

Thompson sjede, zari lice u crven svilen rupčić i uze se polako njihati, kao čovjek koji se svim silama trudi da podnese nešto što je gotovo nepodnosivo. Dotle je miris

– ako se to može nazvati mirisom – postao takav da smo se malne zagušili. Thompson je posivio; ja sam znao da više i nemam boje. Uskoro Thompson, nalakćen na koljeno, podupre čelo lijevom rukom i mahne crvenim rupčićem u drugoj ruci prema sanduku govoreći:

– Ja sam ih vozio svu silu – nekima je od njih isto bio prošo rok – ali, pobogu, ovaj ih sve šiša! I to *ko od šale!* Šefe, oni su bili miomiris prema *ovome ovdje!*

Usprkos žalosnim prilikama, ovo priznanje mom nesretnom prijatelju godilo mi je jer je bilo izrečeno kao kompliment.

Ubrzo je postalo jasno da moramo nešto poduzeti. Predložih cigare. Thompson je držao da je to dobra zamisao. On reče:

– To će ga valjda ipak malo smekšati.

Neko smo vrijeme natenane odbijali dimove i trudili se svim silama da zamislimo kako nam je sad bolje. Ali to nije ništa pomoglo. Nedugo smo zatim, i to bez ikakva dogovora, u isti mah mirno ispustili cigare iz mlitavih prstiju. Thompson reče uzdišući:

– Ne, šefe, to ga nije smekšalo ni koliko je crno pod noktom. Fakat je da je još gori jerbo se čini da ga to još više raspaljuje. Što velite, šta da sad radimo?

Nisam znao što bih predložio; zapravo, neprestano sam se savlađivao, savlađivao, pa se nisam usuđivao progovoriti. Thompson stade trabunjati, nevezano i satrveno, o zlosretnim događajima te noći; i poče nazivati mog nesretnog prijatelja različitim imenima – sad vojničkim, sad civilnim; i opazio sam, što je djelotvornost mog nesretnog prijatelja rasla, to ga je Thompson to više promicao – davao mu sve više naslove. Napokon reče:

– Sjetio sam se nečeg. Kako bi bilo da pljunemo u šake pa da odgurnemo malčice pukovnika u drugi kraj vagona? Recimo, oko deset stopa! Onda više ne bi bio tako jak, što mislite?

Rekoh da je to dobar plan. I tako smo udahnuli dobrog svježeg zraka kroz razbijeno okno računajući da će nam dostajati dok ne obavimo što smo naumili; tada

smo se sagnuli nad onaj grozni sir i uhvatili za sanduk. Thompson je kimnuo glavom: »Može«, i tad smo se navalili svom snagom, ali se Thompson okliznuo i ljosnuo dotakavši nosom sir i izgubivši dah. Začepio je rukom usta i dahtao, koprcao se i jurnuo prema vratima grabeći rukama i govoreći promuklo:

– Bježi! Miči mi se s puta! Umirem, miči mi se s puta!

Vani, na hladnoj platformi, ja sam sjeo i pridržavao mu neko vrijeme glavu dok nije živnuo. Uskoro će on:

– Šta mislite, jesmo li malo odgurnuli generala?

Rekoh da nismo, nismo ga ni pomakli.

– E pa, onda se okanimo ćorava posla! Moramo smislit nešto drugo. Sve bi reko da mu je dobro gdje jest; a ako on tako misli, i ako je utuvio sebi u glavu da želi bit na miru, možete bit sigurni da će bit onako kako on oće. Jest, rađe ga ostavimo gdje jest dok god on tako želi; jerbo, svi su aduti u njegovim rukama, pa nije daleko od pameti da će se čovjek koji bi rad da mu poremeti planove slabo provest.

Ali nismo mogli dugo ostati vani, u onoj bijesnoj mećavi; bili bismo se smrzli. Stoga smo se vratili u vagon i zatvorili vrata, pa i dalje patili i izmjenjivali se pred razlupanim prozorom. Domalo, dok smo polazili sa stanice na kojoj smo se časak zaustavili, Thompson je veselo uletio i uskliknuo:

– Sad će bit sve u redu! Sve bi reko da ćemo ovaj put doskočit komodoru. Čini mi se da će ovo izvuć svu snagu iz njega.

Bijaše to karbol. Donio je punu pletenku. Poškropio je sve njome; zapravo je sve natopio njome, sanduk s oružjem, sir i sve ostalo. Tada smo sjeli osjećajući kako nam se vraća nada. Ali ne zadugo. Dva su se mirisa pomiješala, razumijete, a onda – e pa, ubrzo smo jurnuli na vrata, vani je Thompson obrisao lice rupčićem i rekao nekako snuždeno:

– Nema od toga fajde. Ne možemo mi *njemu* ništa. On naprosto iskoristi sve što mu namjestimo da ga ublažimo, dade svemu svoj vlastiti miris i vrati nam milo

za drago. Ma znate li, šefe, da je sad unutri sto puta gore nego što je bilo u početku. Nisam još nikog vidio da se tako zagrijo za poso i da mu je tako vraški stalo do njega. Ne, gospodine, nikad nisam vidio ništa slično otkako putujem; a vozio sam mnoge od njih, ko što vam rekoh.

Pošto smo se ukočili od studeni, ušli smo opet u vagon; ali, oh, nismo mogli ostati u njemu. I tako smo samo trčkarali amo-tamo smrzavajući se, kraveći se i gušeći se, naizmjence. Nakon otprilike pola sata zaustavili smo se opet na jednoj stanici; kad smo polazili, Thompson je ušao s torbom u ruci i rekao:

– Šefe, ogledat ću se š njime još jedanput, samo još jedanput; ako ga ni ovaj put ne nadmudrimo, neće nam ništa drugo preostat nego da dignemo ruke i pobjegnemo s mejdana. Tako bar *ja* sudim.

Donio je mnogo kokošjeg perja, i suhih jabuka, i listova duhana, i krpa, i starih cipela, i sumpora, i *ase foetide*[1], i koječega drugog, sve je to naslagao na komad lima nasred vagona i zapalio.

Kad se dobro razgorjelo, nije mi bilo jasno kako je i sam leš mogao to podnijeti. Sve ono prije toga bilo je pjesma prema ovom smradu – ali, pazite, onaj izvorni smrad izdizao se isto onako veličanstveno kao i prije – zapravo se činilo da mu ovi drugi smradovi samo potpomažu; i, oh, kako je bio težak! Nisam u vagonu razmišljao o tome – nije bilo vremena za to – nego na platformi. Jurnuvši prema platformi, Thompsonu se presjekao dah i on je pao; kad sam ga izvukao za ovratnik van, bio sam i ja već na izmaku snaga. Kad smo se pribrali, Thompson je potišteno rekao:

– Moramo ostat ovdikar napolju, šefe! Moramo. Nema druge. Guverner oće da putuje sam, a on je tako vraški čvrst da mu ne možemo ništa.

Zatim dometne:

[1] Osušeni mliječni sok neke vrste štitarke odvratna mirisa i okusa, služio nekad za liječenje histerije.

– A znate li da smo mi *zatrovani?* Ovo je *nama* pošljednje putovanje, možete slobodno računat na to. Iz ovoga će se izleć tifusna groznica. Upravo osjećam kako me vata. Jes, gospodine, tako nam je suđeno, to vam je tako i nikako drugojačije.

Sat kasnije, na idućoj stanici, skinuli su nas, smrznute i onesviještene, a mene je odmah spopala ljuta groznica, i nisam tri tjedna znao za sebe. Tada sam tek saznao da sam onu groznu noć proveo uz bezazlen sanduk pušaka i mnogo neškodljiva sira; ali ta je vijest stigla prekasno da me spasi; mašta je učinila svoje, i zdravlje mi je trajno narušeno; ni Bermuda ni bilo koji drugi kraj ne može mi ga više vratiti. Ovo mi je posljednje putovanje; idem kući da umrem.

1882

McWILLIAMSOVI I ALARMNI UREĐAJ PROTIV PROVALNIKA

Razgovor je glatko i ugodno tekao, prelazeći s vremena na ljetinu, s ljetine na književnost, s književnosti na skandale, sa skandala na religiju; tada je nasumce skočio i zadržao se na temi o alarmnim uređajima protiv provalnika. I sad je prvi put gospodin McWilliams odao uzbuđenje. Kad god na licu toga čovjeka opazim taj znak, shvatim ga i utonem u šutnju kako bih mu dao priliku da olakša sebi srce. Jedva obuzdavajući uzbuđenje, on reče:

Ne bih dao ni prebite pare za alarmne uređaje protiv provalnika, gospodine Twaine – ni prebite pare – a reći ću vam i zašto. Kad smo dovršavali kuću, ustanovili smo da nam je ostalo još nešto gotovine zato što limar nije znao za nju. Ja sam bio za to da dademo taj novac za prosvjećivanje neznabožaca; jer sam oduvijek nekako bio, ne znam ni sam zašto, protiv neznabožaca; ali je moja supruga rekla ne, kupimo radije alarmni uređaj protiv provalnika. Pristao sam na taj kompromis. Naime, kad god ja nešto želim, a moja supruga želi nešto drugo, pa se odlučimo za ono što ona želi – kao što uvijek biva – ona to zove kompromisom. Dobro, došao je čovjek iz New Yorka i uveo taj uređaj, zaračunao trista dvadeset i pet dolara i rekao da sad možemo mirno spavati. Tako je i bilo neko vrijeme, oko mjesec dana.

Tada smo jedne noći osjetili dim, pa su mi preporučili da ustanem i pogledam što je. Upalio sam svijeću, pošao prema stubištu i sreo provalnika koji je izlazio iz jedne sobe s punom košarom limenog posuđa, za koje je u mraku mislio da je čisto srebro. Pušio je lulu. Rekoh mu: – Prijatelju, ne dopuštam da se u ovoj sobi puši. – On reče da je stranac i da se od njega ne može očekivati da poznaje kućne propise; reče da je bio u mnogim kućama koje nisu bile ništa gore od ove, i da mu nikad nitko nije prigovorio. Dodao je da, uostalom, koliko on iz iskustva zna, nikad nije vladalo mišljenje da se takvi propisi odnose na provalnike.

Rekoh:

– Onda pušite i dalje, ako je takav običaj, iako mislim da je davanje provalniku povlastice koja je uskraćena biskupu očit znak raspuštenosti vremena u kojem živimo. Ali na stranu sad sve to, kojim ste pravom ušli u ovu kuću na takav potajan i nedopušten način, a da niste pozvonili na alarmni uređaj protiv provalnika?

Bio je nekako zbunjen i posramljen, pa reče u neprilici:

– Molim vas kao boga da mi oprostite. Nisam znao da imate alarmni uređaj protiv provalnika, inače bih svakako pozvonio. Molim vas da to ne spominjete ni pred kim od koga bi to moji roditelji mogli čuti, oni su stari i nemoćni i takav bi naoko neodgovoran prekršaj svetih običaja naše kršćanske civilizacije mogao odviše grubo presjeći krhki most koji visi u tami između blijede i nestalne sadašnjosti i velebnih, velikih ponora vječnosti. Mogu li vas zamoliti za šibicu?

Rekoh:

– Vaši vam osjećaji služe na čast, ali dopustite mi da vam kažem da niste baš osobito vješti u metaforama. Čuvajte hlače, ove se šibice pale samo na kutiji, pa i to rijetko, zapravo, ako vjerujete mom iskustvu. Nego, da se vratimo na stvar. Kako ste ušli ovamo?

– Kroz prozor na prvom katu.

Bilo je upravo tako. Otkupio sam limeno posuđe po zalagaoničkim cijenama, odbivši trošak za oglašivanje, poželio provalniku laku noć, zatvorio prozor za njim i vratio se u glavni štab, na raport. Sutradan smo ujutro poslali po stručnjaka za uređaje protiv provalnika, koji je došao i objasnio da uređaj nije »proradio« zato što je u cijeloj kući samo prizemlje bilo pripojeno na uređaj. To je bilo naprosto blesavo; čovjeku isto tako u boju ne bi ni trebalo oklopa kad bi ga imao samo na nogama. Stručnjak je zatim priključio cijeli prvi kat na uređaj, zaračunao trista dolara i otišao dalje svojim poslom. Nedugo zatim, jedne noći, našao sam provalnika na drugom katu kako se baš sprema da siđe niz ljestve s mnoštvom kojekakvih predmeta. Prvi mi je poriv bio da mu raskolim glavu biljarskim štapom; ali je drugi bio da se svladam i da mu ne iskažem tu pažnju, jer je bio između mene i stalka sa štapovima. Drugi je poriv, očito, bio zdraviji, pa sam se svladao i stao se nagađati. Otkupio sam sve one predmete po prijašnjim cijenama, odbivši deset posto za upotrebu ljestava jer su ljestve bile moje, a sutradan smo ponovo poslali po stručnjaka i pripojili drugi kat na uređaj uz cijenu od trista dolara.

Dotle je »indikator« narastao do strašnih razmjera. Na njemu je bilo četrdeset i sedam privjesaka obilježenih imenima različitih soba i dimnjaka, a zauzimo je prostor prosječna ormara. Gong je bio veličine lavora, a visio je ponad uzglavlja našeg kreveta. Žica je vodila iz kuće do kočijaševa stana u staji, a uz jastuk mu je bio postavljen krasan gong.

Sad bismo lijepo živjeli u miru da nije bilo jednog nedostatka. Svakog jutra u pet sati kuharica je, idući za poslom, otvarala kuhinjska vrata, a onda bi odjeknuo gong! Kad se to prvi put dogodilo, mislio sam da je svakako došao sudnji dan. Nisam to pomislio u krevetu – ne, nego vani – jer je prvi učinak toga užasnog gonga da vas hitne kroz kuću i tresne o zid, pa da vas onda mota i vije kao pauka na štednjaku, sve dok netko ne zatvori kuhinjska vrata. Istinska je istina da nema buke

koja bi se bar donekle mogla usporediti s bukom koju diže taj gong. Dakle, ta se nesreća događala redovito svakog jutra u pet sati i oduzimala nam tri sata sna; jer, pazite, kad vas to probudi, ne probudi vas samo djelomično; probudi vas čitavoga, svijest i sve drugo, i nakon toga ćete osamnaest sati biti sasvim budni – osamnaest ćete sati biti posvema budni, kao što niste bili nikad budni u životu. Jedanput je neki stranac, koji nam je bio na brizi, umro pa smo ispraznili sobu i ostavili ga u njoj preko noći. Mislite li da je taj stranac čekao božji sud? Koješta, gospodine, ustao je u pet sati ujutro bez ikakva odlaganja i razmetanja. Ja sam znao da će ustati; znao sam sasvim pouzdano. Podigao je svoju osigurninu i lijepo dalje živio, jer je postojalo obilje dokaza da je zaista pošteno umro.

Dakle, budući da smo svaki dan gubili san, polako smo odlazili prema boljem svijetu; zato smo napokon opet pozvali stručnjaka, pa je on proveo žicu kroz ulazna vrata i tu postavio prekidač, ali bi se Thomas, šef posluge, uvijek malo zabunio – isključio bi uređaj navečer, kad bi polazio na spavanje, a uključio ga opet u osvit zore, baš na vrijeme da kuharica otvori kuhinjska vrata i pokrene onaj gong, koji bi nas hitnuo kroz kuću i katkad kojim od nas razlupao prozor. Nakon tjedan dana uvidjeli smo da je sve to s prekidačem obmana i stupica. Otkrili smo uz to da je u kući neprestano noćivala neka družina provalnika – ne baš da kradu jer nije mnogo ni ostalo, nego da se kriju od policije koja im je bila na tragu, pa su se lukavo dosjetili da detektivima neće nikad pasti na pamet da je skupina provalnika našla utočište u kući, koja je na glasu da je zaštićena najveličanstvenijim i najsloženijim alarmnim uređajem protiv provalnika u Americi.

Poslali smo ponovo po stručnjaka, i ovaj je put njemu sinula sjajna ideja – uredio je tako da se alarmni uređaj isključi kad se otvore kuhinjska vrata. Bila je to divna ideja, pa je i zaračunao koliko je vrijedila. Ali već slutite što se dogodilo. Ja sam uključivao uređaj svake noći

prije spavanja jer se nisam više uzdao u Thomasovo slabo pamćenje, a čim bi se svjetla pogasila, provalnici bi lijepo ušli na kuhinjska vrata i tako isključili uređaj, ne čekajući da to ujutro uradi kuharica. Vidite u kakvu smo se tešku položaju našli. Mjesece i mjesece nismo mogli nikoga pozvati u goste. Nije bilo nijednog slobodnog kreveta u kući; sve su zauzeli provalnici.

Konačno sam ja sâm našao tome lijek. Stručnjak se odazvao na poziv i proveo još jednu uzemljenu žicu do staje u kojoj je postavio prekidač, tako da je kočijaš mogao uključivati i isključivati alarmni uređaj. To je odlično funkcioniralo pa je nastalo razdoblje mira, za kojega smo opet počeli pozivati ljude u goste i radovati se životu.

Ali je uskoro novi hir spopao neukrotivi uređaj. Jedne zimske noći izbacila nas je iz kreveta nenadana muzika onog strašnog gonga, a kad smo oteturali do indikatora, upalili plin i ugledali označene riječi: »Dječja soba«, moja se supruga obeznanila, a umalo da nisam i ja. Zgrabio sam svoju lovačku pušku i zastao, računajući koliko će vremena trebati kočijašu da dođe, dok se ono jezivo zujanje i dalje razlijegalo. Znao sam da je i njega njegov gong izbacio iz kreveta i da će doći sa svojom puškom čini se bude obukao. Kad sam prosudio da je kucnuo čas, ušuljao sam se u sobu do dječje, pogledao kroz prozor i ugledao nejasno dolje u dvorištu kočijaševu priliku kako drži pušku na pozdrav i vreba priliku. Tada skočih u dječju sobu i opalih, a u istom času kočijaš opali u crveni blijesak moje puške. Obojica smo pogodili; ja sam osakatio jednu dadilju, a on mi je odnio svu kosu sa zatiljka. Upalili smo plin i telefonirali po liječnika. Nije bilo ni traga ni glasa kakvu provalniku. Manjkalo je jedno okno, ali je kroza nj ušao kočijašev metak. Našli smo se pred zagonetnom tajnom – alarmni je uređaj »proradio« u pola noći sam od sebe, a nadaleko nije bilo provalnika ni od korova!

Stručnjak se odazvao na uobičajeni poziv i objasnio da je posrijedi bila »lažna uzbuna«. Rekao je da se to

može lako udesiti. I umetnuo je prozor u dječjoj sobi, masno zaračunao i otišao.

Nikakvo naliv-pero ne može opisati što smo sve pretrpjeli iduće tri godine od lažnih uzbuna. Prva tri mjeseca ja sam svagda jurio u označenu sobu, a kočijaš je svagda ispadao sa svojom topničkom baterijom da me zaštiti. Ali nikad nismo imali u što pucati – prozori su svi bili dobro i čvrsto zatvoreni. Sutradan smo slali po stručnjaka koji bi uredio pojedine prozore, tako da su mirovali po tjedan dana, i svagda bi se sjetio da nam pošalje ovakav račun:

Žica	$ 2.15
Spojnice	$ .75
Dva sata rada	$ 1.50
Vosak	$ .47
Traka	$ .34
Vijci	$ .15
Punjenje baterije	$ .98
Tri sata rada	$ 2.25
Uzica	$ .02
Mast	$ .66
Pondov ekstrakt	$ 1.25
Opruge à.50	$ 2.00
Putni troškovi	$ 7.25
	$ 19.77

Pošto smo se trista-četiristo puta odazvali na lažnu uzbunu, dogodilo se naposljetku nešto posve prirodno – naime, prestali smo se odazivati. Da, kad bi me alarmni uređaj tresnuo kroz kuću, naprosto bih mirno ustao, mirno pregledao indikator, ustanovio koja je soba i onda mirno prekinuo spoj te sobe s uređajem i vratio se u krevet kao da se ništa nije dogodilo. Štoviše, ostavio bih tu sobu i dalje isključenu i nisam slao po stručnjaka. Dakle, razumije se samo po sebi da sam s vremenom isključio *sve* sobe i da cijela sprava nije više radila.

Baš se u to vrijeme, dok smo bili nezaštićeni, dogodila najveća nezgoda. Provalnici su jedne noći lijepo došli i odnijeli alarmni uređaj! Jest, gospodine moj, cijeli cjelcati uređaj; očistili su sve do posljednjeg komadića; opruge, zvona, gongove, bateriju i sve ostalo; odnijeli su sto i pedeset milja bakrene žice; jednostavno su sve pokupili, do najmanje sitnice, i nisu nam ostavili ni mrvice da je kunemo – da se kunemo na nju, hoću da kažem.

Dobrano smo se namučili dok nismo ponovo uveli alarmni uređaj; ali napokon smo uspjeli, uz pomoć novca. U tvrtki alarmnih uređaja rekli su nam da sad treba da ga uvedemo kako treba – s njihovim novim originalnim oprugama u prozorima, koji onemogućuju lažne uzbune, i s novim originalnim satom koji isključuje i uključuje uređaj ujutro i navečer bez ljudske pomoći. Ta se zamisao činila dobra. Obećali su nam da će sav posao obaviti za tjedan dana. Počeli su raditi, a mi odosmo na ljetovanje. Radili su dva dana; onda oni odoše na ljetovanje. Tada se provalnici useliše da u našoj kući provedu ljetni odmor. Kad se ujesen vratismo, nađosmo kuću praznu, kao spremište za pivo u zgradi u kojoj su radili ličioci. Ponovo smo je namjestili, a onda hitno pozvali stručnjaka. On je došao, završio posao i rekao:

– Sad je ovaj sat tako podešen da uključi uređaj svake večeri u 10 sati, a da ga isključi u 5 i 45. Na vama je samo da ga navijete svaki tjedan i da ga onda ostavite na miru – on će sam voditi brigu o uređaju.

Nakon toga smo tri mjeseca živjeli u miru. Račun je, naravno, bilo papren, pa sam rekao da ga neću platiti dok se ne pokaže da je novi mehanizam besprijekoran. Ugovoren je rok bio tri mjeseca. Tada sam platio račun, a već je sutradan, u deset sati prije podne, alarmni uređaj stao zujati kao deset tisuća pčelinjih rojeva. Ja sam, prema uputama, potjerao kazaljke naokolo za dvanaest sati; ali je obnoć ponovo došlo do zastoja, pa sam morao opet okrenuti kazaljke za dvanaest sati da

bih iznova uključio uređaj. Ta je besmislica potrajala tjedan-dva, a onda je došao stručnjak i ugradio novi sat. Iduće je tri godine dolazio svaka tri mjeseca i ugrađivao novi sat. Ali sve je bilo uzalud. Svi su njegovi satovi imali istu neobičnu manu: uključili bi uređaj po danu, a ne bi ga uključili po noći; a ako biste ih na to natjerali, isključili bi ga čim biste im okrenuli leđa.

Eto, to je historija tog alarmnog uređaja protiv provalnika – sve onako kako se dogodilo; nimalo uljepšano i bez trunka zlobe. Jest, gospodine moj... a pošto sam devet godina spavao s provalnicima i neprekidno uzdržavao skupi alarmni uređaj protiv provalnika koji je štitio njih, a ne mene, iako sam samo ja plaćao sve troškove – jer *njih* nisam nikad mogao nagovoriti da prilože bar jedan vražji cent – naprosto sam rekao svojoj supruzi da mi je dojadio taj nered; tako sam s njenom izričitom privolom izvadio cijelu tu spravu, promijenio je za psa i ustrijelio psa. Ne znam što vi mislite o tome, gospodine Twaine; ali *ja* mislim da se te sprave proizvode jedino u korist provalnika. Jest, gospodine, alarmni uređaj protiv provalnika sjedinjuje u sebi sve što je zazorno u požaru, pobuni i haremu, a da u isto vrijeme nema ni jedne jedine prednosti koja bi to nadoknadila na bilo koji način, a koje obično imaju takve kombinacije. Do viđenja; ja ovdje silazim.

1882.

UKRADENI BIJELI SLON[1]

1

Ovu mi je neobičnu priču ispripovjedio čovjek s kojim sam se slučajno upoznao u vlaku. Taj je gospodin bio prekoračio sedamdesetu godinu života, a njegovo posve dobroćudno i blago lice, te ozbiljno i prostodušno vladanje, utisnuli su nepatvoren biljeg istine na svaku riječ koja mu je prešla preko usana. Pričao je ovako:

Znate koliko narod u Sijamu poštuje kraljevskog bijelog slona. Znate da je kraljevska svetinja, samo ga kraljevi smiju posjedovati, i da je uistinu donekle čak i iznad kraljeva, jer ga ne samo štuju nego i obožavaju. E, dobro, kad je prije pet godina došlo do graničnih incidenata između Velike Britanije i Sijama, ubrzo je svima postalo jasno da Sijam nema pravo. Stoga se brzo nadoknadila sva šteta, a britanski je predstavnik izjavio da je zadovoljan i da prošlost treba zaboraviti. Tada je sijamskom kralju odlanulo pa je on, koje u znak zahvalnosti a koje možda i zato da izbriše svaki, pa i najmanji ostatak neugodnosti koju bi Engleska mogla još osjećati prema njemu, zaželio da kraljici pošalje dar – jedini pouzdan način da se umilostivi neprijatelj, prema istočnjačkim shvaćanjima. Taj je dar trebalo da bude ne kraljevski, već više nego kraljevski. Stoga, koji bi drugi

[1] Izostavljeno iz knjige *Skitnice na putovanju* iz bojazni da su neke pojedinosti preuveličane, a neke neistinite. Prije nego što se pokazalo da su te sumnje neosnovane, knjiga je predana u tisak. (M.T.)

poklon mogao biti pogodniji od bijela slona? Moj je položaj u indijskoj civilnoj službi bio takav da me se držalo za osobito vrijedna časti da predam taj dar Njenom Veličanstvu. Brod je bio opremljen za mene i moje sluge i slonove poslužitelje i čuvare, pa sam u određeno vrijeme stigao u njujoršku luku i smjestio svog kraljevskog hranjenika u divno stanište u Jersey Cityju. Bilo je potrebno da se zadržimo tu neko vrijeme da bi se životinja oporavila prije nego što nastavimo put.

Sve je bilo u redu dva tjedna, ali tada započeše moje nevolje. Bijeli je slon bio ukraden! Došli su mi u gluho doba noći i javili tu strašnu nezgodu. Nekoliko sam časaka bio izvan sebe od strave i tjeskobe; bio sam nemoćan. Tada sam se malo umirio i sabrao. Ubrzo sam uvidio što treba da radim – jer pametan je čovjek zaista mogao samo nešto uraditi. Premda je bilo kasno, odjurio sam u New York i našao policajca koji me odveo u detektivski ured. Na svu sreću, stigao sam na vrijeme, iako se šef, slavni inspektor Blunt[1], baš spremao da pođe kući. To je bio čovjek srednje visine i čvrste građe, a kad bi duboko mislio, mrštio bi se i lupkao prstom zamišljeno po čelu, što bi u čovjeka odmah stvorilo uvjerenje da se nalazi pred izvanrednom ličnošću. Sam pogled na njega ulio mi je pouzdanje i probudio nadu. Izložih mu po kakvu sam poslu došao. To ga nije ni najmanje zbunilo, nije na njegovo čelično samopouzdanje djelovalo ništa jače nego da sam mu rekao da mi je netko ukrao psa. Pokaza mi rukom da sjednem i mirno reče:

– Dopustite mi, molim vas, da malo razmislim.

Nakon tih riječi sjede za svoj pisaći stol i podboči glavu rukom. Nekoliko je službenika radilo u drugom kraju sobe; škripanje je njihovih pera bio jedini zvuk koji sam čuo idućih šest-sedam minuta. Dotle je inspektor sjedio utonuo u misli. Napokon podiže glavu, a oštre crte njegova lica pokazivahu mi da mu je mozak obavio

[1] Blunt znači na engleskom »tup«.

svoj posao i da je smislio plan. Reče, a glas mu bijaše tih i dojmljiv:

– Ovo nije običan slučaj. Svaki korak treba oprezno poduzeti; svaki korak treba provjeriti prije nego što se učini idući. I treba sačuvati tajnost, potpunu i apsolutnu tajnost. Nemojte nikome ništa govoriti o ovome, čak ni novinarima. Ja ću se pobrinuti *za njih;* potrudit ću se da saznaju samo ono što može meni koristiti da znaju. – I pozvoni; pojavi se momak. – Alaric, kaži novinarima neka još ostanu. – Momak izađe. – A sad da prijeđemo na posao, i to sistematski. Ništa se u ovom mom poslu ne može postići bez točne i precizne metode.

Uze pero i papir.

– Dakle, kako se slon zove?

– Hasan Ben Ali Ben Selim Abdulah Muhamed Mojze Alhamal Džemsetđiđibhoj Džulep Sultan Evu Budpur.

– Dobro. Nadimak?

– Jumbo.

– Dobro. Mjesto rođenja?

– Prijestolnica Sijama.

– Jesu li mu roditelji živi?

– Nisu, mrtvi su.

– Jesu li imali još potomstva osim njega?

– Nisu. Bio je jedinac.

– Dobro. Ovo će biti dovoljno za ovu rubriku. Sad mi, molim vas, opišite slona, ali pazite da ne izostavite nijedne pojedinosti, ma koliko beznačajna bila, to jest, beznačajna s *vašeg* gledišta. Za ljude u mojoj profesiji *nema* beznačajnih pojedinosti; one ne postoje.

Ja sam opisivao, a on je zapisivao. Kad sam završio, on reče:

– Sad slušajte! Ispravite me ako sam gdje pogriješio.

Čitao je ovako:

– Visina 19 stopa; dužina od vrha čela do početka repa 26 stopa; dužina surle 16 stopa; dužina repa 6 stopa; ukupna dužina, uključivši surlu i rep, 48 stopa; dužina kljova 9 i 1/2 stopa; uši razmjerne s ovim dimen-

zijama; otisak stopala nalik je na trag koji bure ostavi u snijegu kad se uspravi; boja je slonova bjelkasta; u svakom uhu ima po jednu rupu veličine tanjura u koju se utiče nakit; i duša mu je da škropi vodom gledaoce, i da zlostavlja surlom ne samo osobe koje poznaje nego čak i potpuno nepoznate ljude; hramlje malko na desnu stražnju nogu, a pod lijevim pazuhom ima mali ožiljak od čira; kad je bio ukraden, imao je na sebi nosiljku za petnaest osoba i zlatom izvezeni pokrovac veličine običnog saga.

Nije bilo nijedne pogreške. Inspektor pozvoni, pruži opis Alaricu i reče:

– Daj odmah odštampati ovo u pedeset tisuća primjeraka i pošalji svakom detektivskom uredu i zalagaonici u Americi. – Alaric iziđe. – Tako, zasad je sve u redu. Zatim, moram imati njegovu fotografiju.

Dadoh mu jednu fotografiju. On je kritički promotri i reče:

– Mora biti dobra kad nema bolje; ali je ovdje surlu savio i uvukao u usta. To je nezgodno i sračunato da zavara, jer je, naravno, inače ne drži ovako.

Pozvoni.

– Alaric, daj odmah ujutro umnožiti ovu fotografiju u pedeset tisuća primjeraka, pa ih razašalji zajedno s opisom.

Alaric iziđe da izvrši naloge. Inspektor reče:

– Bit će, naravno, potrebno raspisati nagradu. Koja svota da bude?

– Koju biste vi svotu predložili?

– Za *početak,* rekao bih... pa, dvadeset pet tisuća dolara. Ovo je zamršen i težak slučaj; ima na tisuće mogućnosti da ti lopovi umaknu, i prilika da se sakriju. Posvuda imaju prijatelja i drugova...

– Zaboga, znate li tko su ti lopovi?

Oprezni izraz na licu, koje je naviklo da prikriva misli i osjećaje, nije mi ništa odao, kao ni riječi odgovora koje bijahu vrlo tiho izgovorene:

– Ne brinite! Možda znam, a možda i ne znam.

Obično steknemo prilično jasnu predodžbu o krivcu po načinu njegova rada i veličini lovine koju vreba. Nemamo posla sa džeparom ni običnim kradljivcem, računajte na to. Ovo nije »digao« početnik. Ali, kao što sam rekao, s obzirom na to koliko će se morati putovati i kako će brižljivo lopovi nastojati zamesti trag, dvadeset pet tisuća moglo bi biti premalo, ali mislim da je za početak dosta.

Tako smo se sporazumjeli da to bude početna svota. Tada taj čovjek, komu nije izmicalo ništa što bi nekim slučajem moglo poslužiti kao trag, reče:

– Ima slučajeva u detektivskoj praksi da su zločinci otkriveni zbog toga što su imali neobične apetite. Što taj slon jede, i koliko?

– Pa, što se tiče toga *što* jede... on jede *svašta*. On će vam pojesti čovjeka, pojest će Bibliju... pojest će *svašta*, od čovjeka do Biblije.

– Dobro... vrlo dobro, zapravo, ali previše općenito. Detalji su nam potrebni, detalji su jedino vrijedni u našem poslu. Dobro... što se tiče ljudi. Za jedan obrok... ili, ako hoćete, za jedan dan... koliko će ljudi pojesti, ako su svježi?

– On ne mari jesu li svježi ili nisu; za jedan jedini obrok pojeo bi pet običnih ljudi.

– Dobro; pet ljudi; to ćemo zapisati. Koje narodnosti najvoli?

– Njemu je svejedno koje narodnosti. Više voli znance, ali nema predrasuda ni prema neznancima.

– Dobro. A sad, što se tiče Biblija. Koliko bi Biblija pojeo za jedan obrok?

– Pojeo bi cijelo jedno izdanje.

– Za ovo bi se teško moglo reći da je dovoljno precizno. Mislite li na običan oktav ili obiteljsko ilustrirano izdanje?

– Mislim da ne bi mario za ilustracije; to jest, mislim da ne bi ilustracije cijenio više od običnog štampanog teksta.

– Ne, niste me dobro razumjeli. Imao sam na umu

veličinu. Obični oktav-format Biblije težak je oko dvije i pol funte, a veliki kvart-format s ilustracijama težak je deset do dvanaest funti. Koliko bi Doréovih Biblija pojeo za jedan obrok?

– Da ste vidjeli tog slona, ne biste ni pitali. Pojeo bi koliko bi mu dali.

– Dobro, preračunajte to onda u dolare i cente. Moramo to nekako izvesti načistac. Primjerak Doréa, uvezan u juhtovinu, obrezanih rubova, stoji sto dolara.

– Trebalo bi mu ih u vrijednosti od oko pedeset tisuća dolara... recimo, jedno izdanje od petsto primjeraka.

– E, to je već točnije. Zapisat ću tako. Dobro; voli ljude i Biblije; zasad je sve u redu. Što još jede? Trebaju mi potankosti.

– Taj će vam slon ostaviti Biblije da bi jeo opeke, ostavit će opeke da bi jeo boce, ostavit će boce da bi jeo odjeću, ostavit će odjeću da bi jeo mačke, ostavit će mačke da bi jeo oštrige, ostavit će oštrige da bi jeo šunku, ostavit će šunku da bi jeo šećer, ostavit će šećer da bi jeo pitu, ostavit će pitu da bi jeo krumpir, ostavit će krumpir da bi jeo posije, ostavit će posije da bi jeo sijeno, ostavit će sijeno da bi jeo zob, ostavit će zob da bi jeo rižu, jer se na njoj uglavnom othranio. Nema ama baš ničega što ne bi pojeo, osim evropskog maslaca, ali i njega bi pojeo kad bi ga okusio.

– Dobro. Uobičajena količina za jedan obrok... recimo, oko...

– Pa sve od četvrt do pola tone.

– A pije...

– Sve što je tekuće. Mlijeko, vodu, viski, melasu, ricinusovo ulje, kamfin[1], karbol... nema smisla upuštati se u potankosti; koja vam god tekućina padne na pamet, zapišite je! Popit će vam sve što je tekuće, osim evropske kave.

[1] Mješavina terpentina i žeste, koja se upotrebljava kao gorivo za svjetiljke.

– Dobro. A količina?

– Zapišite pet do petnaest buradi... Žeđ mu se mijenja; apetit mu se ne mijenja.

– Ovi su podaci neobični. Morali bi nam mnogo pomoći da mu uđemo u trag.

Pozvoni.

– Alaric, pozovi kapetana Burnsa!

Burns se pojavi. Inspektor Blunt mu izloži cijeli slučaj, detalj po detalj. Tada reče jasnim, odlučnim glasom čovjeka koji je jasno zacrtao plan u glavi i koji je vičan da zapovijeda:

– Kapetane Burns, naložite detektivima Jonesu, Davisu, Halseyju, Batesu i Hackettu da slijede slona

– Razumijem, gospodine!

– Naložite detektivima Mosesu, Dakinu, Murphyju, Rogersu, Tupperu, Higginsu i Batholomewu da slijede lopove.

– Razumijem, gospodine.

– Postavite jaku stražu – stražu od trideset odabranih ljudi sa smjenom od tridesetorice – na ono mjesto gdje je slon ukraden, da budno paze dan i noć, i da nikome ne dopuste da se približi – osim novinarima – nikome tko nema pismeno ovlaštenje od mene.

– Razumijem, gospodine.

– Postavite detektive u civilnim odijelima po svim željezničkim stanicama, parobrodskim i trajektnim pristaništima, i po svim putovima što vode iz Jersey Cityja, s nalozima da pretraže sve sumnjive osobe.

– Razumijem, gospodine.

– Dajte svim ljudima fotografiju i popratni opis slona, i kažite im neka pretraže sve vlakove i trajekte koji odlaze, i ostale lađe.

– Razumijem, gospodine.

– Ako nađu slona, neka ga uhvate i brzojavno me o svemu obavijeste.

– Razumijem, gospodine.

– Neka me odmah obavijeste ako nađu kakve tragove, otiske stopala životinje ili bilo što slično

– Razumijem, gospodine.

– Izdajte nalog lučkoj policiji neka budno patrolira obalni pojas.

– Razumijem, gospodine.

– Razašaljite detektive u civilnim odijelima po svim željezničkim prugama, na sjever sve do Kanade, na zapad sve do Ohia, na jug sve do Washingtona.

– Razumijem, gospodine.

– Postavite stručnjake u sve brzojavne urede neka slušaju sve poruke; i neka zahtijevaju da im se prevedu sve šifrirane poruke

– Razumijem, gospodine.

– Neka se sve ovo obavi u najvećoj tajnosti, zapamtite, u potpunoj tajnosti!

– Razumijem, gospodine.

– Podnesite mi izvještaj neizostavno u uobičajeno vrijeme!

– Razumijem, gospodine.

– Možete ići!

– Razumijem, gospodine.

On ode.

Inspektor Blunt bijaše časak nijem i zamišljen, a plamen mu se u oku stiša i ugasi. Tada se okrene meni i mirno reče:

– Nisam sklon da se hvalim, to nije moj običaj; ali... naći ćemo slona.

Stisnuh mu srdačno desnicu i zahvalih se; i zaista sam *osjećao* zahvalnost. Što sam dulje gledao tog čovjeka, to mi se više sviđao, i to sam mu se više divio, i nisam se mogao iščuditi zagonetnim čudesima njegova zvanja. Tada se rastadosmo i ja pođoh kući kudikamo veselijeg srca nego što sam ga nosio u njegov ured.

2

Sutradan je ujutro sve to bilo objavljeno u novinama, do u najmanje sitnice. Bilo je čak i dodataka koji su se

sastojali od »teorija« ovog, onog i bog te pitaj kojeg detektiva o tome kako je pljačka izvršena, tko su bili pljačkaši i kamo su umakli sa svojim plijenom. Bilo je jedanaest takvih teorija koje su obuhvaćale sve mogućnosti; sama ova činjenica pokazuje kakvi su detektivi slobodni mislioci. Nije bilo dviju jednakih teorija, pa čak ni takvih koje bi mnogo nalikovale jedna na drugu, osim u jednoj začudnoj pojedinosti, a u toj su se pojedinosti svih jedanaest teorija potpuno slagale. To je bilo da slona, premda je stražnji dio moje zgrade bio srušen a jedina vrata ostala zaključana, nisu odveli kroz onaj prolaz nego kroz neki drugi (neotkriveni) izlaz. Svi su se slagali da su lopovi napravili onaj prolaz samo zato da zavaraju detektive. To ne bi nikad palo na pamet meni niti možda nekom drugom laiku, ali to nije ni načas obmanulo detektive. Tako je ono za što sam ja mislio da je jedino što nije nimalo tajanstveno, bilo zapravo baš ono u čemu sam najviše pogriješio. U svih su jedanaest teorija bili imenovani tobožnji pljačkaši; ali nije bilo dvije teorije u kojima bi bili imenovani isti pljačkaši, ukupan broj osumnjičenih osoba iznosio je trideset i sedam. Svi su se izvještaji u različitim novinama završavali s najvažnijim mišljenjem od svih – mišljenjem glavnog inspektora Blunta. Dio je te izjave glasio ovako:

Šef zna koja su dvojica vođe, to su »Cigla« Duffy i »Riđi« McFadden. Deset dana prije nego što je krađa izvršena, on je već znao da će biti pokušana, pa je potajno dao slijediti tu dvojicu poznatih nitkova; ali, na žalost, u kritičnoj noći zameo im se trag, a prije nego što im se opet moglo ući u trag, ptičica je odletjela – to jest, slon.

Duffy i McFadden su najdrskije ništarije u svom poslu; šef ima razloga da vjeruje da su baš oni ukrali peć iz detektivskog ureda zimus u studenoj noći – zbog čega su se šef i svi prisutni detektivi našli prije zore u rukama liječnika, neki smrznutih nogu, neki smrznutih prstiju, ušiju i drugih udova.

Dok sam čitao prvu polovicu ovoga, bijah zadivljen više nego ikad izvanrednom oštroumnošću toga neobičnog čovjeka. On je ne samo vidio oštrim okom sve u sadašnjosti, nego se ni budućnost nije mogla sakriti pred njim. Uskoro sam se obreo u njegovu uredu i rekao da ne mogu a da ne žalim što nije dao pohapsiti te ljude i tako osujetio nevolju i gubitak; ali njegov je odgovor bio jednostavan i neprijeporan:

– Nije naše da osujećujemo zločine nego da kažnjavamo. Ne možemo nikog kazniti dok zločin nije počinjen.

Napomenuh da su tajnost, s kojom smo počeli, narušile novine; ne samo da su otkriveni svi naši podaci nego i svi naši planovi i nakane; čak su imenovane sve osumnjičene osobe, koje će se sad nesumnjivo prerušiti ili će se sakriti.

– Neka ih! Uvjerit će se da će se moja ruka, kad budem spreman, spustiti na njih, u njihovim skrovištima, isto onako pouzdano kao ruka sudbine. Što se tiče novina, *moramo* ostati s njima u dobrim odnosima. Slava, ugled, neprestano javno spominjanje, to je detektivu nasušni hljeb. On mora objavljivati podatke, inače će ljudi pomisliti da ih nema; mora objaviti svoju teoriju, jer ništa nije tako čudno ni začudno kao detektivska teorija, niti mu donosi toliko divnog ugleda; moramo objavljivati svoje planove, jer ih novinari uporno traže od nas, i ne bismo ih mogli odbiti a da im se ne zamjerimo. Moramo neprekidno pokazivati javnosti što radimo; inače će pomisliti da ništa ne radimo. Mnogo je ljepše kad u novinama piše: »Evo oštroumne i izvanredne teorije inspektora Blunta«, nego da piše nešto oštro ili, što je još gore, nešto sarkastično.

– Uviđam smisao vaših riječi. Ali, opazio sam da ste u jednom dijelu svoje izjave u novinama jutros odbili da kažete što mislite o nekoj nevažnoj pojedinosti.

– Da, uvijek tako radimo; tako se postiže dobar učinak. Osim toga, ionako nisam još imao nikakvo mišljenje o tome.

Dao sam pozamašnu svotu novaca inspektoru da podmiri tekuće troškove, pa sam sjeo da čekam vijesti. Očekivali smo da svaki čas počnu stizati depeše. U međuvremenu sam ponovo pročitao novine i našu okružnicu s opisom, pa sam zapazio da se čini kao da smo nagradu od dvadeset pet tisuća dolara ponudili samo detektivima. Rekoh da mislim da bi je trebalo dati svakome tko uhvati slona. Inspektor odvrati:

– Detektivi će naći slona pa će nagrada doći u prave ruke. Drugi bi ljudi mogli naći životinju jedino kad bi motrili što rade detektivi i iskoristili tragove i podatke ukradene njima, a to bi, opet, dalo detektivima pravo na nagradu. Prava je svrha nagrade da potiče ljude koji posvećuju svoje vrijeme i izvježbanu pronicavost toj vrsti posla, a ne da daje povlastice bilo kojim građanima koji nabasaju na plijen a da nisu zaslužili povlastice svojim vrlinama i radom.

Ovo je svakako bilo prilično razborito. Brzojavni aparat poče u kutu otkucavati, i evo poruke koja je prispjela:

FLOWER STATION, NEW YORK, 7,30 H
NA TRAGU SAM. NAŠAO NIZ DUBOKIH TRAGOVA NA OBLIŽNJOJ FARMI. SLIJEDIO IH DVIJE MILJE NA ISTOK BEZ USPJEHA; MISLIM DA JE SLON OTIŠAO NA ZAPAD. POTAJNO ĆU GA SLIJEDITI U TOM SMJERU.

DETEKTIV DARLEY

– Darley je jedan od najboljih ljudi u našoj službi – reče inspektor. – Uskoro će nam se opet javiti.

Stiže depeša broj 2:

BARKER'S, NEW JERSEY, 7,40 H
UPRAVO STIGAO. NOĆAS PROVALJENO U OVDAŠNJU TVORNICU STAKLA I ODNESENO OSAMSTO BOCA. NAJBLIŽA VODA U VELIKIM KOLIČI-

NAMA PET MILJA ODAVDĖ. KREĆEM TAMO. SLON ĆE BITI ŽEDAN. BOCE BILE PRAZNE.

DETEKTIV BAKER

– I ovo mnogo obećava – reče inspektor. – Rekao sam vam ja da će njegov apetit biti prilično dobar putokaz.

Depeša broj 3:

TAYLORVILLE, LONG ISLAND, 8.15 H

STOG SIJENA NESTAO NOĆAS U BLIZINI. VJEROJATNO POŽDERAN. NA TRAGU SAM, ODLAZIM DALJE.

DETEKTIV HUBBARD

– Kako se samo kreće naokolo! – uzviknu inspektor. – Znao sam ja da nas čeka težak posao, ali svejedno ćemo ga uhvatiti.

FLOWER STATION, NEW YORK, 9 H

SLIJEDIO TRAGOVE TRI MILJE NA ZAPAD. VELIKI, DUBOKI I NEPRAVILNI. UPRAVO SREO FARMERA KOJI KAŽE DA TO NISU SLONOVI TRAGOVI. KAŽE DA SU RUPE OD MLADICA KROŠNJATOG DRVEĆA KOJE JE ISKOPAO ZIMUS KAD JE ZEMLJA BILA ZAMRZNUTA. DAJTE MI NALOGE KAKO DA POSTUPIM.

DETEKTIV DARLEY

– Aha! Ortak onih lopova! Postaje vruće – reče inspektor.

I izdiktira ovu poruku Darleyju:

UHAPSITE TOG ČOVJEKA I PRISILITE GA DA ODA SVOJE DRUGOVE. SLIJEDITE I DALJE TRAGOVE – I DO PACIFIKA AKO BUDE POTREBNO.

ŠEF BLUNT

Iduća depeša:

CONEY POINT, PENNSYLVANIA, 8.45 H
NOĆAS PROVALJENO U OVDAŠNJU PLINARU I ODNESENI NEPLAĆENI RAČUNI OD TRI MJESECA.
DETEKTIV MURPHY

– O, bože! – usklikne inspektor. – Zar jede i račune za plin?

– Možda, iz neznanja; ali ne bi se mogao prehraniti njima. Bar ne njima samima.

Tada stiže ova uzbudljiva depeša:

IRONVILLE, NEW YORK, 9.30 H
UPRAVO STIGAO. SELO ZGRANUTO. SLON PROŠAO OVUDA JUTROS U PET SATI. NEKI KAŽU DA JE KRENUO NA ISTOK, NEKI NA ZAPAD, NEKI NA SJEVER, NEKI NA JUG – ALI SVI KAŽU DA NISU DUGO ČEKALI DA VIDE. UBIO KONJA; PRIBAVIO SAM KOMADIĆ KAO DOKAZNI MATERIJAL. UBIO GA SURLOM; PO NAČINU UDARCA MISLIM DA GA JE UDARIO LJEVICOM. PO POLOŽAJU U KOJEM KONJ LEŽI MISLIM DA JE SLON KRENUO NA SJEVER UZ BERKLEYJEVU ŽELJEZNIČKU PRUGU. IMA PREDNOST OD ČETIRI I POL SATA, ALI ODMAH KREĆEM PO NJEGOVU TRAGU.
DETEKTIV HAWES.

Stadoh klicati od veselja. Inspektor se držaše kao kip. Mirno pozvoni.

– Alaric, pozovi mi kapetana Burnsa!

Burns se pojavi.

– Koliko je ljudi spremno da izvrši hitne naloge?

– Devedeset i šest, gospodine.

– Pošaljite ih odmah na sjever! Neka se zbiju uz Berkleyjevu željezničku prugu, sjeverno od Ironvillea.

– Razumijem, gospodine.

– Neka se kreću u potpunoj tajnosti! Čim ostali budu slobodni, zadržite ih radi daljnjih naloga!

– Razumijem, gospodine.

– Možete ići!

– Razumijem, gospodine.

Ubrzo stiže još jedna depeša:

SAGE CORNERS, NEW YORK, 10.30 H
UPRAVO STIGAO. SLON PROŠAO OVUDA U 8.15. SVI POBJEGLI IZ GRADA OSIM JEDNOG POLICAJCA. PO SVEMU SUDEĆI, SLON NIJE GAĐAO POLICAJCA NEGO BANDERU. POGODIO OBOJE. PRIBAVIO SAM KOMADIĆ POLICAJCA KAO DOKAZNI MATERIJAL.
DETEKTIV STUMM

– Slon se dakle uputio na zapad – reče inspektor. – Međutim, neće nam umaći jer su moji ljudi raspoređeni po cijelom tom kraju.

Iduća je depeša glasila ovako:

GLOVER'S, 11.15 H
UPRAVO STIGAO. SELO NAPUSTILI SVI OSIM BOLESNIKA I STARACA. SLON PROŠAO PRIJE TRI ČETVRTI SATA. MASOVNI SASTANAK DRUŠTVA PROTIV ANTIALKOHOLIZMA BIO U TOKU; TURIO SURLU KROZ PROZOR I OPRAO GA VODOM IZ CISTERNE. NEKI PROGUTALI VODU – POSLIJE UMRLI; NEKOLICINA SE UTOPILA. DETEKTIVI GROSS I O'SHAUGHNESSY PROLAZILI KROZ GRAD, ALI IŠLI NA JUG – PA SE MIMOIŠLI SA SLONOM. CIJELI KRAJ NA MNOGO MILJA UNAOKOLO U STRAHU – LJUDI BJEŽE IZ KUĆA. KUD GOD SE OKRENU, NAIĐU NA SLONA, MNOGI IZGINULI.
DETEKTIV BRANT

Umalo što se nisam rasplakao, toliko me potresao taj pokolj. Ali inspektor samo reče:

– Vidite... opkoljavamo ga. Naslućuje da smo blizu; opet je krenuo na istok.

Ali čekale su nas nove nepovoljne vijesti. Brzojav je prenio ovu poruku:

HOGANSPORT, 12.19 H
UPRAVO STIGAO. SLON PROŠAO PRIJE POLA SATA IZAZIVAJUĆI UŽAS I UZBUNU. HARAO PO ULICAMA; DVA LIMARA PROLAZILA, JEDNOG UBIO – DRUGI POBJEGAO. OPĆA ŽALOST.
DETEKTIV O'FLAHERTY

– Sad je baš usred mojih ljudi – reče inspektor. – Ništa ga ne može spasiti.

Pristizao je niz depeša od detektiva koji su bili raštrkani po New Jerseyju i Pennsylvaniji, i koji su slijedili putokaze što su se sastojali od opustošenih staja, tvornica i knjižnica nedjeljnih vjerskih škola, gajeći velike nade – nade što su uistinu graničile s pouzdanjem. Inspektor reče:

– Kad bih bar mogao stupiti u vezu s njima i naložiti im da krenu na sjever, ali to je nemoguće. Detektiv svraća u brzojavni ured samo da pošalje izvještaj; zatim opet odlazi i čovjek ne zna gdje bi ga mogao naći.

Tada stiže ova depeša:

BRIDGEPORT, CONNECTICUT, 12.15 H
BARNUM NUDI 4000 DOLARA NA GODINU DANA ZA ISKLJUČIVO PRAVO DA SE SLUŽI SLONOM KAO POKRETNIM REKLAMNIM SREDSTVOM DOK GA DETEKTIVI NE PRONAĐU. ŽELI DA NALIJEPI NA NJEGA CIRKUSKE PLAKATE. TRAŽI HITAN ODGOVOR.
DETEKTIV BOGGS

– To je puki besmisao! – uzviknuh.

– Naravno – prihvati inspektor. – Očito me gospodin

Barnum, koji misli da je ne znam kako lukav, ne poznaje, ali ja poznajem njega.

Tada izdiktira ovaj odgovor na tu depešu.

PONUDA GOSPODINA BARNUMA ODBIJENA. 7000 DOLARA ILI NIŠTA.

ŠEF BLUNT

– Tako. Nećemo morati dugo čekati na odgovor. Gospodin Barnum nije kod kuće, u brzojavnom je uredu, takav mu je običaj kad ima posla. U roku od tri...

VRIJEDI -- P. T. BARNUM

Tako ga presiječe u riječi kuckavi brzojavni aparat. Prije nego što sam dospio reći koju o toj neobičnoj zgodi, iduća depeša skrene moje misli drugim, vrlo neveselim tokom.

BOLIVIA, NEW YORK, 12.50 H

SLON STIGAO OVAMO S JUGA! UDARIO U ŠUMU U 11.50 RASTJERAVŠI UZ PUT SPROVOD I SMANJIVŠI BROJ ŽALOBNIKA ZA DVOJE. GRAĐANI ISPALILI NEKOLIKO HITACA IZ MALOKALIBARSKOG TOPA A ONDA SE RAZBJEŽALI. DETEKTIV BURKE I JA STIGLI DESET MINUTA KASNIJE, SA SJEVERA, ALI ZAMIJENILI NEKE JAME ZA OTISKE STOPALA PA IZGUBILI MNOGO VREMENA; NAPOKON NAŠLI PRAVI TRAG I SLIJEDILI GA DO ŠUME. TADA SMO BAULJALI I DALJE DOBRO PAZILI NA TRAG TE TAKO ZAŠLI U ŠIKARU. BURKE JE BIO SPRIJEDA. NA ŽALOST, ŽIVOTINJA SE ZAUSTAVILA DA SE ODMORI; BURKE JE, KAKO JE SAGNUO GLAVU, ZAOKUPLJEN TRAGANJEM, NALETIO NA SLONOVE ZADNJE NOGE PRIJE NEGO JE SHVATIO KOLIKO MU JE BLIZU. BURKE JE U ISTOM ČASU SKOČIO NA NOGE, DOHVATIO GA ZA REP I VESELO USKLIKNUO: »MOJA JE NA...« ALI NIJE DALJE DO-

PRO JER JE JEDAN JEDINI UDARAC GOLEMOM SURLOM OBORIO OSTATKE HRABROGA MOMKA NA ZEMLJU. JA POTEKAO NATRAG, A SLON SE OKRENUO PA ZA MNOM SVE DO RUBA ŠUME JUREĆI UŽASNO BRZO, I BIO BIH SVAKAKO PROPAO DA SE, HVALA BOGU, NISU PONOVO UMIJEŠALI OSTACI SPROVODA I ODVRATILI MU PAŽNJU UPRAVO SAM DOZNAO DA OD SPROVODA NIJE NIŠTA OSTALO; ALI TO NIJE NIKAKAV GUBITAK JER IMA OBILJE MATERIJALA ZA DRUGI. DOTLE SE SLON PONOVO IZGUBIO.

DETEKTIV MULROONEY

Nismo primili nikakvih novih vijesti osim od marnih i samosvjesnih detektiva raštrkanih po New Jerseyju, Pennsylvaniji, Delawari i Virginiji – koji su svi slijedili svježe i dobre tragove – sve do malo poslije dva sata po podne, kad je stigla ova depeša:

BAXTER CENTER, 14.15 H

SLON BIO OVDJE, OBLIJEPLJEN CIRKUSKIM PLAKATIMA, I RASTJERAO VJERSKI SKUP OBORIVŠI I RANIVŠI MNOGE KOJI SAMO ŠTO NISU STUPILI U BOLJI ŽIVOT. GRAĐANI GA UTORILI I POSTAVILI STRAŽU. KAD SMO MALO POSLIJE DETEKTIV BROWN I JA STIGLI, UŠLI SMO U TOR DA USTANOVIMO SLONOV IDENTITET S POMOĆU FOTOGRAFIJE I OPISA. SVE SE TOČNO POKLAPALO OSIM NEČEGA ŠTO NISMO MOGLI VIDJETI – BRAZGOTINE POD PAZUHOM. DA BI PROVJERIO, BROWN SE PODVUKAO DA VIDI TE JE IZGUBIO GLAVU – TO JEST SLON MU JU JE SMRSKAO I SATRO, PA NIŠTA NIJE IZIŠLO NA VIDJELO. SVI SE RAZBJEŽALI; I SLON POBJEGAO UDARAJUĆI LIJEVO I DESNO SA MNOGO USPJEHA. UMAKAO JE ALI JE OSTAVIO ZA SOBOM JASNE KRVAVE TRAGOVE OD RANA OD TOPOVSKIH KUGLI. POUZDANO JE DA ĆEMO GA PONOVO PRONAĆI. UDARIO NA JUG, KROZ GUSTU ŠUMU.

DETEKTIV BRANT

To je bila posljednja depeša. U sumrak je pala tako gusta magla da čovjek nije mogao ništa razabrati ni na tri koraka pred sobom. Tako je potrajalo cijelu noć. Trajekti, pa čak i omnibusi, prestali su saobraćati.

3

Sutradan ujutro novine su bile isto onako pune detektivskih teorija kao i prije; u njima su bile sve one tragične činjenice koje smo već znali, i još mnoge druge koje su brzojavno primile od svojih dopisnika. Po jednu trećinu svakog stupca zauzimali su kričavi naslovi, od kojih me hvatala muka.

BIJELI SLON NA SLOBODI! I DALJE NA SVOM KOBNOM PUTU! ČITAVA SELA NAPUSTILI PRESTRAVLJENI STANOVNICI! PRED NJIM GOLI STRAH, ZA NJIM SMRT I PUSTOŠ! ZA NJIMA DETEKTIVI! STAJE RAZORENE, TVORNICE OPUSTOŠENE, LJETINE POŽDERANE, JAVNI SKUPOVI RASPRŠENI, SVE POPRAĆENO PRIZORIMA NEOPISIVA KRVOPROLIĆA! MIŠLJENJA TRIDESET ČETVORICE NAŠIH NAJISTAKNUTIJIH DETEKTIVA! MIŠLJENJE ŠEFA BLUNTA!

– Tako! – reče inspektor Blunt gotovo odajući uzbuđenje. – Ovo je veličanstveno! Ovo je najveća sreća koja je ikad snašla jednu detektivsku organizaciju. Glas će se o ovome pronijeti s kraja na kraj svijeta i trajat će dok je svijeta i vijeka, a s njim i moje ime.

Ali ja se nisam imao čemu radovati. Osjećao sam se kao da sam sam počinio sve one krvave zločine, a da je slon samo moje neodgovorno oruđe. I koliko se samo onaj popis povećao! U jednom mjestu »slon se umiješao u izbore i pobio pet glasača koji su više puta glasali«. Nakon toga je smlavio dva kukavca koji su se zvali

O'Donohue i McFlannigan, a koji su »tek dan prije našli utočište u domu potlačenih iz svih zemalja, i upravo prvi put uživali plemenito pravo američkih građana na biralištu kad ih obori nesmiljena ruka *Sijamskog biča*«. U drugom je mjestu »naišao na nekog ludog senzacionalističkog propovjednika kako priprema za iduću sezonu junačke napade na ples, kazalište i druge zabave koje mu ne mogu vratiti milo za drago, i stao na njega«. A u trećem je »ubio putujućeg prodavača gromobrana«. I tako se popis nastavljao, sve krvaviji i krvaviji, sve sumorniji i sumorniji. Šezdeset je osoba pobio, a dvjesta i četrdeset ranio. Svi su izvještaji pošteno svjedočili o djelatnosti i revnosti detektiva, i svi su završavali napomenom da su »trista tisuća građana i četiri detektiva vidjeli tog stravičnog stvora, a dvojicu je od tih detektiva usmrtio«.

Strepio sam da brzojavni aparat opet ne počne otkucavati. Uskoro su nas poruke stale zasipati, ali su me ugodno iznenadile. Ubrzo je postalo jasno da se slonu izgubio svaki trag. Magla mu je pomogla da neprimjetno nađe dobro skrovište. Depeše iz mjesta toliko udaljenih jedno od drugoga da je to bilo smiješno, javljale su da su u toliko i toliko sati ljudi opazili u magli neodređenu golemu masu koja je »zacijelo bila slon«. Tu su neodređenu golemu masu opazili u New Havenu, u New Jerseyju, u Pennsylvaniji, usred države New York, u Brooklynu, pa čak i u samom gradu New Yorku! Ali je svagdje ta neodređena golema masa u tren oka iščezla bez traga i glasa. Svaki je od mnogobrojnih detektiva raštrkanih po tom golemom prostranstvu slao izvještaje svakog sata, i svaki je od njih, ama baš svaki, bio na tragu, i pratio nešto, i bio nečemu za petama.

Ali dan prođe a da ništa drugo ne donese.

Sutradan isto tako.

Novinski izvještaji stadoše bivati jednolični od činjenica koje se nisu svodile ni na šta, tragova koji nisu nikamo vodili, i mišljenja koja su gotovo posve iscrpla sve ono što može iznenaditi, oduševiti i ponijeti.

Po inspektorovu savjetu, udvostručih nagradu.

Prođoše još četiri dosadna dana. Tada žestok udarac pogodi jadne, revne detektive – novinari odbiše da im objavljuju teorije i hladno im rekoše: »Dajte nam da odahnemo!«

Dva tjedna nakon slonova nestanka povisih nagradu, po inspektorovu savjetu, na sedamdeset i pet tisuća dolara. Bijaše to pozamašna svota, ali sam odlučio da radije žrtvujem svu svoju osobnu imovinu nego da izgubim dobar glas kod svoje vlade. Pošto su se detektivi našli u nevolji, okomiše se i novine na njih i stadoše ih obasipati najžučljivijim pogrdama. To je dalo komedijašima ideju da se preruše u detektive i progone slona po pozornici na sasvim budalast način. Karikaturisti su prikazivali detektive kako dalekozorom pretražuju kraj dok im slon, za leđima, krade jabuke iz džepova. I crtali su svakojake smiješne karikature detektivske značke – sigurno ste vidjeli tu značku otisnutu zlatnom bojom na poleđini detektivskih romana, na njoj je razrogačeno oko i natpis »MI NIKAD NE SPAVAMO«. Kad bi detektivi svratili da nešto popiju, tobože šaljivi gostioničar uskrisio bi zastarjeli jezični izričaj upitavši ih: – Želite li neumivenicu? – Sa svih su strana pljuštale poruge.

Ali jedan je čovjek ostao na sve to miran, hladnokrvan, nepromijenjen. Bio je to onaj stanac-kamen, glavni inspektor. Njegovo junačko oko nije ni načas poniknulo, njegovo vedro samopouzdanje nije se ni načas pokolebalo. Neprekidno je govorio:

– Neka se samo rugaju; tko se posljednji smije, najslađe se smije.

Moje je divljenje prema tom čovjeku preraslo u pravo obožavanje. Bio sam neprestano uz njega. U njegovu mi je uredu postalo neugodno, i svaki mi je dan bivalo sve neugodnije i neugodnije. Ali, ako je on to mogao podnijeti, htio sam i ja... bar dok mogu. I tako sam redovito dolazio i ostajao kod njega... što kanda nitko drugi osim stručnjaka nije bio kadar. Svi su se čudom čudili

kako sam mogao; počesto mi se činilo da ću morati dići ruke, ali bih u takvu času pogledao u ono njegovo mirno i naoko duhom odsutno lice pa bih ustrajao.

Jednog jutra, otprilike tri tjedna nakon slonova nestanka, bio sam zaustio da kažem kako ću *morati* položiti oružje i povući se, kad me veliki detektiv preduhitri u mom naumu predloživši mi još jedan izvanredan i majstorski potez.

Taj je bio da se nagodimo s lopovima. Domišljatost je ovoga čovjeka nadmašivala sve što sam ikad vidio, a ja sam često bio u doticaju s najpametnijim glavama na svijetu. Reče kako je uvjeren da bi se mogao s njima nagoditi da vrate slona za sto tisuća dolara. Rekoh kako vjerujem da bih mogao skupiti toliko novaca, ali što će biti s onim jadnim detektivima koji su onako zdušno radili? On reče:

– Pri nagodbama oni uvijek dobivaju polovicu.

Tako otpade moj jedini prigovor. Tada inspektor napisa ovakve dvije poruke:

DRAGA GOSPOĐO, VAŠ MUŽ MOŽE ZARADITI VELIKU SVOTU NOVACA (I BITI POTPUNO ZAŠTIĆEN OD ZAKONA) AKO ODMAH STUPI U VEZU SA MNOM

ŠEF BLUNT

I posla jednu poruku po svom povjerljivom glasniku »navodnoj supruzi« Cigle Duffyja, a drugu navodnoj supruzi Riđeg McFaddena.

Za sat vremena stigoše ovi uvredljivi odgovori:

TI STARI BLESANE – CIGLA DUFFY JE MRTAV IMA VEĆ DVIJE GODINE.

BRIDGET MAHONEY

ŠEFE BENO – RIĐI MCFADDEN JE OBJEŠEN I U RAJU VEĆ 18 MJESECI. TO ZNA SVAKO MAGARE OSIM DETEKTIVA.

MARY O'HOOLIGAN

– Odavno sam već slutio da je tako – reče inspektor. – Ovaj dokaz potvrđuje kako mi je instinkt nepogrešiv.

Čim mu nešto ne bi pošlo za rukom, imao je u pripremi nešto novo. Odmah je za jutarnje novine napisao oglas od kojeg sam sačuvao jedan primjerak:

A. – xwbiv. 242 N. Tjnd-fz328wmlg. Ozpo, –; 2 m! ogw. Mum.

Reče da će ovo dovesti lopova, ako je živ, na uobičajeno sastajalište. Nadalje objasni da je uobičajeno sastajalište mjesto gdje se obavljaju svi poslovi između detektiva i kriminalaca. Taj će se sastanak održati sutradan u ponoć.

Dakle, nismo mogli ništa više učiniti pa brže-bolje odoh iz ureda, uistinu sretan što mi se nadala ta prilika.

Sutradan, u jedanaest sati noću, donio sam sto tisuća dolara u novčanicama i uručio ih šefu. Malo zatim on se oprosti sa mnom, a u očima mu se ogledaše ono junačko, staro, nepomućeno samopouzdanje. Jedva nekako prođe gotovo nepodnosiv sat vremena; tada začuh njegove blažene korake i ustadoh predišući i teturajući da mu pođem u susret. Kako su mu pametne oči pobjednički plamtjele! On reče:

– Nagodili smo se! Sutra će ona zanovijetala svirati drugu pjesmu! Hodite za mnom!

Uze upaljenu svijeću i siđe u prostran nadsvođen podrum u kojem je šezdeset detektiva uvijek spavalo, i u kojem ih se dvadesetak sad kartalo da utuku vrijeme. Išao sam ustopice za njim. On hitro pođe prema mračnom i dalekom kraju podruma, i baš kad se stadoh gušiti i gubiti svijest, on se spotakne i pade preko ispruženih udova nekog grdnog stvora, te začuh kako padajući uzvikuje:

– Naša je plemenita struka osvjetlala obraz. Evo vam vašeg slona!

Odnesoše me gore u ured i privedoše svijesti karbolom. Sjatiše se svi detektivi i nastade takvo pobjedničko slavlje kakvo još nikad nisam vidio. Pozvaše novinare, otvoriše košare šampanjca, napijahu zdravice, a ushićenu rukovanju i čestitanju nikad kraja. Dakako da je šef bio junak dana, a njegova je sreća bila tako potpuna, i tako strpljivo i čestito i junački stečena, da sam uživao gledajući ga, premda sam ostao beskućnik i prosjak, premda je moj dragocjeni hranjenik bio mrtav, a ja izgubio položaj u službi svoje domovine zbog nečega što će se uvijek činiti da je bilo kobno i nehajno vršenje časne dužnosti. U mnogim se rječitim pogledima odražavalo duboko divljenje prema šefu, a mnogi su detektivi šaputali: – Gle ga... nema mu premca u struci, samo mu daj trag, ništa mu više ne treba, i nema toga što neće naći. – Svi su silno uživali dok su dijelili onih pedeset tisuća dolara; kad su ih podijelili, šef je, trpajući svoj dio u džep, održao kratak govor u kojem je rekao:

– Neka vam je u slast, momci, jer ste ih zaslužili; i ne samo to, namrli ste neumrlu slavu detektivskoj struci.

Uto stiže ova depeša:

MONROE, MICHIGAN, 22 H

PRVI PUT U VIŠE OD TRI TJEDNA NAIŠAO NA POŠTU. SLIJEDIO NA KONJU OTISKE STOPALA KROZ ŠUMU TISUĆU MILJA. SVAKI DAN SVE JASNIJI. NE BRINITE – ZA TJEDAN DANA SLON ĆE BITI MOJ. TO JE SASVIM SIGURNO.

DETEKTIV DARLEY

Šef nazdravi:

– Tri puta hura za Darleyja, jednu od najpametnijih glava u našoj službi – a tada zapovjedi da mu brzojave neka se vrati kući da primi svoj dio nagrade.

Tako je završila ta čudesna zgoda s ukradenim slo-

nom. Sutradan su novine bile opet pune hvala i lijepih riječi, uz jednu bijednu iznimku. Taj je list pisao: »Velik li je taj detektiv! Možda je malo spor da pronađe takvu malenkost kao što je zagubljeni slon – može ga tražiti po cijele dane i spavati s njegovim usmrdjelim lešom po cijele noći puna tri tjedna, ali naposljetku će ga naći... ako uspije nagovoriti čovjeka koji ga je zagubio da mu pokaže gdje ga je zagubio!«

Zauvijek sam izgubio jadnog Hasana. One topovske kugle ranile su ga nasmrt, pa se u magli zavukao u ono gadno mjesto i tamo je, opkoljen neprijateljima i u neprestanoj opasnosti da ga ne otkriju, skapavao od gladi i muka dok mu smrt nije donijela mir.

Nagodba me stajala sto tisuća dolara; detektivski troškovi iznosili su još četrdeset i dvije tisuće dolara; nikad više nisam zatražio službu od svoje vlade; propao sam i potucam se po svijetu... ali moje divljenje prema onom čovjeku, za koga vjerujem da je najveći detektiv kojeg je svijet ikad vidio, ostalo je nepomućeno do dana današnjega, i ostat će tako do kraja života.

1882

SREĆA[1]

Bilo je to u Londonu, na banketu u čast jednoga od dva-tri neobično glasovita engleska vojnička imena današnjeg naraštaja. Iz razloga koji će se ubrzo pokazati, prešutjet ću mu pravo ime i naslove i zvat ću ga general-poručnik lord Arthur Scoresby, Y. C. K. C. B,[2] itd, itd, itd. Kako čovjeka opčini slavno ime! Tu je sjedio, u naravi, čovjek o kome sam čuo na tisuće puta od onoga dana, prije trideset godina, kad mu se ime iznenada vinulo s krimskog bojnog polja na vrhunac da zanavijek bude slavljeno. Nije mi trebalo ništa drugo no da gledam, i gledam, i gledam, u tog poluboga; proučavajući, ispitujući, zapažajući: mirnoću, suzdržljivost, plemenitu ozbiljnost njegova lica; priprostu čestitost koja se ogledala u cijeloj njegovoj pojavi; simpatično neobaziranje na svoju veličinu – neobaziranje na stotinu pogleda što bijahu prikovani uza nj, neobaziranje na duboko, nježno, iskreno poštovanje što je naviralo iz grudi svih onih ljudi i širilo se prema njemu.

Svećenik lijevo od mene bio je moj stari znanac – sad svećenik, ali je prvu polovicu svog vijeka proveo po logorima i bojištima, te kao nastavnik u vojnoj akademiji u Woolwichu. Baš u trenutku o kojem sam govorio, oči mu sijevnuše mutnim i čudnovatim sjajem, i on se

[1] Ovo nije izmišljena crtica. Čuo sam je od svećenika koji je prije četrdeset godina bio nastavnik u Woolwichu i koji mi je jamčio da je istinita. (M. T.)

[2] Kratice visokih britanskih odlikovanja i titula.

nagne i promrmlja mi povjerljivo – upozoravajući me gestom na junaka banketa:

– Među nama budi rečeno... to je obična budala.

Ovaj me sud silno iznenadio. Da je bila riječ o Napoleonu, ili Sokratu, ili Solomunu, ne bih se bio više zaprepastio. Dvije sam činjenice dobro znao: da je velečasni vrlo istinoljubiv čovjek, i da dobro poznaje ljude. Stoga sam znao, sasvim pouzdano, da se svijet vara u ovom junaku: *on jest* budala. I tako nakanih da doznam, u pogodnom trenutku, kako je velečasni, posve sam i jedini, otkrio tu tajnu.

Nakon nekoliko dana ukaza mi se prilika, i evo što mi je velečasni ispričao.

Prije četrdesetak godina bio sam nastavnik u vojnoj akademiji u Woolwichu. Bio sam nazočan u jednom odsjeku kad je mladi Scoresby polagao prijamni ispit. Obuzelo me sažaljenje jer su svi ostali odgovarali glatko, i lijepo, samo je on... oh, bože moj, on nije znao *ništa,* tako reći. Bio je očito i dobar, i drag, i simpatičan, i bezazlen; i zato je bilo neobično mučno gledati ga kako stoji, mirno kao kip, i daje odgovore koji su bili pravo čudo od gluposti i neznanja. U meni se javila duboka samilost prema njemu. Rekoh sam sebi da će, naravno, kad ga opet budu ispitivali, pasti; stoga ću učiniti naprosto nedužno djelo milosrđa ako mu olakšam pad koliko mogu. Odvedoh ga u stranu i ustanovih da zna nešto o Cezaru; kako nije znao ništa drugo, prihvatio sam se posla i natjerao ga, goneći ga kao roba na galiji, da nabuba odgovore na stanovit niz utvrđenih pitanja o Cezaru za koja sam znao da će ga pitati. Hoćete li mi vjerovati da se proslavio na dan ispita! Prošao je zahvaljujući onom sasvim površnom »bubanju« i ubrao pohvale, dok su drugi, koji su znali tisuću puta više od njega, tresnuli na ispitu. Nekim neobično sretnim slučajem – slučajem koji se može dogoditi najviše dva puta u sto godina – nisu ga pitali ništa izvan uskih granica utuvljenog znanja.

To je bilo nevjerojatno. Ama, za cijelog školovanja ja sam mu pomagao, prožet otprilike osjećajem kakav majka ima prema sakatu djetetu; i on se uvijek izvlačio – očito pukim čudom.

Ali, naravno, ono što ga je moralo raskrinkati i satrti bila je matematika. Odlučio sam da mu smrt učinim što lakšom; stoga sam ga vježbao i kljukao, kljukao i vježbao, pripremajući ga samo za ona pitanja koja će ga ispitivači najvjerojatnije pitati, a onda sam ga prepustio sudbini. I, zamislite, gospodine, što se zbilo: on je, na moje zaprepaštenje, osvojio prvu nagradu! I uz to je doživio pravo slavlje, toliko su mu čestitali.

Spavati? Tjedan dana nisam mogao ni oka sklopiti. Savjest me pekla dan i noć. Što sam god učinio, učinio sam iz pukog milosrđa i samo zato da olakšam pad sirotom mladiću. Nisam ni u snu pomislio da bi se moglo zbiti takvo čudo. Osjećao sam se kriv i kukavan kao Frankenstein. Preda mnom je bila bluna koju sam doveo na put blistavih promaknuća i golemih odgovornosti, a moglo se dogoditi samo jedno: da će u prvoj prilici on i njegove odgovornosti otići do đavola.

Upravo je bio izbio rat na Krimu. Dakako da mora biti rat, pomislio sam. Ne možemo živjeti u miru i dati ovom magarcu priliku da umre prije nego što ga raskrinkaju. Očekivao sam preokret. Došao je. A ja sam zateturao kad je zaista došao. U službenim je novinama bio proglašen za kapetana u pohodnom puku! Sposobniji ljudi ostare i posijede u službi prije nego što se dovinu do takve počasti. I tko bi ikad slutio da će takav teret odgovornosti pasti na tako mlada i slaba pleća? Još bih nekako mogao podnijeti da su ga unaprijedili u čin zastavnika, ali kapetan – pomislite! Mislio sam da ću posijedjeti.

Pazite što sam uradio – ja koji sam toliko volio mir i nerad! Rekao sam sam sebi, ja sam zbog ovoga odgovoran domovini i zato moram poći s njim i zaštititi domovinu od njega koliko god mogu. I tako sam uzeo svoj jadni kapitalčić koji sam stekao za tolike godine rada,

mučnom štednjom, pa sam, uzdišući, kupio čin zastavnika u njegovu puku, te odosmo na bojište.

A tamo... oh, bože, bilo je grozno. Greške?... Ama, on i nije ništa drugo radio, *samo* je griješio. Ali, vidite, nitko nije znao za njegovu tajnu. Svi su imali pogrešnu predodžbu o njemu pa su svaki put, dakako, pogrešno tumačili njegove postupke. I tako su njegove idiotske pogreške shvaćali kao genijalne zamisli. Bogme jesu, kad vam kažem! Njegove najsitnije pogreške bile su dovoljne da čovjek pri zdravoj pameti proplače; i ja sam zaista plakao – i bjesnio, i divljao, u sebi. Neprestano me probijao znoj od zebnje što je svaka nova pogreška koju bi počinio povećavala njegov ugled! Neprekidno sam kazivao sam sebi, on će se uzdići tako visoko da će, kad ga napokon prozru, to biti kao da je sunce palo s neba.

Neprestano je napredovao, od čina do čina, preko leševa svojih starješina dok nije, napokon, u jeku bitke kod***, pao naš pukovnik, a meni srce skočilo u grlo jer je Scoresby bio prvi do njega po starješinstvu! Tu smo, rekoh; za deset minuta jamačno ćemo se svi spustiti u Šeol[1].

Bitka je bila neobična žestoka; saveznici su na cijelom polju uzmicali. Naš je puk zauzimao najvažniji položaj; pogreška bi nas sad morala upropastiti. U tom presudnom času, što ta besmrtna budala radi? Diže puk s položaja i naređuje da se napadne obližnji brijeg, gdje nije bilo nikakva znaka od neprijatelja! »Eto ga na!« rekoh u sebi. »Ovo zaista *jest* konačni kraj.«

I krenuli smo i našli se na vrhu brijega prije nego što se taj luđački pokret mogao otkriti i zaustaviti. I što smo našli? Čitavu rusku armiju u rezervi za koju nismo ni znali! I što se dogodilo? Progutali su nas! To bi se svakako dogodilo u devedeset i devet posto slučajeva. Ama, kakvi; oni su Rusi držali da nijedan puk ne bi sam zabrazdio tamo u takvu trenutku. Bit će da je to cijela

[1] Podzemni svijet smrti kod Židova.

engleska armija i da je ruska lukavština otkrivena i osujećena; i tako su podvili rep i razbježali se, kud koji, preko brda pa u polje, u divljem neredu, a mi za njima; oni su sami razbili čvrsto rusko središte na bojnom polju i probili se, i u tili čas nastade najstrašnije rasulo što možete zamisliti, a poraz saveznika pretvori se u opću i sjajnu pobjedu! Maršal Canrobert je to promatrao, ošamućen od čuda, divljenja i oduševljenja; i odmah je poslao po Scoresbyja, i zagrlio ga, i odlikovao na bojnom polju pred svim armijama!

A u čemu je Scoresby taj put pogriješio? Naprosto je zamijenio desnu stranu za lijevu – to je bilo sve. Dobio je zapovijed da se povuče i pritekne u pomoć desnom krilu; umjesto toga je krenuo *naprijed* i udario lijevo, na onaj brijeg. Ali glas koji je stekao tog dana kao čudesni vojni genij pronio je svijetom njegovu slavu, a ta slava neće nikad potamnjeti, dok god bude povijesnih knjiga.

On je tako dobar, i drag, i simpatičan, i skroman kakav čovjek može samo biti, ali nema dovoljno pameti da uđe u kuću kad kiša pada. Pazite, ovo vam je živa istina. On vam je najveće magare na svijetu, a do prije pola sata to nije nitko znao osim njega i mene. Njega prati, dan za danom, i godinu za godinom, najfantastičnija i najzačudnija sreća. Bio je uzoran vojnik u svim ratovima našeg pokoljenja; sav je svoj vojnički život okitio pogreškama, ali nije počinio nijednu koja ga nije učinila vitezom, ili baronetom, ili lordom, ili čim drugim. Pogledajte mu prsa; naprosto su prekrivena našim i stranim odlikovanjima. E, gospodine moj, svako je to odlikovanje spomen na ovu ili onu strašnu glupost; a, uzeta sva zajedno, ona su dokaz da je najbolje što čovjeka može snaći na ovom svijetu da se rodi sretan. Kažem vam opet, kao što sam vam rekao na banketu, Scoresby je obična budala.

1891.

DNEVNIK ADAMA I EVE

PRVI DIO – ULOMCI IZ ADAMOVA DNEVNIKA

Ponedjeljak. Ovo novo dugokoso stvorenje neprestano mi je na putu. Vazda se tu mota i ide svuda za mnom. Ja to ne volim; nisam vičan društvu. Kad bi bar htjelo ostati s ostalim životinjama... Danas je oblačno, puše istočnjak; mislim da će nam pasti kiša... *Nama?* Otkud mi ta riječ?... Sad se sjećam... ono je novo stvorenje rabi.

Utorak. Razgledao sam veliki vodopad. Mislim da je to najljepše od svega na imanju. Ono novo stvorenje naziva ga Niagarini slapovi – zašto, bog te pitaj! Kaže da je *nalik* na Niagarine slapove. To nije nikakav razlog, to je puka ćudljivost i slaboumnost. Nemam prilike da sam nadjenem čemu ime. Svemu što se pojavi, to novo stvorenje nadjene ime prije nego što ja dospijem ijednu riječ progovoriti. A uvijek ima isti izgovor – to je *nalik* na to. Eto, na primjer, dodovka[1]. Kaže da čovjek na prvi pogled vidi da je »nalik na dodovku«. Morat će joj to ime, po svoj prilici, i ostati. Dodovka! Isto je toliko nalik na dodovku koliko i ja.

Srijeda. Sagradio sam sebi sklonište, da se imam kamo skloniti od kiše, ali nisam dugo bio u njemu na miru. Uvuklo se u nj ono novo stvorenje. Kad sam pokušao da ga istjeram, stalo je lijevati vodu iz onih rupa kojima

[1] Ptica golubovka, izumrla u 17. stoljeću.

gleda, brisati je nadlanicama svojih šapa i ispuštati glasove kakve ispuštaju i neke druge životinje kad su u nevolji. Kad bar ne bi govorilo; neprestano samo govori! Moglo bi se pomisliti da se oholo izrugujem tom jadnom stvorenju, da ga omalovažavam; ali zaista nisam tako mislio. Nikad prije nisam čuo ljudski glas, i svaki nov i čudan zvuk koji naruši svečani muk ovih snenih divljina, vrijeđa mi uho i zvuči kao pogrešan ton. A taj mi je novi glas tako blizu; do samog ramena, do samog uha, prvo s jedne strane pa onda s druge, a navikao sam samo na glasove koji dopiru iz manje ili veće udaljenosti.

Petak. Nadijevanje se imena bezobzirno nastavlja, ma što ja radio. Imao sam vrlo dobro ime za imanje, bilo je zvučno i lijepo – RAJSKI VRT. U sebi ga i dalje tako nazivam, ali ga javno ne nazivam više tako. Ono novo stvorenje kaže da su tu same šume i stijenje i krajolici, pa da stoga nimalo ne nalikuje na vrt. Kaže da je *nalik* na park. I zato je, ne pitajući me za savjet, dalo imanju novo ime – PARK NIAGARINIH SLAPOVA. To mi se čini prilično bezobrazno. A tu je već i natpis:

ZABRANJENO
GAZITI PO TRAVI

Ne živim više onako sretno kao nekad.

Subota. Novo stvorenje jede previše voća. Ponestat će nam ga zacijelo. Opet »nama« – to je *njegova* riječ; sad je i moja kad sam je toliko puta čuo. Jutros grdna magla. Nikad ne izlazim po magli. Novo stvorenje izlazi. Ono izlazi po svakom vremenu i upada pravo unutra s blatnim nogama. I priča. Nekad je ovdje bilo tako ugodno i mirno!

Nedjelja. Progurao nekako. Ovaj je dan u tjednu sve teže i teže podnijeti. U studenom je bio izabran i određen za dan odmora. Prije sam već imao šest takvih dana u tjednu. Jutros sam zatekao novo stvorenje kako

pokušava busenjem stresti jabuke s onog zabranjenog drveta.

Ponedjeljak. Novo stvorenje kaže da se zove Eva. U redu, nemam ništa protiv. Kaže mi neka ga tako zovem kad želim da dođe. Rekoh da je to ime onda suvišno. Zbog ove sam riječi, očito, porastao u njegovim očima; i zaista je to velika, dobra riječ i moći ću je ponavljati. Kaže da nije »ono«, nego »ona«. To je po svoj prilici nepouzdano; ali meni je svejedno; uopće me ne bi bilo briga što je, samo kad bi išla svojim putem i kad ne bi pričala.

Utorak. Nagrdila je cijelo imanje ružnim imenima i ogavnim natpisima:

PUT DO VIRA
PUT DO KOZJEG OTOKA
PUT DO VJETROVITE PEĆINE

Ona kaže da bi ovaj park bio zgodno ljetovalište kad bi bilo gostiju. Ljetovalište – opet jedna njena izmišljotina – puste riječi, bez ikakva smisla. Što je to ljetovalište? Ali bolje da je ne pitam, ionako bi samo sve objašnjavala.

Petak. Počela me preklinjati da ne prelazim preko slapova. Što je u tome zlo? Kaže da se ježi od toga. Htio bih znati zašto; uvijek sam to radio – uvijek sam volio ronjenje i svježinu. Mislio sam da zato i jesu slapovi. Koliko ja znam, oni nemaju nikakve druge svrhe, a bit će da su stvoreni zato da služe nečemu. Ona kaže da su stvoreni samo radi ljepote – kao nosorog ili mastodont.

Prešao sam preko slapova u bačvi – nije joj bilo po volji. Prešao sam u badnju – ni to joj nije bilo po volji. Preplivao sam Vir i Brzicu u odjeći od smokvina lista. Prilično se poderala. Otuda dosadne jadikovke nad mojim čudaštvom. Odviše sam sputan ovdje. Potrebna mi je promjena sredine.

Subota. Pobjegao u utorak noću i putovao dva dana i sagradio sebi drugo sklonište na zabitnom mjestu i

zameo tragove koliko sam god mogao, ali me ona pronašla uz pomoć zvijeri koju je pripitomila i koju naziva vukom, pa je došla ispuštajući opet one jadne glasove i lijući vodu iz otvora kojima gleda. Morao sam se vratiti s njom, ali ću se opet odseliti čim ulučim priliku. Ona se bavi kojekakvim budalaštinama; između ostaloga, proučava zašto se životinje zvane lavovi i tigrovi hrane travom i cvijećem kad, kako ona kaže, zubi kakve imaju pokazuju da su namijenjeni da jedu jedan drugoga. To je glupo, jer kad bi tako radili, ubijali bi jedan drugoga, a to bi dovelo do onoga što se, koliko ja razumijem, zove »smrt«; a smrt, kako su mi rekli, nije još ušla u Park. Što je šteta, iz izvjesnih razloga.

Nedjelja. Progurao nekako.

Ponedjeljak. Čini mi se da uviđam čemu služi tjedan: da dade čovjeku vremena da se odmori od nedjeljnog zamora. Rekao bih da je to dobra ideja... Ona se opet penjala na ono drvo. Stjerao sam je busenjem dolje. Rekla je da je nitko nije vidio. Čini se da to smatra za dovoljno opravdanje da se izvrgne bilo kakvoj opasnosti. Rekoh joj tako. Riječ opravdanje pobudila je njeno divljenje, a mislim i zavist. Dobra riječ.

Utorak. Kazala mi je da je stvorena od rebra izvađenog iz mog tijela. To je u najmanju ruku nepouzdano, ako nije i što gore. Ne fali mi nijedno rebro... Ima mnogo muke sa strvinarom; kaže da mu trava ne prija; boji se da ga neće moći odnjegovati; misli da je bilo određeno da strvinar živi od trulog mesa. Taj strvinar mora izlaziti na kraj kako najbolje umije s onim što dobiva. Ne možemo izvrnuti naopačke cijeli poredak da bismo ugodili strvinaru.

Subota. Jučer je pala u jezero dok se ogledala u njemu, a vazda se ogleda. Umalo da se nije utopila, pa je kazala da je to vrlo neugodno. Stoga se sažalila na stvorove koji žive u vodi a koje naziva ribama, jer i dalje nadijeva imena bićima koja ih ne trebaju i koja ne dolaze kad ih tako zovemo; ali ona za to nimalo ne mari, uostalom, prava je glupača; i zato ih je mnogo izvadila i

donijela sinoć i metnula meni u postelju da im bude toplo, ali sam ih ja cijeli dan od vremena do vremena promatrao i nisam primijetio da su sretnije tu nego što su bile prije, samo su mirnije. Kad padne noć, izbacit ću ih van. Neću više da spavam s njima jer su hladne i vlažne, neugodno je spavati među njima kad čovjek nema ništa na sebi.

Nedjelja. Progurao nekako.

Utorak. Sad se udružila sa zmijom. Ostalim je životinjama to drago jer je vječito izvodila nekakve pokuse s njima i dodijavala im; a i meni je drago, jer zmija govori pa se tako mogu odmoriti.

Petak. Kaže da joj zmija savjetuje neka okusi voće s onog drveta, i kaže da će posljedica biti velika i lijepa i uzvišena pouka. Kazah joj da bi bila još jedna posljedica – smrt bi došla na svijet. Tu sam pogriješio – bolje bi bilo da sam tu napomenu zadržao za sebe; tako joj je samo palo na um da bi mogla spasiti bolesnog strvinara i pribaviti svježeg mesa potištenim lavovima i tigrovima. Upozorio sam je neka se kloni tog drveta. Kazala je da neće. Slutim zlo. Odselit ću se.

Srijeda. Doživio sam svašta. Pobjegao sam sinoć i cijelu noć jahao na konju što sam brže mogao, nadajući se da ću uteći iz Parka i sakriti se u nekom drugom kraju prije nego što počne zlo; ali nije mi bilo tako suđeno. Otprilike jedan sat nakon sunčeva izlaska, dok sam jahao cvjetnom ravnicom na kojoj su tisuće životinja, po svom običaju, pasle, drijemale ili se igrale jedna s drugom, one iznenada digoše strahovitu larmu i začas se ravnica prometne u bjesomučnu gungulu u kojoj su se sve zvijeri međusobno klale. Znao sam šta to znači – Eva je pojela ono voće i smrt je došla na svijet... Tigrovi su izjeli mog konja, ne obaziruć se nimalo što sam im govorio da ga puste, a bili bi i mene izjeli da sam ostao, ali nisam ostao već sam pobjegao glavom bez obzira... Našao sam ovo mjesto, izvan Parka, i nekoliko sam dana živio, uglavnom, na miru, ali me ona opet pronašla. Pronašla me i prozvala ovo mjesto Tona-

wanda[1] – kaže da je *nalik* na to. Zapravo mi nije bilo žao što je došla, jer se ovdje može slabo što naći, a ona je donijela nekoliko onih jabuka. Morao sam ih pojesti, toliko sam bio gladan. To je bilo protiv mojih načela, ali sam uvidio da načela nemaju prave snage kad čovjek nije sit... Došla je pokrivena granjem i lišćem, a kad sam je upitao kakva je to besmislica, strgao sve s nje i bacio, zahihotala je i pocrvenjela. Nikad prije nisam nikog vidio da hihoće i crveni, pa mi se to činilo nedolično i blesavo. Kazala mi je da ću uskoro i sam znati kako je to. To je bila istina. Koliko sam god bio gladan, ostavio sam jabuku nedojedenu – svakako najbolju koju sam ikad vidio, s obzirom na poodmaklo doba godine – stavio sam na sebe ono bačeno granje i grančice, pa sam joj se pomalo strogo obratio i naložio joj neka još nađe toga, i neka se ne izvrgava tako ruglu. Tako je i učinila, a zatim smo se odšuljali na ono polje gdje su se zvijeri poklale, pa smo pokupili nekoliko koža, a ja sam je natjerao da skrpi nekako dvije haljine pogodne za javne zgode. Neudobne su, doduše, ali moderne, a to je kod odjeće najvažnije... Držim da je ona vrlo dobra družica. Uviđam da bih bez nje bio osamljen i utučen, pošto sam izgubio sav imetak. Još nešto, kaže da je određeno da se ubuduće prehranjujemo svojim radom. Ona će mi biti od koristi. Nadgledat ću je.

Nakon deset dana. Ona okrivljuje *mene* za našu nesreću! Kaže, naoko iskreno i točno, da ju je Zmija uvjeravala da zabranjeno voće nisu jabuke već kestenje. Rekoh da onda nisam ja kriv, jer nisam jeo kestenja. Ona reče da ju je Zmija uputila da »kesten« u prenesenom smislu označava staru i otrcanu šalu[2]. Ja sam na to poblijedio jer sam često zbijao šale da utučem vrijeme, a neke su od njih mogle biti takve, iako sam iskreno

[1] Grad u blizini Niagarinih slapova.

[2] Igra riječi u izvorniku. »Chestnut« može značiti i kesten, i staru, otrcanu šalu.

vjerovao da su nove dok sam ih izmišljao. Upitala me nisam li zbijao kakvu šalu baš u trenutku katastrofe. Morao sam priznati da sam napravio jednu šalu u sebi, ali je nisam izrekao naglas. Evo što je bilo. Mislio sam o slapovima i rekao sâm sebi: »Kako je divno vidjeti onu golemu količinu vode kako se ruši u dubinu!« Tada mi u hipu sijevne u glavi sjajna misao te mi se omakne: »Bilo bi još mnogo divnije kad bi se rušila *u visinu!*« – i samo što nisam umro od smijeha kad se cijela priroda pretvorila u rat i smrt, pa sam morao bježati ne bih li iznio živu glavu. »Eto«, reče ona pobjednički, »to je baš ono; Zmija je spomenula baš tu šalu i nazvala je prvim kestenom, i rekla da je stara kao stvaranje svijeta.« Jao, zaista sam kriv! Bar da nisam tako duhovit! Oh, da mi bar nikad nije pala na um ta blistava misao!

Iduće godine. Nadjenuli smo mu ime Kain. Uhvatila ga je dok sam ja bio gore, na sjevernoj obali jezera Erie, loveći zvjerke zamkama; uhvatila ga je u šumi dvije milje – ili možda četiri, ne zna pravo – od naše zemunice. Nalikuje na nas u ponečemu, možda nam je u rodu. Tako ona misli, ali je to, po mom mišljenju, zabluda. Razlika u veličini potvrđuje mišljenje da je to različita i nova vrsta životinje – možda riba, iako je, kad sam ga metnuo u vodu da vidim, potonulo, a ona je zaronila i izvukla ga van prije nego što je taj pokus mogao riješiti to pitanje. Ja još mislim da je riba, ali je njoj svejedno što je, i ne da mi ga da ponovim pokus. To ne razumijem. Čini se da joj je dolazak toga stvorenja posve promijenio ćud, pa više nema smisla za pokuse. Njoj je više stalo do njega nego do ijedne druge životinje, iako ne umije objasniti zašto. Po svemu sudeći, šenula je pameću. Katkad, kad se riba tuži i hoće natrag u vodu, nosa je u naručju po pola noći. U tim trenucima curi joj voda iz onih mjesta na licu iz kojih gleda, pa gladi ribu po leđima, ispušta iz usta nježne glasove da je umiri, i na stotinu načina pokazuje žalost i zabrinutost. Nisam nikad vidio da radi što slično s kojom drugom ribom, pa sam ozbiljno zabrinut. Nekad je, prije nego

što smo izgubili sav imutak, tako nosala mlade tigrove i igrala se s njima, ali je to bila samo igra; nikad se ne bi, kao sad, uzrujavala kad bi im ručak naškodio.

Nedjelja. Ne radi u nedjelju već, mrtva umorna, leškari i uživa kad se riba po njoj valjuška; ispušta šašave glasove da je zabavi, i pravi se kao da će je ugristi za šapice i tako je nasmijava. Nikad prije nisam vidio nijednu ribu da se smije. Zato već pomalo sumnjam... Sad i ja volim nedjelju. Nadgledanje po cijeli tjedan tako zamori čovjeka. Trebalo bi da bude više nedjelja. U ona stara vremena bile su mučne, ali sad dobro dođu.

Srijeda. Nije ono riba. Ne mogu sasvim dokučiti što je. Kad nije zadovoljno, ispušta čudnovate paklenske glasove, a kad je zadovoljno, guguće. Nije kao mi jer ne hoda; nije ptica jer ne leti; nije žaba jer ne skače; nije zmija jer ne puže; siguran sam da nije riba, iako nikako da ugrabim priliku da utvrdim umije li plivati ili ne umije. Samo se okolo valja, i to najviše na leđima, dignutih nogu uvis. Nisam vidio nijednu drugu životinju da to čini. Rekoh kako mi se čini da je to enigma; ali se ona samo zadivila toj riječi a da je nije razumjela. Po mom mišljenju, to je ili enigma ili neka vrsta kukca. Ako ugine, rastavit ću ga na dijelove, da vidim kako je ustrojen. Nikad me ništa nije ovoliko zbunjivalo.

Nakon tri mjeseca. Zbunjenost raste, umjesto da se smanjuje. Vrlo slabo spavam. Više se ne valja nego baulja. Ipak se razlikuje od ostalih četveronožaca po tome što su mu prednje noge neobično kratke, pa mu glavni dio tijela nezgodno strši uvis, a to nije lijepo. Građeno je slično nama, ali mu način kretanja pokazuje da nije od našeg soja. Kratke prednje noge, a dugačke stražnje upozoravaju da pripada porodici klokana, ali je izrazito odstupanje od vrste, jer pravi klokan skakuće, a ovaj nikad ne skakuće. Ipak je čudna i zanimljiva podvrsta koja još nije nigdje zabilježena. Kako sam je ja otkrio, smatrao sam da imam pravo da svojatam zaslugu za to otkriće time što ću joj pridodati svoje ime, te sam je nazvao *Klokanorum Adamiensis*... Zacijelo je bilo

mladunče kad je došlo, jer je odonda i te koliko poraslo. Bit će da je sad pet puta veće nego što je onda bilo, a kad je nezadovoljno, kadro je da digne dvadeset i dva do trideset i osam puta veću dreku nego u početku. Sila tu ništa ne pomaže, štoviše, ima suprotan učinak. Zbog toga sam se prestao služiti tim načinom. Ona ga smiruje uvjeravanjem i time što mu daje stvari za koje mi je prije kazala da mu ih neće dati. Kao što sam već napomenuo, nisam bio kad kuće kad se to prvi put pojavilo, a ona mi je kazala da ga je našla u šumi. Čini se čudno da je jedino od svoje vrste, ali bit će da je tako, jer sam se ovih tjedana vraški izmorio tražeći još jednoga da ga dodam svojoj zbirci, i da bi se ovaj imao s kime igrati; tada bi zacijelo bio mirniji i lakše bismo ga pripitomili. Ali ne mogu naći nijednoga, čak ni znaka jednoga od njih i, što je najčudnije, nigdje nikakvih stopa. Mora živjeti na zemlji, ne može drugačije, pa kako se onda kreće a da ne ostavlja nikakvih tragova za sobom? Postavio sam desetak klopki, ali ništa ne vrijedi. Hvataju se sve sitne životinje osim te; životinje koje, čini mi se, padaju u klopku jedino iz radoznalosti, da vide što će tu mlijeko. Nikad ga ne piju.

Nakon tri mjeseca. Klokan i dalje raste, što je vrlo čudno i zagonetno. Nikad još nisam vidio nijednog klokana da tako dugo raste. Na glavi mu je sad krzno; nije kao u klokana nego baš kao naša kosa, samo što je mnogo nježnije i mekše, i nije crno nego je crveno. Naprosto ću poludjeti zbog hirovitog i ubitačnog razvoja ovog nerazvrstljivog zoološkog čudovišta. Kad bih bar mogao uhvatiti još jednoga, ali nema nade; to je nova podvrsta i jedini primjerak; to je jasno. Međutim, ulovio sam prvog klokana i donio ga, misleći da će ovaj naš, onako osamljen, biti radije s njim nego bez ikakvog rođaka ili životinje koja bi mu mogla biti bliska, ili koja bi se mogla sažaliti na njega, ovako nevoljna među strancima koji ne poznaju njegove običaje i navike, niti znaju što treba da rade kako bi se osjećao među prijateljima; ali sam pogriješio – kad je ugledalo klokana,

spopali su ga takvi grčevi da sam se uvjerio da nikad prije nije vidjelo klokana. Žao mi je te sirote bučne životinjice, ali joj nikako ne mogu pomoći. Kad bih ga bar mogao pripitomiti, ali to uopće ne dolazi u obzir; čini se da je sve gore što se više trudim. Srce me zaboli kad gledam one njegove male provale žalosti i srdžbe. Htio sam ga pustiti na slobodu, ali ona nije htjela ni da čuje. To mi se činilo okrutnim i nedostojnim nje; pa ipak, možda ima pravo. Moglo bi tada biti još osamljenije; jer kad ja ne mogu naći još jednoga, kako bi moglo *ono?*

Nakon pet mjeseci. Nije klokan. Nije jer stoji samo držeći se za njen prst, i tako hoda nekoliko koraka na stražnjim nogama, a onda padne. Bit će da je neka vrsta medvjeda; pa ipak, nema repa – bar zasad – ni krzna, osim na glavi. I dalje raste, što je neobična činjenica jer medvjedi odrastu mnogo prije Medvjedi su opasni – nakon naše nesreće – i neću biti miran ako ovaj bude još dugo tumarao ovuda bez brnjice Ponudio sam joj da ću pribaviti klokana, ako pusti ovoga na slobodu, ali to nije ništa vrijedilo – čini mi se da je ona spremna da nas izvrgne svakakvim glupim opasnostima. Nije bila takva dok nije šenula pameću.

Nakon dva tjedna. Pregledao sam mu usta. Nema još opasnosti, ima svega jedan zub. Nema još repa. Sad diže veću dreku nego ikad prije – ponajviše noću. Preselio sam se. Ali svakog ću jutra odlaziti tamo na doručak da vidim nije li dobio još koji zub. Ako mu izrastu svi, bit će vrijeme da ode, imao rep ili nemao, jer medvjedu nije potreban rep da bude opasan.

Nakon četiri mjeseca. Mjesec dana bio sam u lovu i ribolovu gore, u kraju koji ona naziva Buffalo; ne znam zašto, osim ako nije zato što tamo nema nikakvih bivola[1]. Dotle je medvjed naučio da trapa posve sam na stražnjim nogama i govori »tota« i »moma«. To je svakako nova vrsta. Ova sličnost s riječima može, na-

[1] Buffalo znači u engleskom bivol.

ravno, biti puka slučajnost i ne mora imati nikakve svrhe ni smisla, ali, čak je i u tom slučaju nešto izvanredno i nešto što nijedan drugi medvjed ne može. Ovo oponašanje govora, kao i činjenica da uglavnom nema krzna i da uopće nema repa, dovoljni su dokazi da je to nova vrsta medvjeda. Bit će neobično zanimljivo proučavati ga i dalje. U međuvremenu ću poći na dalek put u sjeverne šume i temeljito ih istražiti. Mora biti još jedan negdje, a ovaj neće biti toliko opasan kad bude imao društvo svoga soja. Poći ću odmah; ali najprije ću nabiti ovome brnjicu.

Nakon tri mjeseca. Lov je bio vrlo, vrlo naporan, pa ipak nisam imao sreće. Dotle je ona ulovila još jednoga a da se nije ni maknula s našeg posjeda! Takve sreće još nisam vidio. Ja sam mogao i sto godina loviti po onim šumama a da nikad ne naiđem na to biće.

Sutradan. Uspoređivao sam ovoga novog sa starim, i potpuno je jasno da su iste pasmine. Htio sam ispuniti jednoga od njih za svoju zbirku, ali ona ima nekakve predrasude što se toga tiče, tko zna zašto; zato sam odustao od te zamisli, iako mislim da sam pogriješio. Za nauku bi bio nenadoknadiv gubitak da se izgube. Stariji je pitomiji nego što je bio, i smije se i govori kao papiga, što je, zacijelo, naučio zato što je bio toliko s papigom i zato što ima vrlo razvijenu sposobnost oponašanja. Začudio bih se kad bi se pokazalo da je to nova vrsta papige; pa ipak, ne bih se smio čuditi, jer je od onih prvih dana, kad je bilo riba, bilo već sve što mu je god palo na pamet. Ovaj je novi isto onako ružan kakav je iz početka bio stariji; ima istu onakvu put boje sumpora i sirova mesa, i istu onakvu čudnovatu glavu bez krzna. Ona ga zove Abel.

Nakon deset godina. To su bili *dječaci*, odavno smo to već ustanovili. Zbunjivalo nas je što su došli na svijet onako sitni i nerazvijeni. Imamo sad i nekoliko djevojčica. Abel je dobar dječak, ali za Kaina bi bilo bolje da je ostao medvjed. Nakon svih ovih godina, uvidio sam da sam se u početku prevario u Evi, ljepše je živjeti s

njom izvan onog Vrta nego u njemu bez nje. Isprva sam mislio da previše priča; ali bi mi sad bilo žao kad bi taj glas umuknuo i nestao iz mog života. Blagoslovljen onaj kesten koji nas je združio i koji me upoznao s dobrotom njena srca i blagošću njena duha!

DRUGI DIO – EVIN DNEVNIK

(Prevedeno s izvornika)

Subota. Živim gotovo jedan dan. Došla sam jučer. Tako mi se bar čini. I mora da je tako jer, ako je bilo nekakvo prekjučer, mene tada nije bilo, inače bih se sjećala. Možda je, naravno, i bilo a da nisam ni zapazila. E, lijepo; odsad ću dobro paziti, pa ako opet bude prekjučer, zabilježit ću. Najbolje će biti da počnem kako treba i da ne pobrkam zapise, jer mi nešto govori da će ove pojedinosti biti jednog dana važne historičaru. Osjećam se kao kakav pokusni kunić, osjećam se upravo kao kakav pokusni kunić; nitko se ne bi mogao tako osjećati kao pokusni kunić kako se ja osjećam, pa sve više vjerujem da je baš to ono što i *jesam* – pokusni kunić; samo pokusni kunić i ništa više.

E pa, onda, ako sam pokusni kunić, jesam li to samo ja? Ne, mislim da nisam; mislim da je još nešto dio pokusa. Ja sam glavni dio, ali mislim da i ono nešto ima udjela u svemu ovome. Je li mi položaj zajamčen, ili moram paziti na nj i čuvati ga? Prije će biti ovo drugo. Nešto mi govori da je vječita budnost cijena kojom se plaća prvenstvo. (Čini mi se da je ovo dobra izreka za ovako mlado čeljade.)

Danas mi se sve čini nekako bolje negoli jučer. U onoj žurbi da se sve završi jučer, planine su ostale nedotjerane, a neke su ravnice bile toliko zatrpane smećem i ostacima da je bilo žalosno pogledati ih. Velika i lijepa umjetnička djela ne bi se smjela stvarati na brzinu; a ovaj velebni novi svijet zaista je neobično veliko i lijepo djelo. I svakako je strašno blizu savršenstvu, usprkos

tome što je stvoren za tako kratko vrijeme. Na nekim mjestima ima suviše zvijezda, a na nekima premalo, ali se tome zacijelo može lako doskočiti. Mjesec se sinoć odvezao, spuznuo i ispao iz cijelog sklopa – velika šteta; srce mi se para kad se toga sjetim. Nema takva uresa ni ukrasa koji bi se ljepotom i savršenstvom mogao s njim mjeriti. Trebalo ga je bolje privezati. Kad bi nam se bar vratio...

Ali, naravno, ne zna se kamo je nestao. Osim toga, tko ga god nađe, sakrit će ga; znam to jer bih i sama tako uradila. Vjerujem da bih u svemu drugom mogla biti poštena, ali već pomalo shvaćam da je jezgra i srž moje naravi ljubav za sve ono što je lijepo, strast za sve ono što je lijepo, i da mi ne bi valjalo povjeriti na čuvanje mjesec koji pripada nekom drugom, a da taj ne zna da je kod mene. Mogla bih se odreći mjeseca kad bih ga našla usred bijela dana, jer bih se bojala da me netko gleda; ali kad bih ga našla u mraku, sigurna sam da bih našla nekakav izgovor da nikom ništa ne kažem. Jer zaista volim mjesece, oni su tako dražesni, i tako romantični! Da ih bar imamo pet-šest; nikad ne bih spavala; nikad mi ne bi dosadilo ležati na mahovinom obrasloj obali i gledati ih.

I zvijezde su lijepe. Da mogu bar kako doći do koje od njih pa da ih zadjenem u kosu! Ali mi se čini da neću nikad moći. Začudili biste se kad biste znali koliko su daleko, a reklo bi se da su blizu. Kad su se sinoć prvi put pokazale, pokušala sam oboriti koju od njih motkom, ali ih nisam uspjela, začudo, dosegnuti; tada sam bacala busenje na njih dok se nisam izmorila, ali nisam ni jednu pogodila. To je zato što sam ljevakinja pa ne mogu dobro bacati. Čak i kad sam gađala u onu koju nisam kanila oboriti, nisam mogla pogoditi onu drugu, premda nekoliko puta umalo što nisam pogodila, jer sam vidjela kako je četrdeset-pedeset puta crna mrlja busena uletjela pravo usred zlatnih grozdova promašivši ih za dlaku, pa bih možda bila i pogodila koju od njih da sam još malo ustrajala.

Zatim sam malo plakala, što je, mislim, prirodno za osobu moje dobi, a kad sam otpočinula, uzela sam košaru i pošla prema mjestu na krajnjem rubu kruga gdje su zvijezde bile blizu zemlji, tako da sam ih mogla dohvatiti rukama, što bi svakako bilo bolje, jer bih ih tada mogla pažljivo brati da se ne razbiju. Ali to je bilo dalje nego što sam mislila, pa sam najposlije morala odustati; bila sam toliko umorna da nisam više mogla ići ni koraka dalje; osim toga, noge su mi bile ranjave i silno su me boljele.

Nisam se mogla vratiti kući; išla sam predaleko i zahladjelo je; ali našla sam neke tigrove pa sam se privila uz njih tako da mi je bilo krasno i udobno, a zadah im je bio sladak i ugodan jer se hrane jagodama. Nikad prije nisam vidjela tigrove, ali sam ih odmah prepoznala po prugama. Kad bih mogla kako doći do takve kože, što bi to bio divan ogrtač!

Danas sam razbistrila pojmove o udaljenosti. Toliko sam bila željna da se dokopam svake zgodne stvari da sam nepromišljeno posezala za njima, ponekad kad je takva stvar bila predaleko, a ponekad, kad je bila svega šest palaca od mene, činilo mi se da je stopu daleko – a između nas je, jao, bilo trnje! Naučila sam nešto; i još sam izmislila izreku, sama iz svoje glave – svoju prvu izreku: *Ogrebeni pokusni kunić bježi od trnja.* Čini mi se da je to vrlo dobra izreka za ovakvo mlado čeljade.

Jučer po podne išla sam, na određenom razmaku, za onim drugim pokusnim kunićem da vidim, ako mogu, čemu služi. Ali nisam mogla ništa utvrditi. Mislim da je čovjek. Nikad nisam vidjela čovjeka, ali to je nalik na čovjeka, i nekako sam sigurna da je baš čovjek. Uvidjela sam da me više zanima od drugih gmazova. Ako je gmaz, a rekla bih da jest, jer je raščupano i ima plave oči, i nalik je na gmaza. Nema kukova; sužava se prema dolje kao mrkva; kad stoji, raskreči se kao vješala; zato mislim da je gmaz, iako bi moglo biti i građevina.

Iz početka sam ga se bojala i bježala kad god bi se okrenulo, jer sam mislila da će me progoniti; ali sam

ubrzo zaključila da mi samo kuša umaći, pa ga se nisam više plašila već sam ga po nekoliko sati slijedila, na razmaku od dvadesetak koračaja, zbog čega se uzrujavalo i žalostilo. Naposljetku se vrlo ozlojedilo i popelo na drvo. Dugo sam čekala da siđe, a onda sam digla ruke i pošla kući.

Danas se ponovila ista priča. Opet sam ga natjerala na drvo.

Nedjelja. Još je tamo gore. Reklo bi se da se odmara. Ali to je samo smicalica: nedjelja nije dan odmora; subota je određena da to bude. Nekako mi se čini da se to stvorenje više voli odmarati no išta drugo. Meni bi dojadilo da se toliko odmaram. Dojadi mi čak sjediti i motriti ono drvo. Htjela bih samo znati čemu služi; nikad ga nisam vidjela da što radi.

Sinoć su nam vratili mjesec, pa sam bila *tako* sretna! Mislim da je to vrlo pošteno od njih. Opet je spuznuo i otpao, ali se nisam zabrinula; čovjek ne treba da se brine kad ima takve susjede; već će ga vratiti. Htjela bih im nekako iskazati svoju zahvalnost. Rado bih im poslala nekoliko zvijezda, jer ih mi imamo više nego što nam treba. Hoću da kažem ja, a ne mi, jer sam opazila da onaj gmaz ne mari nimalo za njih.

Ono ima prostački ukus i nije prijazno. Kad sam jučer u sumrak otišla onamo, bilo je sišlo s drveta i lovilo pjegaste ribice što se igraju u ribnjaku, pa sam ga morala busenjem opet natjerati da se popne na drvo i ostavi ribe na miru. Htjela bih znati je li *za to* stvoreno? Zar nema srca? Zar nema samilosti prema onim stvorenjcima? Je li moguće da je namijenjeno i sazdano za tako gadan posao? Tako se po svemu čini. Jedna ga je gruda pogodila iza uha pa se poslužilo jezikom. Sva sam ustreptala jer sam tada prvi put čula govor, osim kad sam govorila sama sa sobom. Nisam razumjela njegove riječi, ali su mi se učinile izražajne.

Kad sam otkrila da zna govoriti, stalo me još više zanimati jer ja volim govoriti; govorim povazdan, čak i u snu, i vrlo zanimljivo, ali kad bih imala kome govoriti,

govorila bih još dvaput zanimljivije i, ako bi trebalo, nikad ne bih prestala.

Ako je ovaj gmaz čovjek, onda nije *ono*, je li tako? To ne bi bilo gramatički ispravno, je li? Mislim da bi trebalo da bude *on*. Tako bar mislim. U tom bi se slučaju ovako sklanjalo: nominativ – *on;* – dativ *njemu;* genitiv – *njega*. Dobro, smatrat ću da je čovjek i nazivati ga *on* dok se ne pokaže da nije što drugo. Tako će biti zgodnije nego da budem neprestano u neizvjesnosti.

Iduća nedjelja. Cijelog sam tjedna trčala za njim i pokušavala da se upoznam s njim. Morala sam sve sama govoriti jer je on stidljiv, ali me to nije smetalo. Rekla bih da mu je bilo drago što sam uz njega, pa sam mu vrlo često prijateljski govorila »mi«, jer mi se činilo da je polaskan što i njega tu ubrajam.

Srijeda. Sad se doista vrlo lijepo slažemo i sve se bolje upoznajemo. Više me ne izbjegava, što je dobar znak, i pokazuje da se raduje kad sam pokraj njega. To mi godi pa se dovijam da mu u svemu budem pri ruci kako bih stekla još više njegova poštovanja. U posljednja dva-tri dana preuzela sam od njega sav posao oko nadijevanja imena stvarima, čime sam mu pribavila veliko olakšanje, jer on nema dara za to, pa mi je očito vrlo zahvalan. Ni za živu glavu ne može smisliti nikakvo pametno ime, ali ja ne pokazujem pred njim da znam za tu njegovu manu. Kad god naiđe kakvo novo stvorenje, ja mu nadjenem ime prije nego što bi se on mogao obrukati mučnom šutnjom. Tako sam mu uštedjela mnoge neugodnosti. Ja nemam takve mane. Čim ugledam neku životinju, znam što je. Ne moram ni časka razmišljati; začas se javi pravo ime, baš kao da je posrijedi nadahnuće, a zacijelo i jest, jer sam sigurna da časak prije toga nisam imala ni pojma o njemu. Čini se da po samom obličju stvorenja i njegovu držanju znam koja je to životinja.

Kad se pojavila dodovka, on je mislio da je divlja mačka – pročitala sam mu to u očima. Ali sam ga ja spasila. I pazila sam da to učinim tako da mu ne povrije-

dim ponos. Naprosto sam uskliknula slobodno i posve prirodno, kao da sam se ugodno iznenadila i kao da nisam ni u snu pomislila da ga poučim: – Ama, gledaj, molim te, pa to je dodovka! – Protumačila sam mu – ali tako da se nije činilo da mu tumačim – otkud znam da je dodovka, i premda sam pomislila da mu je možda malo krivo što poznajem stvorenje koje on ne poznaje, bilo je posve jasno da mi se divi. To mi je godilo pa sam se više puta sa zadovoljstvom sjetila toga prije spavanja. Kako nas i sitnica može usrećiti kad osjećamo da smo je zaslužili!

Četvrtak. Prvi put me snašao jad. Jučer me izbjegavao i kao da nije želio da mu pričam. Nisam mogla povjerovati, i mislila sam da je posrijedi nekakav nesporazum, jer sam rado bila s njim i rado sam ga slušala, pa kako je onda on mogao biti neprijazan prema meni kad mu nisam ništa nažao učinila? Ali napokon mi se učinilo da je tako, pa sam otišla od njega i sjela osamljena na ono mjesto gdje sam ga prvi put ugledala onog jutra kad smo bili stvoreni, i kad nisam znala što je on, i kad sam bila ravnodušna prema njemu; ali sad je to mjesto bilo turobno, i svaka me sitnica podsjećala na nj, te me je srce boljelo. Nisam pravo znala zašto, jer me obuzimao nepoznat osjećaj; nikad me prije nije bio obuzeo, sve je bilo nekako tajanstveno i nisam mogla ništa shvatiti.

Ali kad je pala noć, nisam više mogla podnositi samoću te sam pošla do novoga skloništa, koje je on sagradio, da ga pitam što sam skrivila, i kako da to popravim i ponovo zadobijem njegovu naklonost; ali me on istjerao van, na kišu, i tako me prvi put snašao jad.

Nedjelja. Sad je opet sve lijepo, i sretna sam; ali su ovo bili teški dani; nerado ih se sjećam.

Htjela sam mu nabaviti onih jabuka, ali nikako da naučim gađati. Iako nisam uspjela, mislim da mu se svidjela moja dobra nakana. One su zabranjene, i on mi kaže da ću zlo proći; ali, prođem li zlo da bih njemu ugodila, što me briga za zlo?

Ponedjeljak. Jutros sam mu rekla kako se zovem,

nadajući se da će ga to zanimati. Ali njega nije to zanimalo. Čudno. Meni bi bilo drago kad bi mi kazao kako se on zove. Mislim da bi njegovo ime godilo mom uhu više nego ijedan drugi zvuk.

Vrlo malo govori. Možda zato što nije pametan, a osjetljiv je zbog toga i htio bi da to sakrije. Kakva šteta što tako misli, jer pamet nije ništa; sva vrijednost leži u srcu. Kad bih mu bar mogla razjasniti da je dobro srce puno ljubavi pravo blago, jedino blago, a da je razum bez njega bijeda!

Iako govori malo, rječnik mu je prilično bogat. Jutros se poslužio neobično dobrom riječju. Očito je i sam shvatio da je to dobra riječ, jer ju je poslije još dvaput ubacio, tobože slučajno. To nije baš najbolje izveo, ali je pokazao da posjeduje stanovitu moć zapažanja. To bi sjeme zacijelo moglo donijeti ploda kad bi se njegovalo.

Otkud mu ta riječ? Mislim da je ja nisam nikad izgovorila.

Ne, moje ga ime ni najmanje ne zanima. Pokušala sam prikriti svoje razočaranje, ali mi se čini da nisam uspjela. Otišla sam od njega i sjela na mahovinom obraslu obalu i spustila noge u vodu. Tamo uvijek idem kad sam željna društva, da nekoga gledam, da s nekim razgovaram. Ono krasno bijelo tijelo odraženo u vodi nije dovoljno, ali je ipak nešto, a nešto je ipak bolje od potpune samoće. Ono govori kad ja govorim; tužno je kad sam ja tužna; tješi me svojom samilošću; kaže: »Ne budi malodušna, sirota osamljena djevojko; ja ću ti biti prijateljica.« Pa i jest dobra prijateljica, jedina moja prijateljica; ono je moja sestra.

A kad me je prvi put napustila! Ah, to neću nikad zaboraviti... nikad, nikad. Srce mi se skamenilo u grudima! Rekla sam: »Ona mi je bila sve, a sad je više nema!« Rekla sam, sva zdvojna: »Pukni, srce moje; ne mogu više podnositi ovaj život!« i zarila lice u dlanove i nisam se mogla utješiti. A kad sam malo poslije odmaknula dlanove, ona je opet bila tu, bijela, blistava i lijepa, pa sam joj pala u naručaj!

Bila sam potpuno sretna; i prije sam znala za sreću, ali ne za ovakvu, ovo je bio zanos. Nikad više nisam posumnjala u nju. Kadikad bi izbivala – možda po cio sat, možda i po cio dan, ali sam je čekala i nisam sumnjala; rekla bih: »Ima posla, ili je otišla na put, ali će se vratiti.« I tako je bilo: uvijek se vraćala. Obnoć ne bi došla ako je bio mrak, jer je plašljivo stvorenjce; ali kad je bila mjesečina, došla bi. Ja se ne bojim tame, ali ona je mlađa od mene; rodila se poslije mene. Mnogo, mnogo puta sam je pohodila; ona mi je utjeha i utočište kad mi je život težak... a obično mi je težak.

Utorak. Cijelo sam prijepodne radila oko uređivanja imanja; i namjerno sam mu se uklanjala nadajući se da će se osjetiti osamljen pa da će doći. Ali nije došao.

O podne sam se okanila posla i stala se zabavljati trčkarajući tamo-amo za pčelama i leptirima i uživajući u cvijeću, tim lijepim stvorovima što love s neba božji osmijeh i čuvaju ga! Brala sam ih, plela od njih vijence i lance, i okitila se njima dok sam ručala – jabuke, naravno; zatim sam sjedila u hladovini, čeznula i čekala. Ali on nije došao.

Nije ni važno. Ništa ne bi ni vrijedilo, jer on ne haje za cvijeće. Naziva ga smećem i ne zna ga razlikovati, i misli da je tobože nešto više zbog toga. Ne haje za mene, ne haje za cvijeće, ne haje za šareno nebo u predvečerje – ima li uopće nečeg do čega mu je stalo, osim da gradi kolibe u koje se zavlači pred dobrom čistom kišom, i da kucka po dinjama, i kuša grožđe, i pipa voće na granama, da vidi kako napreduje?

Metnula sam suh prut na zemlju i pokušala drugim prutom izbušiti u njemu rupu kako bih izvela što sam naumila, ali sam se uskoro strašno prepala. Iz rupe se podigla tanka prozirna plavičasta koprena, pa sam sve pustila i pobjegla! Mislila sam da je duh, zbilja sam se preplašila! Ali kad sam se osvrnula, ono nije išlo za mnom; stoga sam se naslonila na hrid, odmarala se i predisala i pustila da mi se udovi tresu dok se opet ne umire; zatim sam se oprezno odšuljala natrag, motreći

budno sve oko sebe, spremna da opet pobjegnem na najmanji znak opasnosti; a kad sam se primakla, razmaknula sam granje ružina bokora i provirila – poželjela sam da je on u blizini, bila sam tako vješta i ljupka – ali je vilenjak iščeznuo. Prišla sam i ugledala u rupi prstovet sitna ružičasta praha. Turila sam prst u rupu da ga opipam, ali sam jauknula i izvukla prst. Osjetila sam jaku bol. Turila sam prst u usta; i stojeći najprije na jednoj nozi, pa onda na drugoj, i stenjući, ubrzo sam ublažila svoje muke; zatim se u meni probudila radoznalost pa sam uzela ispitivati tu pojavu.

Zanimalo me kakav je ono ružičasti prah. Iznenada mi sine kako se zove, iako nikad prije nisam čula za nj. To je bila *vatra!* Bila sam toliko sigurna u to koliko čovjek uopće može biti siguran u nešto na svijetu. I zato sam to bez dvoumljenja tako i prozvala – vatra.

Stvorila sam nešto što prije nije postojalo; dodala sam nešto novo nebrojenim svjetskim blagima; shvatila sam to i bila ponosna na svoje djelo, i htjela otrčati k njemu da mu sve ispripovjedim, misleći kako ću porasti u njegovim očima – ali sam porazmislila i predomislila se. Ne... on ne bi za to mario. Pitao bi me kakva je korist od toga, a što bih mu mogla odgovoriti? Jer od toga nema nikakve *koristi*, naprosto je lijepo, samo lijepo...

I tako sam uzdahnula i nisam pošla k njemu. Jer vatra nije ni od kakve koristi; ne može sagraditi kolibu, ne može unaprijediti dinje, ne može ubrzati dozrijevanje voća; bezvrijedna je, besmislena i isprazna; on bi je prezreo i izrekao zajedljive riječi na njen račun. Ali ja je nipošto ne prezirem; rekla sam: »Oh, vatro, nježno ružičasto stvorenje, volim te jer si *lijepa* – a to je dovoljno!« i htjela sam je privinuti na grudi. Ali sam se suzdržala. Onda sam smislila još jednu izreku, sama iz svoje glave, ali je bila toliko nalik na prvu da sam se pobojala da nije tek plagijat: *»Opečeni pokusni kunić bježi od vatre«.*

Opet sam prionula na posao; a kad sam napravila mnogo vatrenog praha, sasula sam ga u pregršt suhe

smeđe trave u namjeri da ga ponesem kući kako bih ga sačuvala i igrala se s njim; ali udari vjetar pa se on rasu i sune žestoko na me, tako da ga ostavih i pobjegoh. Kad sam se osvrnula, vidjela samo kako se modri duh diže, širi i valja kao oblak, i u hipu se dosjetih kako se zove – *dim!* – iako, poštenja mi, nikad prije nisam čula za dim.

Naskoro izbiše žuti i crveni proplamsaji iz dima, a ja ih odmah okrstih – *plamenovi,* i tu sam imala pravo, iako su to bili prvi plamenovi koji su se ikad pojavili na svijetu. Penjali su se uz drveće, prosjajivali divno u golemu i sve većem stupu dima što se valjao, i oko njega, tako da sam zapljeskala rukama i zasmijala se i zaplesala od ushita, sve je to bilo tako novo i nepoznato, tako čudesno i tako lijepo!

On je dotrčao i zagledao se, i dugo nije prozborio ni riječi. Tada me upita što je to. Ah, nije valjalo što me je tako izravno upitao. Morala sam mu, naravno, odgovoriti, i odgovorila sam. Rekla sam mu da je to vatra. Nisam ja kriva što mu nije bilo pravo da ja znam, a on mora pitati; nisam ga htjela ozlovoljiti. Malo poslije zapita:

– Otkud je došla?

Još jedno izravno pitanje na koje je valjalo isto tako izravno odgovoriti.

– Ja sam je stvorila.

Vatra se širila sve dalje i dalje. On priđe rubu zgarišta, zastane gledajući u zemlju i priupita:

– A što je ovo?

– Ugarci.

Uze jedan ugarak da ga pogleda, ali se predomisli i baci ga. Tada ode. *Ništa* njega ne zanima.

Ali mene zanima. Bilo je tu pepela, sivog, mekog, nježnog i zgodnog – odmah sam znala što je. Pa žara; i žar sam prepoznala. Našla sam svoje jabuke, iščeprkala ih i obradovala se, jer sam mlada i imam izvrstan tek. Ali razočarala sam se, sve su bile ispucane i pokvarene. Naoko pokvarene; ali nije bilo tako; bile su bolje od sirovih. Vatra je lijepa; jednom će, mislim, biti i korisna.

Petak. Vidjela sam ga opet, na trenutak, u ponedjeljak pred večer, ali samo na trenutak. Nadala sam se da će me pohvaliti što se trudim da uredim imanje, jer sam htjela samo dobro i radila sam bez predaha. Ali nije bio zadovoljan, okrenuo se i ostavio me. Bio je nezadovoljan zbog još nečega; ponovo sam ga pokušala odvratiti da prelazi preko slapova. To sam učinila zato što mi je vatra otkrila novo čuvstvo – posve novo i sasvim različito od ljubavi, tuge i drugih koje sam već upoznala – *strah.* A užasan je! Kamo sreće da ga nisam ni upoznala, sneveseljuje me, kvari mi sreću, od njega se tresem, drhtim i trnem. Ali nisam ga mogla odvratiti, jer on još nije upoznao strah, pa me nije mogao razumjeti.

ULOMAK IZ ADAMOVA DNEVNIKA

Možda bih morao neprestano imati na umu da je ona vrlo mlada, prava djevojčica, i biti uviđavniji. Sve je zanima, plahovita je, živahna, njoj je svijet čarolija, čudo, tajna, radost; kad nađe kakav nepoznat cvijet, zanijemi od ushićenja pa ga mazi, i miluje, i miriše, i govori s njim, i obasipa ga imenima od milja. A za bojama luduje: suro stijenje, žuti pijesak, siva mahovina, zeleno lišće, modro nebo; biserno praskozorje, purpurne sjene bregova, zlatno otočje što plovi grimiznim morima u smiraj sunca, blijedi mjesec što jedri kroz iskidane oblake gonjene vjetrovima, zvjezdani dragulji što blistaju u svemirskim prostranstvima – ništa od svega toga nema nikakve praktične vrijednosti, koliko ja mogu prosuditi, ali njoj je dovoljno da je nešto šareno i velebno, pa da poludi za tim. Kakav bi bio blaženi mir kad bi koji put mogla umuknuti i umiriti se na nekoliko trenutaka! Tada bih, čini mi se, mogao uživati da je gledam; zapravo sam siguran da bih mogao, jer pomalo uviđam da je zaista naočito stvorenje – gipka, vitka, uredna, obla, skladna, okretna, ljupka; a kad je jednom stajala na kamenu, bijela poput mramora i okupana

suncem, zabacivši glavu i zaslonivši rukom oči, i promatrala pticu kako leti nebom, shvatio sam da je lijepa.

Ponedjeljak o podne. Ako ima išta na ovom planetu što nju ne zanima, ja ne znam za to. Ima životinja prema kojima sam ja ravnodušan, ali ona nije ravnodušna ni prema kojoj. Ne pravi razlike, voli ih sve odreda, misli da su sve dragocjene, raduje se svakoj novoj životinji.

Kad je silni brontosaurus došao krupnim koracima u naše prebivalište, ona ga je smatrala za sreću; a ja za nesreću; to je dobar primjer nesklada koji prevladava u našim mišljenjima. Ona ga je htjela pripitomiti, a ja sam mu htio pokloniti posjed i odseliti se. Ona je vjerovala da bi se lijepim postupkom mogao pripitomiti i da bi bio zgodna maza; ja sam rekao da ne bi bilo uputno imati kod kuće mazu visoku dvadeset i jednu stopu, a dugačku osamdeset i četiri, jer mu je pogled jasno odavao da je rastresen, pa bi mogao, čak i u najboljoj namjeri i ne misleći ništa zlo, sjesti na kuću i zdrobiti je.

Ipak, ona je sebi uvrtjela u glavu da mora imati tu grdosiju, i nije htjela to sebi izbiti iz glave. Mislila je da bismo mogli osnovati s njim mljekarstvo, i htjela da joj ga pomognem pomusti; ali ja nisam htio; bilo je odveć opasno. Spol nije bio pravi, a nismo imali ni ljestve. Onda ga je htjela uzjahati da promatra okolicu. Trideset-četrdeset stopa dugi rep ležao je, kao oboreno stablo, na zemlji, i ona je pomislila da bi se mogla uzverati uza nj, ali se prevarila; kad je stigla do strmog dijela, koji je bio odviše sklizak, pala je i bila bi se povrijedila da nije bilo mene.

Mislite li da je tada bila zadovoljna? Ni govora! Nju ne može zadovoljiti nikad ništa osim bjelodana dokaza; na neprovjerene se teorije ne obazire i ne prihvaća ih. Priznajem da je to ispravno shvaćanje; privlači me; osjećam njegov utjecaj; da sam više s njom, mislim da bih ga i sam prihvatio. Dakle, imala je još jednu teoriju o tom orijašu: držala je da bismo ga, kad bismo ga pripitomili i sprijateljili se s njim, mogli postaviti u rijeku i služiti se njime kao mostom. Pokazalo se da je

on – bar što se nje tiče – već dovoljno pripitomljen pa je iskušala svoju teoriju, ali bez uspjeha: kad god bi joj pošlo za rukom da ga namjesti u rijeci kako treba, i pošla na obalu da prijeđe preko njega, on bi izišao i išao posvuda za njom kao kakvo pripitomljeno brdo. Baš kao i ostale životinje. Sve su takve.

Petak. Utorak, srijeda, četvrtak i danas: sve ove dane nisam ga vidjela. Teško je biti toliko sam; ipak je bolje biti sam, negoli s nekim kome si nemio.

Moram imati društvo – mislim da sam stvorena za društvo – i zato sam se sprijateljila sa životinjama. One su naprosto dražesne, vrlo su blage naravi i vrlo se lijepo vladaju; nikad se ne drže kiselo, nikad ti ne pokažu da im smetaš, osmjehuju ti se i mašu repom, ako ga imaju, i uvijek su spremne da se poigraju, ili da pođu u šetnju, ili da čine što im god predložiš. Mislim da su pravi džentlmeni. Ovih smo se dana tako lijepo zabavljali, uopće nisam bila osamljena. Osamljena! Ne, zbilja ne bih mogla reći da sam bila osamljena. Ta uvijek ih je čitav čopor oko mene – katkad na prostoru od četiri do pet jutara – ne možeš ih sve ni izbrojiti; pa kad staneš na kakvu stijenu usred njih i pogledaš svu onu silesiju krzna, sve je tako šareno, točkasto i veselo od boja, živa sjaja i sunčeva blijeska, i tako namreškano od pruga, da bi rekao da je jezero, samo što znaš da nije; pa onda jata i jata druželjubivih ptica i vihor od uzlepetalih krila; a kad sunce obasja tu pernatu vrevu, usplamte sve boje koje možeš zamisliti, te misliš – obnevidjet ćeš.

Išli smo na duge izlete i vidjela sam mnogo svijeta; gotovo sav svijet, čini mi se; i tako sam ja prvi putnik, pa i jedini. Veličanstven je prizor kad putujemo – ništa nije tome ravno. Da mi bude udobnije, uzjašem tigra ili leoparda zato što su mekani, a leđa su im obla i dobro mi pristaju, i zato što su tako zgodne životinje; ali kad putujem daleko, ili kad želim promatrati krajolik, jašem na slonu. On me podigne surlom, a sići mogu i sama; kad hoćemo da se utaborimo, on sjedne, a ja mu spuznem niz leđa.

Sve ptice i životinje žive u prijateljstvu i među njima nema nikad svađe. Sve one govore, i sve govore sa mnom, ali bit će da je to neki strani jezik jer ne razumijem ni riječi od onoga što kažu; ipak, one mene često razumiju kad im govorim, napose pas i slon. Stidim se zbog toga. To pokazuje da su bistrije od mene i da su iznad mene. Krivo mi je zbog toga jer bih htjela biti sama glavni pokusni kunić – što i kanim biti.

Štošta sam naučila i sad sam obrazovana, ali iz početka nisam bila. Iz početka sam bila neuka. Isprva sam se ljutila zbog toga, jer, ma koliko da sam pazila, nikad nisam bila toliko vješta da zateknem vodu kako teče uzbrdo; ali mi sad nije više stalo do toga. Vršila sam pokuse i pokuse dok nisam utvrdila da voda nikad i ne teče uzbrdo, osim u mraku. Znam da u mraku teče uzbrdo, jer jezerce nikad ne presuši, što bi se, naravno, moralo dogoditi kad se voda ne bi noću vraćala. Najbolje je sve provjeriti stvarnim pokusom; onda zbilja *znaš* nešto; inače, ako se osloniš na nagađanje, naslućivanje i predmnijevanje, nikad nećeš postati obrazovan.

Ponešto *ne možeš* otkriti; ali nikad nećeš saznati da ne možeš, ako budeš samo nagađao i predmnijevao: nego, moraš biti strpljiv i neprestano vršiti pokuse, sve dok ne otkriješ da ne možeš otkriti. A baš je divno što je tako, svijet je zato i tako zanimljiv. Kad ne bi bilo ničega da se otkriva, bilo bi dosadno. Čak i kad se trudiš da nešto otkriješ pa ne otkriješ, isto je tako zanimljivo kao i kad se trudiš da otkriješ pa zaista otkriješ, šta ja znam, možda je još i zanimljivije. Tajna je vode bila vrijedna dok je nisam *razjasnila;* onda je sveg uzbuđenja nestalo i osjećala sam se kao da sam nešto izgubila.

Pokusom sam saznala da drvo pluta, kao i suho lišće, i perje, i koješta drugo; prema tome, na temelju svih tih prikupljenih dokaza, znaš da će i kamen plutati; ali se moraš zadovoljiti naprosto time što znaš, jer nema načina da to dokažeš – bar zasad. Ali već ću ja naći neki način – a onda će i *to* uzbuđenje proći. Ponekad se rastužim zbog toga; jer uskoro, kad sve otkrijem, neće

više biti nikakvih u buđenja, a ja tako volim uzbuđenja! Neku noć nisam mogla zaspati od takvih misli.

Iz početka nisam mogla dokučiti zašto sam stvorena, ali sad mislim da sam stvorena zato da istražujem tajne ovoga krasnog svijeta, i da budem sretna, i da zahvaljujem Stvoritelju što je sve izmislio. Mislim da ima još mnogo toga da naučim – nadam se bar da je tako, pa ako budem dobro gospodarila, i ako se ne budem odviše žurila, mislim da će mi dostajati još tjedne i tjedne. Nadam se da hoće. Baciš li pero uvis, ono otplovi zrakom i iščezne ti iz očiju; onda baciš grudu zemlje uvis, a ona ne učini tako. Svaki put padne na zemlju. Pokušavala sam i pokušavala, i uvijek je bilo isto. Čudim se – zašto? Naravno, gruda ne padne na zemlju, ali zašto se čini da padne? Držim da je to optička varka. Hoću da kažem, ili jedno ili drugo je optička varka. Ne znam koje. Možda pero, a možda gruda; ne mogu dokazati koje je, mogu samo pokazati da je jedno ili drugo opsjena, pa neka svatko izabere što mu se sviđa.

Promatranjem sam spoznala da zvijezde neće dugo Vidjela sam kako su se neke od najljepših rastopile i pale s neba. Kad se može jedna rastopiti; sve se mogu rastopiti; kad se mogu sve rastopiti; mogu se i sve rastopiti u jednoj noći. Ta će se nesreća zbiti – znam. Naumila sam da svaku noć dugo sjedim i da ih promatram dok me san ne obrva; hoću da mi se ta blistava polja urežu u sjećanje, pa da uskoro, kad budu nestala, uzmognem svojom maštom vratiti te prekrasne mirijade na crno nebo, da iznova zablistaju i da ih podvostručim zamagljenošću od suza.

POSLIJE PADA

Kad se osvrnem na prošlost, Vrt mi liči na san Bio je lijep, izvanredno lijep, neopisivo lijep; a sad je izgubljen i nikad ga više neću vidjeti.

Vrt je izgubljen, ali sam našla *njega* i zadovoljna sam. On me voli koliko može; ja njega volim svom snagom svoje strastvene naravi, što se, čini mi se, slaže s mojom mladošću i spolom. Kad se upitam zašto ga volim, uviđam da ne znam, a nije mi baš ni stalo da saznam; stoga držim da ovakva ljubav nije plod prosuđivanja ni računa, kao ljubav prema drugim gmazovima i životinjama. Čini mi se da tako mora biti. Volim neke ptice zbog njihova pjeva; ali Adama ne volim zbog njegova pjevanja – ne, nije to posrijedi; što više pjeva, to mi je teže naviknuti se na njegovo pjevanje. Ipak ga molim da pjeva, jer bih htjela naučiti da volim sve što njega zanima. Sigurna sam da mogu naučiti, jer isprva nisam mogla podnijeti da pjeva, a sad mogu. Od njegova se pjevanja ukiseli mlijeko, ali nije važno; naviknut ću se i na takvo mlijeko.

Ne volim ga ni zbog njegove bistrine – ne, nije ni to posrijedi. Ne valja mu zamjeriti zbog njegove bistrine, takve kakva jest, jer nije ju on sam stvorio; on je onakav kakvim ga je Bog stvorio, i to je dovoljno. U tome se krije neka mudra svrha, *to znam.* S vremenom će se razviti, premda mislim da se to neće zbiti naglo; uostalom, ima vremena; on je dobar i takav kakav jest.

Ne volim ga ni zbog njegova ljubezna i pažljiva vladanja, ni zbog njegove tankoćutnosti. Što se toga tiče, zaista ima nedostatka, ali je i takav dosta dobar, i popravlja se.

Ne volim ga ni zbog njegove marljivosti – ne, nije ni to posrijedi. Ja mislim da u njega ima marljivosti, pa ne razumijem zašto je krije od mene. To me jedino boli. Inače je sad iskren i otvoren sa mnom. Sigurna sam da ništa drugo ne skriva od mene. Žao mi je što ima tajni preda mnom, pa ponekad ne mogu spavati jer mislim na to, ali ću to izbiti sebi iz glave; neće mi mutiti sreću koje inače imam u izobilju.

Ne volim ga ni zbog njegove obrazovanosti – ne, nije ni to posrijedi. On je samouk i doista zna vrlo mnogo, ali nije sve baš onako kako on misli.

Ne volim ga ni zbog njegova viteštva – ne, nije ni to posrijedi. Izdao me je, ali mu ništa ne zamjeram, to je, čini mi se, osobina njegova spola, a nije on sam izabrao svoj spol. Naravno da ja njega nikad ne bih izdala, radije bih sebi odgrizla jezik, ali to je opet osobina moga spola, i nije nikakva moja zasluga jer ni ja nisam sama izabrala svoj spol.

Pa zašto ga onda volim? *Naprosto zato što je muško*, čini mi se.

U duši je dobar i zato ga volim, ali bih ga voljela i da nije takav. Kad bi me tukao i zlostavljao, opet bih ga voljela. Znam to. Mislim da je to pitanje spola.

On je snažan i pristao, i zato ga volim, divim mu se i ponosim se njime, ali bih ga voljela i da nema tih odlika. Voljela bih ga i da je ružan; voljela bih ga i da je kljast; i radila bih za njega, i robovala bih mu, i molila se za nj, i bdjela uz njegovo uzglavlje, sve do svoje smrti.

Jest, mislim da ga volim naprosto zato što je *moj* i što je *muško*. Držim da nema drugog razloga. I zato mislim da je onako kako sam u početku kazala: da ovakva ljubav nije plod prosuđivanja ni računa. Ona se naprosto javi – nitko ne zna otkud – i ne može se razjasniti. I ne treba da se razjasni.

Eto, tako ja mislim. Ali ja sam tek žensko, i to prvo koje se bavilo ovim pitanjem, pa je moguće da sam se, ovako neuka i neiskusna, i prevarila.

NAKON ČETRDESET GODINA

Molim se i žudim za tim da zajedno napustimo ovaj svijet – ta žudnja neće nikad nestati s lica zemlje, već će živjeti u srcu svake žene koja voli dok je svijeta i vijeka, i zvat će se po meni.

Ako ipak mora jedno od nas poći prvo, molim Boga da to budem ja; jer Adam je jak, a ja sam slaba, ja njemu nisam toliko potrebna koliko on meni – život bez

njega ne bi bio nikakav život; kako bih ga podnosila? Ova je molitva isto tako besmrtna, i molit će se dokle god bude moga roda. Ja sam prva žena; a i u posljednjoj ću se obnoviti.

NA EVINU GROBU

ADAM: Gdje god je bila ona, *tamo* je bio Raj

1893, 1905

LJUBAVNI ROMAN MLADE ESKIMKE

– Dobro, ispričat ću vam sve što vas zanima iz mog života, gospodine Twaine – reče ona blagim glasom upirući mirno u mene svoj čestiti pogled – jer je ljubezno i lijepo od vas što me volite i što vam je stalo da saznate štogod o meni.

Rastreseno je strugala koštanim nožićem kitovu mast s obraza i otirala je o rukav, promatrajući kako polarno svjetlo sipa s neba svoje plamene zrake i kupa živim duginim bojama pustu snježnu ravnicu i ledene bregove nalik na hramove, prizor, tako reći, nepodnosivo veličajan i lijep, ali se tada prene iz snatrenja i spremi se da mi ispripovjedi skromnu pričicu za koju sam molio da mi je ispripovjedi.

Lijepo se namjesti na bloku leda koji nam je služio kao sofa, a ja se spremih da je slušam.

Bila je lijepo čeljade. Govorim s eskimskog stanovišta. Drugi bi smatrali da je ponešto punašna. Bilo joj je svega dvadeset godina i bila je na glasu kao nesumnjivo najčarobnija djevojka u svom plemenu. Čak i sad, pod vedrim nebom, u nezgrapnom i nakaradnom krznenom kaputu, hlačama, čizmama i golemoj kukuljici, vidjelo se bar kako joj je lice lijepo; ali što se tiče stasa, valjalo je vjerovati na riječ. Među svim onim gostima koji su dolazili i odlazili, nisam vidio za gostoljubivim valovom njena oca nijednu djevojku koja bi se mogla s njom mjeriti. Pa ipak, nije bila razmažena. Bila je ljupka,

prirodna i otvorena, a ako je i znala da je krasotica, nije ničim pokazivala da to zna.

Već sam tjedan dana bio svaki dan s njom, a što sam je bolje poznavao, to mi se više sviđala. Bila je nježno i brižljivo odgojena, u okolini koja bijaše neobično uljuđena za polarne krajeve, jer joj je otac bio najugledniji čovjek u plemenu i ubrajao se među najkulturnije Eskime. Išao sam s Lascom – tako se zvala – na duge izlete saonicama koje su vukli psi preko prostranih ledenih polja, i uvijek mi je bilo ugodno u njenu društvu, a razgovor s njom zabavan. Išao sam s njom u ribolov, ali nikad u njenu pogibeljnom čamcu: samo sam je pratio hodajući po ledu, i promatrao je kako gađa ribe svojim smrtonosnim pouzdanim kopljem. Išli smo zajedno u lov na tuljane; u nekoliko sam navrata stajao kraj nje dok je s obitelji isijecala salo nasukanog kita, a jednom sam išao donekle s njom dok je lovila medvjeda, ali sam se vratio prije kraja lova jer se duboko u duši bojim medvjeda.

Međutim je već bila spremna da započne svoju priču, i evo što mi je ispričala:

– Naše je pleme oduvijek lutalo od mjesta od mjesta preko zaleđenih mora, kao i ostala plemena, ali je to mom ocu prije dvije godine dodijalo, pa je sagradio ovu palaču od smrznutih snježnih blokova – pogledajte je samo, visoka je sedam stopa, a tri-četiri puta duža od ostalih – i otada tu živimo. On je bio ponosan na nju, a imao je i zašto; jer, ako ste je dobro razgledali, zacijelo ste primijetili koliko je ljepša i savršenija od običnih kuća. A ako niste, morate je razgledati pa ćete vidjeti u njoj skupocjene uređaje koji kudikamo nadvisuju one obične. Na primjer, u onom njenu dijelu koji ste vi nazvali »salon«, ono uzvišenje gdje sjede gosti i obitelj kad jedu, najveće je koje ste ikad vidjeli u jednoj kući, nije li tako?

– Tako je, imate potpuno pravo, Lasca; najveće je, mi nemamo ništa nalik na to ni u najljepšim kućama u Sjedinjenim Državama.

Na to su joj priznanje oči zasjale od ponosa i užitka. Nije mi to promaklo, pa sam se dalje ravnao po tome.

– Mislila sam ja da vas je to zacijelo iznenadilo – reče. – I još nešto: to je mjesto pokriveno mnogo debljim slojem krzna nego obično: svim vrstama krzna – tuljanovim, morske vidre, srebrne lisice, medvjeđim, kuninim i samurovinom – obiljem svakojakog krzna; isto je tako s klupama za spavanje od ledenih blokova duž zidova, koje vi nazivate »krevetima«. Jesu li kod vas uzvišenja i klupe za spavanje bolje opremljene?

– Zbilja nisu, Lasca... a neće skoro ni biti.

I to joj je godilo. Njoj je jedino bio na umu *broj* krzna kojima se njen otac, čovjek od ukusa, potrudio da se opskrbi, a ne njihova vrijednost. Mogao sam joj reći da su te gomile skupocjenog krzna pravo bogatstvo – ili da bi bile u mojoj zemlji – ali ona to ne bi shvatila; takve se stvari kod njezinih sunarodnjaka ne ubrajaju među skupocjenosti. Mogao sam joj reći da odjeća koju nosi, ili svakidašnja odjeća najobičnije osobe iz njene okoline, vrijedi tisuću dvjesta do tisuću petsto dolara, i da u svom kraju ne znam ni za koga tko bi oblačio odijelo vrijedno tisuću i dvjesta dolara kad ide u ribolov; ali ona to ne bi shvatila, pa zato nisam rekao ništa. Ona proslijedi:

– Pa onda, čabrovi za napoj. Imamo ih dva u salonu i još dva u kući. Malo tko ima dva čabra za napoj u salonu. Imate li ih vi u vašem salonu?

Zinuo sam kad je spomenula te čabrove, ali sam se sabrao prije nego je išta primijetila, pa sam rekao pretjerano srdačno:

– Ama, Lasca, nije lijepo što ovako izdajem svoju zemlju, i ne smijete ovo pričati dalje, jer vam govorim u povjerenju; ali dajem vam časnu riječ da ni najbogatiji čovjek u gradu New Yorku nema u salonu dva čabra za napoj.

Ona pljesne rukama u krznenim rukavicama, ponesena bezazlenim ushitom, i usklikne:

– Ma ne mislite valjda ozbiljno. ne mislite valjda *ozbiljno!*

– Zaista, govorim vam sasvim ozbiljno, draga moja' Uzmimo Vanderbilta. Vanderbilt je, tako reći, najbogatiji čovjek na cijelom svijetu. E pa, čak i na samrti usudio bih vam se reći da ni on nema u salonu dva čabra za napoj. Ma nema *ni jednog jedinog*... dabogda ostao na mjestu mrtav ako nije tako!

Ona razrogači svoje krasne oči od zapanjenosti i reče polako, s prizvukom strahopoštovanja u glasu:

– Čudnovato... nevjerojatno. čovjek to ne može shvatiti. Da nije možda škrt?

– Ne... nije to posrijedi. Ne zazire on od troška nego... ovaj... pa, znate, to bi valjda ličilo na razmetanje. Jest, tako je, to je ono; on je skroman čovjek na svoj način i nerado se ističe.

– Takva je smjernost na svom mjestu – reće Lasca – ako se u tome ne pretjeruje.. ali *kakva* je onda ta njegova soba?

– Pa, svakako da je prilično pusta i neuredna, ali.

– I ja bih rekla! Nikad nisam čula za tako što. Je li mu kuća lijepa... mislim, inače?

– Pa prilično je lijepa. I vrlo cijenjena.

Djevojka je časak šutjela i sjedila griskajući zaneseno komadić svijeće i, očito, duboko razmišljajući. Napokon klimne ovlaš glavom i odlučno reče što misli:

– Dakle, po mome, ima smjernosti koja je, ako je dobro promotrite, i *sama* neka vrsta razmetljivosti; pa kad čovjek može priuštiti sebi da drži u salonu dva čabra za napoj, a ne drži ih, onda je *možda* istinski skroman, ali je sto puta vjerojatnije da naprosto nastoji privući pažnju. Po mom mišljenju, taj vaš gospodin Vanderbilt zna što radi.

Pokušao sam je razuvjeriti u tome smatrajući da nije pravo da o nekome sudi po tome ima li dva čabra za napoj, iako je takvo mjerilo uglavnom prikladno u zemlji gdje je nastalo; ali je djevojka uvrtjela to sebi u glavu i nije se dala razuvjeriti Uskoro reče.

– Imaju li kod vas bogati ljudi isto tako dobre klupe za spavanje kakve mi imamo, i jesu li napravljene od isto tako lijepih, širokih ledenih blokova?

– Pa, prilično su dobre... dosta dobre... ali nisu napravljene od ledenih blokova.

– Ma nemojte! A *zašto* nisu napravljene od ledenih blokova?

Razjasnio sam joj sve poteškoće, i kako je led skup u zemlji gdje čovjek mora dobro pripaziti na ledara, jer će mu inače račun za led biti teži od leda. Tada ona uzvikne:

– Zaboga, zar vi *kupujete* led?

– Dakako da kupujemo, draga moja!

Ona prasne u bezazlen grohotan smijeh i reče:

– Ah, *nikad* nisam čula za takvu glupost! Ama, ima toliko leda... led ništa ne vrijedi. Eno ga na stotinu milja kud god pogledaš. Ne bih za sve to dala ni riblji mjehur.

– E pa, to je zato što ga ne znate cijeniti, vi mala provincijska ludice! Kad biste ga imali usred ljeta u New Yorku, mogli biste njime kupiti sve kitove na tržnici.

Ona me pogleda u nevjerici i reče:

– Govorite li istinu?

– Živu istinu. Kunem vam se.

Ona se zamisli. Uskoro reče, uzdahnuvši jedva čujno:

– Da bar tamo živim!

Ja sam se samo htio poslužiti mjerilom vrijednosti koje će ona razumjeti, ali nisam uspio u svojoj namjeri. Jedino sam stvorio u nje dojam da su u New Yorku kitovi jeftini i da ih ima u izobilju, tako da joj je potekla slina na usta. Činilo mi se da će biti najbolje da pokušam ublažiti naneseno zlo, pa rekoh:

– Ali da tamo živite, ne biste uopće voljeli kitovo meso. Nitko ga ne voli.

– Što?

– Zbilja ga ne vole.

– A *zašto?*

– Pa-a-a, ne znam ni sam. Mislim da je posrijedi

predrasuda. Jest, tako je... naprosto predrasuda. Rekao bih da je jednom netko tko nije imao nikakva pametnijeg posla stvorio tu predrasudu; a kad vam se, znate, jedanput takav hir uvriježi, nikad mu kraja.

– To je istina... živa istina – zamišljeno će djevojka. – Kao naša predrasuda protiv sapuna... naša su plemena iz početka, znate, imala predrasude protiv sapuna.

Pogledah je da vidim govori li ozbiljno. Očito je govorila ozbiljno. Krzmao sam, a onda obzirno rekoh:

– Oprostite, molim vas. *Imali* su predrasude protiv sapuna? Imali su? – priupitah silaznom intonacijom.

– Tako je... ali samo iz početka; nitko ga nije htio jesti.

– Ah... sad razumijem. Nisam odmah shvatio što mislite.

Ona produži:

– To je bila samo predrasuda. Kad su prvi put stranci donijeli ovamo sapun, nitko ga nije volio; ali čim je ušao u modu, svi su ga zavoljeli, i sad ga ima svatko tko ga može sebi priuštiti. Volite li ga vi?

– Pa, naravno! Ne bih mogao živjeti bez njega... osobito ovdje. Volite li ga i vi?

– Ja ga naprosto *obožavam.* A volite li svijeće?

– Držim da su neophodno potrebne. A volite li ih vi?

Oči joj zaigraše i ona usklikne:

– Ama, nemojte mi ih spominjati! Svijeće!... Pa sapun!

– Pa riblja utroba!...

– Pa riblje ulje!...

– Pa kolomaz!...

– Pa kitova mast!...

– Pa strvina! Pa kiseli kupus! Pa vosak! Pa katran! Pa terpentin! Pa melasa! Pa...

– Nemojte... ama, nemojte... svisnut ću od blaženstva!

– Pa onda sve to iznesete u kabliću za kolomaz, pozovete susjede i navalite!

Ali ovo je priviđenje savršene gozbe bilo previše za

nju i ona se, jadnica, onesvijesti. Protrljah joj lice snijegom, privedoh je svijesti i nakon nekog vremena pođe mi za rukom da je smirim. Uskoro se opet zaveze u pripovijedanje:

– I tako smo se nastanili ovdje, u ovoj lijepoj kući. Ali ja nisam bila sretna. Evo zašto: ja sam rođena za ljubav; za mene ne može biti prave sreće bez ljubavi. Željela sam da budem voljena radi sebe same. Željela sam imati idol, i željela sam biti idol svom idolu; ništa drugo osim uzajamnog obožavanja ne bi zadovoljilo moju vatrenu narav. Imala sam svu silu prosaca – zapravo, čak i previše – ali su svi odreda imali jednu kobnu manu; kad-tad otkrila bih tu manu – svaki bi se nekako odao – nitko od njih nije želio mene, već moje bogatstvo.

– Vaše bogatstvo?

– Tako je; jer moj je otac kudikamo najbogatiji čovjek u svom plemenu, ili bilo u kojem plemenu iz ovih krajeva.

Pitao sam se u čemu li je to bogatstvo njena oca. Nije moglo biti u kući – svatko je mogao sagraditi takvu kuću. Nije moglo biti ni u krznima – ona nisu bila na cijeni. Nije moglo biti ni u saonicama, psima, harpunima, čamcu, koštanim udicama i iglama, ni u sličnim stvarima – ne, one nisu bile bogatstvo. Pa po čemu onda je taj čovjek bio toliko bogat, i što je mamilo u njegovu kuću taj čopor popašnih prosaca? Na kraju sam zaključio da ću to najlakše saznati ako je upitam. Tako i učinih. Djevojci je očito bilo drago što sam je to upitao, vidio sam kako je upravo žudjela da je to upitam. Isto ju je toliko mučilo da mi to kaže koliko je mene mučilo da saznam. Ona mi se povjerljivo prikuči i reče:

– Pogodite koliko je bogat... nikad ne biste pogodili!

Pretvarao sam se da duboko razmišljam dok je ona sa živim i ushićenim zanimanjem promatrala moje zabrinuto i napregnuto lice, a kad sam konačno digao ruke i zamolio je da utaži moju žudnju, da mi sama kaže

koliko je bogat taj polarni Vanderbilt, ona prinese usta tik do mog uha i značajno šapne:

– *Dvadeset i dvije udice*, ne koštane već strane, *od pravog željeza!*

Tada dramatski uzmakne da promotri učinak svojih riječi. Učinio sam sve što je bilo u mojoj moći da je ne razočaram.

Problijedjeh i promrmljah.

– Isuse i Marijo!

– To vam je živa istina, gospodine Twaine!

– Lasca, vi me obmanjujete... ne mislite valjda ozbiljno?

Ona se prestraši i zabrine pa uzvikne:

– Gospodine Twaine, svaka je moja riječ istinita, svaka riječ. Vjerujte mi... *zbilja* mi vjerujete, je li da mi vjerujete?

– Ja... ovaj, pa da, vjerujem... *htio bih* da vam vjerujem. Ali sve je to bilo tako *nenadano*. Tako nenadano i ubitačno. Ne biste smjeli tako nešto učiniti tako naglo. To...

– Ah, *baš* mi je žao! Da sam se samo sjetila!

– Ništa, sad je sve u redu, i ništa vam više ne zamjeram, jer ste mladi i lakomisleni pa, naravno, niste mogli predvidjeti kakav će učinak...

– Ama, zaboga, trebalo je svakako da budem *pametnija*. Pa...

– Vidite, Lasca, da ste rekli pet-šest udica, za početak, pa da ste onda postepeno..

– Ah, razumijem, razumijem... pa da sam onda postepeno primetala jednu, pa onda dvije, pa onda... ah, kako se nisam toga sjetila!

– Ništa za to, dijete moje, sve je u redu... već mi je bolje... proći će to za koji časak. *Ali*... izručiti sve dvadeset i dvije udice na nekoga tko nije pripremljen, i tko, uostalom, nije osobito snažan...

– Ah, to je bio *pravi* zločin! Ali vi mi opraštate... kažite da mi opraštate. Kažite!

Pošto sam se naužio do mile volje njena ulagivanja,

umiljavanja i nagovaranja, oprostio sam joj pa je opet bila sretna i ubrzo se ponovo zavezla u pripovijedanje. Uskoro sam otkrio da obiteljsko blago sadrži još jednu dragocjenost – očito nekakav nakit – i da okoliša da mi kaže otvoreno kako se ne bih opet upanjio. Ali sam htio i o tome sve saznati, pa sam je nukao da mi kaže o čemu je riječ. Bojala se. Ali ja sam navaljivao i rekao da ću ovaj put prikupiti svu snagu i biti spreman, tako da mi udarac neće naškoditi. Nju su obuzimale zle slutnje, ali je iskušenje da mi otkrije to čudo i da uživa u mom zaprepaštenju i divljenju bilo preveliko za nju, te mi je priznala da ima taj predmet uza se i rekla, ako sam *siguran* da sam spreman – i tako dalje, i tako dalje – i tu je zavukla ruku u njedra i izvadila stučenu četvrtastu mjedenu pločicu, gledajući me netremice u oči. Pao sam na nju hineći sasvim dobro nesvjesticu, što ju je oduševilo, ali i toliko uplašilo da je sva premrla. Kad sam se povratio i umirio, htjela je da zna što mislim o njenu nakitu.

– Što mislim o njemu? Mislim da je to nešto najljepše što sam ikad vidio.

– Zbilja? Lijepo je od vas što tako govorite! Ali *zaista* je prekrasan, je l'da?

– Svakako da jest! Ja bih radije imao njega nego ekvator.

– Mislila sam ja da ćete se zadiviti – reče ona. – Meni je on *tako* divan. I nema ničeg sličnog u ovim krajevima. Ljudi su dolazili čak s pučine Sjevernog mora da ga vide. Jeste li ikad prije vidjeli takav nakit?

Rekoh da nisam, da je to prvi koji sam ikad vidio. Srce me zaboljelo dok sam izgovarao tu plemenitu laž, jer sam ih vidio milijun u svom vijeku, taj njen skromni nakit nije bio ništa drugo do stučeni stari znak za prtljagu njujorške glavne željezničke stanice.

– Zaboga! – uzviknuh. – Valjda ne hodate okolo s tim na sebi, sami i bez ikakve zaštite, čak i bez psa?

– Pst! Nemojte govoriti tako glasno – reče ona. –

Nitko ne zna da ga nosim uza se. Svi misle da je u tatinoj riznici. Obično i jest.

– A gdje je riznica?

Pitanje je bilo tako otvoreno da je časak bila iznenađena i pomalo sumnjičava, ali rekoh

– No, no, nemojte se mene bojati. Kod nas vam ima sedamdeset milijuna ljudi, pa iako ne bi trebalo da ja to sam kažem, nema ni jednoga jedinog među njima koji mi ne bi povjerio bezbroj udica.

To je umiri te mi reče gdje su u kući sakrivene udice. Tada zastrani hvastajući se pomalo kako su velike prozirne ledene ploče koje služe kao prozori na palači, pa me upita jesam li ikad u svom kraju vidio takve prozore, na što odmah iskreno odgovorih i priznadoh da nisam, a to je toliko obradova da nije mogla naći riječi kojima bi izrazila svoje zadovoljstvo. Bilo je tako lako obradovati je, i tako ugodno, da nastavih ovako:

– Eh, Lasca, baš ste vi sretna djevojka! Ta lijepa kuća, taj divni nakit, to golemo blago, pa sav taj prekrasni snijeg i raskošni ledeni bregovi, i beskrajna pustoš, i svima dostupni medvjedi i morževi, i veličanstvena sloboda i širina, i svi oni pogledi koji vam se dive, i sve ono poštovanje i časti koje vam svi iskazuju iako ih ne tražite; mladi ste, lijepi, traženi, udvaraju vam se i zavide vam, svi su vam prohtjevi zadovoljeni, sve želje ispunjene, ne možete ništa zaželjeti što ne biste mogli dobiti – to je neizmjerna sreća! Vidio sam bezbroj djevojaka, ali se ni o jednoj od njih ne bi mogle sve ove divote s pravom kazati osim o vama. A vi ste ih i zavrijedili – zavrijedili ih sve, Lasca – potpuno u to vjerujem.

Bila je neizmjerno ponosna i sretna kad je čula te riječi, pa mi je neprestano zahvaljivala na posljednjoj napomeni, a glas i oči su joj pokazivali da je ganuta. Zatim reče:

– Ipak, nije sve tako ružičasto, postoji i naličje svega toga. Teško je nositi breme bogatstva. Katkad sam pomišljala nije li bolje biti siromašan, ili bar ne odveć

bogat. Boli me kad vidim kako moji suplemenici pilje u mene dok prolazim, i kad ih čujem kako smjerno dobacuju jedan drugome: »Gle... eno je... milijunaševa kći!« A katkad kažu žalosno: »Ona ne zna kud bi s udicama, a ja... ja nemam ništa.« Tada mi se srce para. Dok sam bila dijete, i dok smo bili siromašni, spavali smo uz otvorena vrata ako nas je bilo volja, a sad... sad moramo držati noćnog čuvara. U ono je vrijeme moj otac bio prijazan i pristojan sa svakim, a sad je strog i nabusit, i ne podnosi prisnosti. Nekad je mislio samo na obitelj, a sad, kamo god ide, neprekidno misli na udice. A kako je bogat, svi su prema njemu ponizni i pokorni. Prije se nitko nije smijao njegovim šalama jer su uvijek bile prastare, usiljene i slabe, bez onog jedinog sastojka koji doista opravdava šalu – humora, a sad se svi smiju i hihoću tim sumornim budalaštinama, a ako se tko ne smije, moj je otac duboko ozlojeđen i to otvoreno pokazuje. Prije ga nisu ni o čemu pitali za mišljenje, niti su cijenili njegovo mišljenje ako ga je izrekao bez pitanja; ono je i sad isto onako bezvrijedno, ali ga svi traže i svi mu odobravaju – pa i on sam sebi odobrava jer nije istinski tankoćutan niti ima dovoljno takta. Zbog njega je opao moral u cijelom našem plemenu. Nekad je to bio iskren i muževan rod, a sad su vam to kukavni i ropski, ponizni licemjeri. Iz dna duše mrzim milijunaški način života. U našem su plemenu ljudi nekad bili skromni i jednostavni, i zadovoljni koštanim udicama svojih predaka; sad ih izjeda pohlepa i žrtvovali bi svaki osjećaj časti i poštenja, samo da se domognu onih pogubnih tuđinskih željeznih udica. Ali ne smijem se zadržavati na tim žalosnim činjenicama. Kao što sam rekla, sanjala sam o tome da budem voljena radi sebe same.

– I napokon se činilo da će se taj moj san ostvariti. Jednog je dana naišao neki neznanac koji je rekao da se zove Kalula. Ja sam mu kazala svoje ime, a on je rekao da me voli. Srce mi je zaigralo od radosti i zadovoljstva, jer sam ga zavoljela na prvi pogled, pa sam mu tako i

rekla. On me privinuo na grudi i rekao da ne želi biti sretniji nego što jest. Šetali smo se zajedno daleko preko ledenih polja, pričajući jedno drugome sve o sebi i kujući planove, ah, za najljepšu budućnost! Kad smo se napokon umorili, sjeli smo i jeli, jer je on imao sapuna i svijeća, a ja sam ponijela kitove masti. Bili smo gladni pa nam nikad ništa nije bolje prijalo.

– On je pripadao plemenu čija je postojbina bila daleko na sjeveru, pa sam ustanovila da nije nikad čuo za mog oca, što me je neobično obradovalo. To jest, čuo je za nekog milijunaša, ali nije nikad čuo za njegovo ime, pa tako, vidite, nije mogao znati da sam ja njegova nasljednica. Možete biti sigurni da mu ni ja nisam to rekla. Napokon me netko volio radi mene same, pa sam bila zadovoljna. Bila sam tako sretna... oh, sretnija nego što možete zamisliti!

– Ubrzo dođe vrijeme večeri, pa ga povedoh kući. Kad smo se primakli kući, on se zabezeknuo i uzviknuo:

– »Kakva divota! Je li *to* kuća tvoga oca?«

– Zaboljelo me kad sam čula onaj prizvuk u njegovu glasu i opazila onaj blijesak divljenja u njegovim očima, ali je taj osjećaj ubrzo nestao, jer sam ga silno voljela i jer je bio onako lijep i otmjen. Svidio se cijeloj mojoj porodici, tetkama, stričevima i bratićima, pa su pozvali mnoge goste, dobro zatvorili kuću i pripalili svjetiljke sa stijenjem od krpa, a kad je bilo toplo, udobno i zagušljivo, stali smo veselo slaviti moje zaruke.

– Kad je pir završio, mog je oca spopala taština, nije mogao odoljeti napasti da se ne pohvali svojim dragocjenostima i pokaže Kaluli na kakvo je golemo bogatstvo nabasao, a ponajviše je, naravno, htio uživati u zgranuću sirotog čovjeka. Došlo mi je da zaplačem, ali ne bi vrijedilo odvraćati oca od njegova nauma, pa nisam ništa rekla, samo sam sjedila i patila.

– Otac je otišao pravo do skrovišta, na vidiku svima, izvadio udice, donio ih i rasuo ih po mojoj glavi tako da su, svjetlucajući se, pale kojekuda po uzvišenju, do nogu mog dragana.

– Naravno, jadnom se momku presjekao dah od tog veličanstvenog prizora. Samo je tupo, u čudu, zurio i čudio se otkud jednom jedinom čovjeku takvo neizmjerno blago. A onda, sav ozaren, uzgleda i usklikne:

– »Ah, *vi* ste taj glasoviti milijunaš!«

– Moj otac i svi ostali prasnuše u radostan i grohotan smijeh, a kad je moj otac nehajno sabrao blago, kao da je to smeće bez ikakve vrijednosti, i opet ga odnio na mjesto, vrijedilo je vidjeti iznenađenje jadnoga Kalule. Rekao je:

– »Je li moguće da spremate takve stvari a da ih prije ne pobrojite?«

– Otac se važno i gromoglasno nasmija i reče:

– »E, zbilja se vidi da *ti* nisi nikad bio bogat, kad su za tebe dvije-tri obične udice tolika vrijednost.«

– »Bogme, gospodine, ja nisam imao nikad ništa što bi vrijedilo koliko kukica na jednoj od onih dragocjenosti, niti sam ikad prije vidio čovjeka koji bi ih imao toliko da bi smatrao za vrijedno da broji svoje blago, jer je najimućniji čovjek koga sam dosad poznavao imao svega tri udice.«

– Moj se ludi otac opet grohotom nasmijao od puste radosti i navlaš ostavio dojam kao da nema običaja da prebrojava svoje udice i da strogo pazi na njih. Razmetao se, znate. Da ih nije brojio? Ama, brojio ih je svaki dan!

– Srela sam svog dragog i upoznala se s njim u samu zoru; dovela sam ga kući baš u sumrak, tri sata kasnije, jer su u to doba dani kraćali i bližila se šestomjesečna noć. Gostili smo se sate i sate; tada su se napokon gosti razišli, a mi se ostali porazmjestili duž zidova, po klupama za spavanje, i ubrzo su se svi osim mene zavezli u san. Ja sam bila odviše sretna, odviše uzbuđena, da bih mogla spavati. Pošto sam dugo, dugo na miru ležala, pokraj mene je promakla neka nejasna prilika i iščezla u tmini koja je obavijala drugi kraj kuće. Nisam mogla razabrati tko je, ni je li muško ili žensko. Malo zatim ta je prilika, ili neka druga, promakla pokraj mene u

suprotnom smjeru. Čudila sam se što sve to znači, ali mi tu čuđenje nije ništa pomoglo; i čudeći se još tako, usnula sam.

– Ne znam koliko sam spavala, ali sam se napokon iznenada posve razbudila i čula kako otac govori strašnim glasom: »Tako mi velikoga Snježnoga Boga, nema ni jedne udice!« Nešto mi je govorilo da ću se ražalostiti zbog toga, pa mi se sledila krv u žilama. Taj se predosjećaj u tili čas obistini; otac vikne: »Ustajte svi i držite stranca!« Tada se odasvud razlegoše krikovi i kletve, i nastade divlja strka mračnih prilika u tami. Pohitah u pomoć svom draganu, ali što sam drugo mogla nego da čekam i kršim ruke? On je već bio odvojen od mene živim zidom, već su mu vezali ruke i noge. Nisu me pustili do njega dok ga nisu svezali. Pala sam na njegovu jadnu osramoćenu priliku i isplakala svoj bol na njegovim grudima, dok su mi se otac i cijela porodica rugali i obasipali me prijetnjama i pogrdama. On je podnosio zlostavljanje mirno i dostojanstveno, zbog čega mi je još više omilio, tako da sam bila ponosna i sretna što patim s njim i zbog njega. Čula sam kako je otac zapovjedio da se sazovu plemenske starješine da osude mog Kalulu na smrt ili da ga oslobode.

– »Šta?« rekoh. »Prije nego što uopće potražite izgubljenu udicu?«

– »Izgubljenu udicu!« povikašu svi podrugljivo; a otac nadoda podsmijevajući se: »Odmaknite se svi i budite ozbiljni, kao što se priliči, ona će sad tragati za tom *izgubljenom* udicom, ah, zacijelo će je i naći!« – pa se opet svi nasmijaše.

– Nisu me smeli, nisam se nimalo bojala ni sumnjala. Rekla sam:

– »Smijte se samo; na vama je red. Ali doći će i na nas red, pričekajte pa ćete vidjeti.«

– Uzela sam svjetiljku sa stijenjem od krpe. Mislila sam da ću začas naći tu bijednu stvar, i latila sam se posla tako samosvjesno da su se ljudi uozbiljili i pomislili da se možda ipak nisu prenaglili. Ali, jao! jao!

Žalosna li traženja! Dok bi čovjek prebrojio prste deset--dvanaest puta, vladao je grobni muk, a onda sam klonula duhom i oko mene se opet razlegao podrugljiv smijeh koji je bivao sve glasniji i slobodniji, dok napokon, kad sam odustala od traženja, nisu odjekivale salva za salvom smijeha.

– Nitko neće nikad znati koliko sam tada prepatila. Ali ljubav mi je bila oslonac i snaga pa sam zauzela svoje zakonito mjesto uz Kalulu, zagrlila ga i šapnula mu u uho:

– »Ti si nevin, jedini moj... ja to znam; ali mi i sam tako kaži, da me utješiš, pa ću onda lakše podnijeti što nas god bude snašlo.«

– On mi odgovori:

– »Kao što je istina da u ovom času stojim na rubu smrti, tako je istina da sam nevin. Utješi se stoga, o, napaćeno srce; budi mirna, o. ti dahu iz mojih nosnica, živote moga života!«

– »E pa, neka onda dođu starješine!« – i kad sam izrekla te riječi, izvana dopre s više strana škripa snijega, a onda se ukazaše na vratima jedna za drugom pogrbljene spodobe – starješine.

– Otac je službeno optužio uznika i potanko opisao događaje koji su se zbili te noći. Rekao je da je čuvar bio pred vratima, a da u kući nije bilo nikoga osim porodice i stranca. »Zar bi članovi porodice ukrali vlastitu svojinu?«

– On je ušutio. Starješine su dugo šutke sjedile; naposljetku jedan za drugim rekoše svaki svom susjedu: »Loše se piše strancu« – tužne riječi za mene. Tada otac sjede. O, jadne li mene! U tom sam istom trenutku mogla dokazati da je moj dragi nevin, samo nisam znala kako!

– Glavni sudac zapita:

– »Ima li tko ovdje da brani okrivljenika?«

– Ja ustadoh i rekoh:

– »Zašto bi *on* ukrao tu udicu, ili bilo koju, ili sve? Za koji bi dan sve to ionako bilo njegovo!«

– Stajala sam i čekala. Dugo je vladala šutnja dok se para od ljudskog daha dizala oko mene kao magla. Najposlije starješine, jedan za drugim, nekoliko puta polako klimnuše glavom i promrmljaše: »Ima istine u tom što to dijete kaže.« Oh, kako su me te riječi osokolile! Kratkotrajno, ali, oh, kako divno! Sjedoh.

– »Ako netko još hoće da govori, neka govori sad, a poslije neka šuti«, reče glavni sudac.

– Moj otac ustane i reče:

– »Noćas je neka prilika prošla u mraku pokraj mene idući prema riznici, i malo poslije se vratila. Sad mislim da je to bio stranac.«

– Oh, samo što se nisam onesvijestila! Držala sam da je to moja tajna; ni sam veliki Ledeni Bog ne bi mi je mogao iščupati iz srca.

– Glavni sudac reče oštro mom sirotom Kaluli:

– »Govori!«

– Kalula se dvoumio, a onda odgovori:

– »To sam bio ja. Nisam mogao spavati od misli na one lijepe udice. Otišao sam do njih, ljubio ih i milovao, da dadem oduška svom oduševljenju i da se izdovoljim u nedužnom užitku, a onda sam ih sve vratio na mjesto. Možda sam ispustio koju, ali ukrao nisam ni jednu.

– Oh, kobnog li priznanja izrečenog na takvu mjestu! Nastao je strašan tajac. Znala sam da je sam sebe osudio i da je sve svršeno. Na svim su se licima mogle pročitati riječi: »To je priznanje! I to traljavo, kukavno i neuvjerljivo.«

– Sjedila sam jedva dišući – i čekala. Ubrzo sam začula svečane riječi za koje sam znala da će pasti; i svaka riječ, kako je pala, zarila mi se u srce kao nož:

– »Sud nalaže da se okrivljenik podvrgne *kušnji vodom.*«

– Oh, proklet bio onaj tko je donio »kušnju vodom« u naš kraj! Ona je došla prije mnogo pokoljenja, iz neke daleke zemlje koja leži tko zna gdje. Prije toga su se naši preci služili gatanjem i drugim nepouzdanim načinima kušnje, pa je zacijelo pokoji jadni krivac izvukao živu

glavu; ali drugačija je kušnja vodom koju su izmislili mudriji ljudi od nas sirotih, neukih divljaka. Njome nevini ljudi dokažu da su nevini, izvan svake sumnje, jer se utope; a krivcima se jednako pouzdano dokaže da su krivi, jer se ne utope. Srce mi je pucalo u grudima dok sam govorila sama sebi: »On je nevin, pa će ga progutati valovi, i nikad ga više neću vidjeti.«

– Nakon toga nisam ga više ni na trenutak ostavljala. Tugovala sam sve one dragocjene sate u njegovu naručju, a on me obasipao svojom iskrenom ljubavi te sam, oh, bila tako nesretna i tako sretna! Napokon su me otrgli od njega, pa sam pošla za njima jecajući, i vidjela kako ga bacaju u more – a onda sam pokrila lice rukama. Smrtne muke? Oh, upoznala sam ih u najdubljem smislu!

– U idućem trenu ljudi su zagrajali od zlobne radosti, a ja sam, iznenađena, smakla ruke s lica. Ah, žalosna li prizora – on je *plivao*!

– Srce mi se u tren oka skamenilo, sledilo. Rekla sam sama sebi: »Bio je kriv i lagao mi je!«

– Okrenula sam mu prezirno leđa i pošla kući.

– Odveli su ga daleko na morsku pučinu i ostavili na santi koja je plovila na jug, prema velikim vodama. Zatim se moji vratiše kući, a otac mi reče:

– »Tvoj lopov ti je ovo poručio pred smrt: 'Kažite joj da sam nevin, i da ću je sve dane, i sve sate, i sve minute dok budem gladovao i umirao, voljeti, i misliti na nju, i blagosiljati dan kad sam joj ugledao milo lice.' Sasvim zgodno, čak nekako pjesnički.«

– Rekoh: »On je pogan – ne spominjite ga nikad više preda mnom!« Ah, kad se samo sjetim da uopće nije *bio* kriv!

– Prošlo je devet mjeseci – devet tmurnih, tužnih mjeseci – i napokon došao dan Velike godišnje žrtve, kad se sve djevice iz plemena umivaju i češljaju. Kad prvi put provukoh češalj kroz kosu, iz nje ispade kobna udica koja je tu skrivena ležala sve te mjesece. Obeznanih se u naručje svom skrušenom ocu! On prostenje:

»Ubili smo ga, više se nikad neću nasmijati!« Održao je riječ. I čujte: od toga dana do danas nije prošao nijedan mjesec da se nisam počešljala. Ah, ah, ali kakva sad korist od svega toga!

Tako je završila skromna pričica sirote djeve – koja nas uči ovome: budući da sto tisuća dolara u New Yorku i dvadeset i dvije udice na granici Arktičkog pojasa imaju jednaku kupovnu moć, čovjek koji je u novčanoj stisci lud je ako ostane u New Yorku, kad može kupiti udica za deset centa i iseliti se.

1893.

JE LI ŽIV ILI MRTAV?

Mjesec ožujak 1892. provodio sam u Mentonu, na Rivijeri. U tom samotnom mjestu čovjek ima sam sve one prednosti koje, nekoliko milja dalje, u Monte Carlu i Nici, imaju svi. To će reći da čovjek ima u izobilju sunca, mirisna zraka i blistava modra mora, bez dodataka koji sve kvare: ljudskog cirkusa, meteža, blještavila i razmetanja. Menton je mirno, jednostavno, tiho i skromno mjesto; tamo ne zalaze botagaši ni gizdelini. Hoću da kažem, uglavnom ne zalaze bogataši. Ponekad dođe gdjekoji bogataš, pa sam se i ja tako ubrzo upoznao s jednim. Da ga ne bih posve razobličio, nazvat ću ga Smith. Jednog dana, u *Hotel des Anglais,* za užinom, on uzvikne

– Brzo! Pogledajte onog čovjeka što izlazi. Pazite na svaku pojedinost na njemu!

– Zašto?

– Znate li tko je to?

– Znam. Proveo je ovdje nekoliko dana prije nego što ste vi došli. Kažu da je star i vrlo bogat, bivši tvorničar svile iz Lyona, a rekao bih da je sam na svijetu, jer je uvijek nekako tužan i zamišljen i ni s kim ne razgovara. Zove se Théophile Magnan.

Očekivao sam da će se Smith sad potruditi da opravda veliko zanimanje koje je pokazao za Monsieura Magnana; ali je umjesto toga utonuo u misli i nekoliko je minuta bio duhom odsutan. Od vremena do vremena prošao bi prstima kroz svoju svilastu bijelu kosu ne bi li

pomogao mislima, a dotle mu se užina hladjela. Napokon reče:

Badava, zaboravio sam; ne mogu se prisjetiti.

– Čega se ne možete prisjetiti?

– Jedne lijepe pričice Hansa Andersena. Zaboravio sam je. Ovo je jedan njen dio: dijete ima u krleci pticu koju voli, ali je lakoumno zanemaruje. Ptica izvija svoju pjesmu a da je nitko ne sluša, niti se obazire na nju; nakon nekog vremena glad i žeđ more pticu, pa njen pjev biva turoban i slab i najposlije utihne - ptica ugine. Dolazi dijete i obuzima ga grižnja savjesti; plačući gorko i kukajući, zove svoje drugove te oni pokapaju pticu s izvještačenom pompom i najiskrenijim bolom a da i ne slute, jadnici, da ne puštaju samo djeca pjesnike da umiru od gladi, pa onda toliko troše na njihove sprovode i spomenike da su ih tim novcem mogli sačuvati na životu i učiniti im život lagodnim i udobnim. Dakle...

Ali, tu su nas omeli u razgovoru. Oko deset sati navečer sreo sam Smitha, koji me pozva u svoj salon da popušimo koju i popijemo vrući škotski viski. Bila je to prijatna soba, s udobnim stolicama, jarkim svjetiljkama i prijaznom otvorenom vatrom od osušenih maslinovih drva. Da bi sve bilo savršeno, izvana je dopirala prigušena huka mora što je udaralo o obalu. Iza drugog viskija i dugotrajnog, lijenog i zadovoljnog ćaskanja, Smith reče:

– Sad smo pripravljeni kako treba, ja da vam ispričam neobičnu zgodu, a vi da je saslušate. To je mnogo godina bila tajna, tajna moja i još trojice; ali sad ću ja slomiti pečat. Je li vam ugodno?

– Sasvim ugodno. Nastavite!

Evo što mi je ispripovjedio.

Davno nekad bio sam slikar – vrlo mlad slikar, zapravo – i potucao sam se po francuskim pokrajinama, crtajući ovdje-ondje, a uskoro su mi se pridružila dva zgodna Francuza koji su se bavili istim poslom kao i ja. Bili smo isto onoliko sretni koliko smo bili siromašni, ili

isto onoliko siromašni koliko smo bili sretni – nazovite to kako hoćete. Claude Frère i Carl Boulanger, tako su se zvali ti momci; dragi, dragi dečki, i najvedriji duhovi koji su se ikad podsmjehivali neimaštini i dobro se zabavljali po svakom vremenu.

Napokon smo se našli u grdnoj nevolji u jednom bretanjskom selu, gdje nas je jedan slikar, isto tako siromašan kao i mi, primio k sebi i doslovce spasio da ne pomremo od gladi – François Millet...

– Šta? *Veliki* François Millet?

– Veliki? Nije bio nimalo veći od nas, tada. Nije uopće bio slavan, čak ni u svom selu; a bio je toliko siromašan da nas nije imao čime nahraniti osim repom, pa čak ni repe nije bilo uvijek. Nas smo četvorica postali dobri prijatelji, najbolji prijatelji, upravo nerazdruživi. Slikali smo zajedno što smo više mogli, gomilajući sve veće i veće zalihe slika, jer smo se malo koje mogli otresti. Divno smo se zabavljali; ali, o bože moj, kako smo pokatkad kuburili!

Tako je potrajalo malo više od dvije godine. Napokon, jednoga dana, reče Claude:

– Dečki, došli smo do kraja. Razumijete li? Do samog kraja. Svi su udarili na nas, sklopili su savez protiv nas. Obišao sam cijelo selo, i ovako je kako vam kažem. Ne daju nam više ništa na vjeru dok ne isplatimo sve sitne dugove.

Sledili smo se. Sva su lica bila tupa od užasa. Pojmili smo da smo u očajnu položaju. Zavlada duga šutnja. Napokon Millet reče uzdišući:

– Ništa mi ne pada na pamet, ništa. Predložite nešto, momci!

Nije bilo nikakva odgovora, osim ako se turobna šutnja ne može nazvati odgovorom. Carl ustane i uzrujano se uspropada, a onda reče:

– To je sramota! Pogledajte ova platna: gomile i gomile slika koje nisu ništa slabije od najboljih koje se u Evropi slikaju, bez obzira tko ih slika. Jest, koliki su besposleni stranci kazali isto tako... ili bar slično.

– Ali ih nisu kupili – reče Millet.

– Nije važno, kazali su; a to je i istina. Eno pogledaj svog »Angelusa«! Zar da mi još netko kaže...

– Pih, Carl... moj »Angelus«! Dobivao sam pet franaka za njega.

– Kada?

– Od koga?

– Gdje je taj?

– Zašto nisi uzeo?

– Stanite... nemojte svi govoriti u isti mah! Mislio sam da će mi dati više... bio sam siguran... Tako mi se činilo... pa sam zatražio osam.

– Pa, dobro... a onda?

– Rekao je da će opet navratiti.

– Grom i pakao! Ma, François...

– Tja, znam... znam! Pogriješio sam i bio sam budala. Dečki, mislio sam najbolje; priznat ćete da je tako, pa ću...

– Ama, jasno, znamo, za boga miloga; ali nemoj opet biti takva budala!

– Ja? Kad bi bar tko naišao i ponudio nam glavicu kupusa za nj, onda biste vidjeli!

– Glavicu kupusa! Oh, ne spominji mi kupus, odmah mi curi slina. Pričaj o stvarima koje nisu toliko zamamne.

– Dečki – opet će Carl. – Jesu li te slike vrijedne? Odgovorite mi na ovo pitanje!

– Jesu.

– Jesu li zaista izvanredno vrijedne. Odgovorite mi na ovo pitanje!

– Jesu.

– Imaju li tako veliku i visoku vrijednost da bi se prodavale po bajoslovnim cijenama kad bi na njima bilo neko slavno ime? Je li tako?

– Svakako. Nitko u to ne sumnja.

– Ali, ne šalim se, *je li* zbilja tako?

– Ama, naravno da jest, ni mi se ne šalimo. Ali šta onda? Šta onda? Kakve to veze ima s nama?

– Evo kakve, drugovi, *stavit ćemo na njih* neko slavno ime!

Umuknuo je živi razgovor. U Carla bijahu uprti upitni pogledi. Kakva bi ovo zagonetka mogla biti? Otkud bi mogli posuditi slavno ime? I tko bi nam ga posudio?

Carl sjede i reče:

– Dakle, imam posve ozbiljan prijedlog. Mislim da je to jedini način da se izbavimo od ubožnice, a vjerujem i da je potpuno pouzdan. Svoje mišljenje temeljim na stanovitim brojnim i odavno utvrđenim činjenicama iz ljudske povijesti. Vjerujem da ćemo se mojim planom obogatiti.

– Obogatiti! Ti si poludio.

– Ne, nisam.

– Jesi, jesi... poludio si. Što ti *zoveš* obogatiti?

– Da svaki od nas zaradi po sto tisuća franaka.

– I *jest* poludio! Znao sam.

– Jest, poludio je. Carl, oskudica te dotukla, pa si...

– Carl, uzmi lijepo pilulu i pođi odmah u krevet!

– Metnite mu prvo obloge... metnite mu obloge na glavu, a onda...

– Nemojte, radije mu metnite obloge na pete; pamet mu se mutila tjedne i tjedne... primijetio sam već.

– Zavežite! – reče Millet napadno strogo. – I pustite čovjeka da kaže što ima da kaže. Hajde sad... iznesi nam svoj plan, Carl! O čemu je riječ?

– Dobro, onda; ponajprije, molim vas da uočite ovu činjenicu iz ljudske povijesti: da vrijednost mnogih velikih slikara nije bila priznata sve dok nisu umrli od gladi. To se toliko puta dogodilo da se usuđujem izvesti iz toga pravilo. Ovo pravilo: da će vrijednost *svakog* velikog nepoznatog i zanemarenog slikara morati biti priznata i da će biti priznata, a njegova će slika postići visoke cijene nakon njegove smrti. Evo mog plana: moramo bacati kocku, jedan od nas mora umrijeti.

Taj je prijedlog iznio tako mirno i neočekivano da umalo što nismo zaboravili skočiti na noge. Tada je opet zagrmio luđački zbor dijeleći savjete – medicinske sav-

jete – kako da se izliječi Carlov mozak; ali je on strpljivo čekao dok se nije sleglo uzbuđenje, a onda je nastavio izlagati svoj plan:

– Tako je, jedan od nas mora umrijeti da bi spasio ostale... i sebe. Bacat ćemo kocku. Onaj na koga padne kocka bit će slavan, a svi ćemo se obogatiti. Čekajte sad... čekajte; nemojte me prekidati... kažem vam da znam što govorim. Evo što sam smislio. Iduća će tri mjeseca onaj koji treba da umre slikati punom parom, povećati svoju zalihu koliko više može – ne slikama, *ne!* Skicama kostura, studijama, dijelovima studija, fragmentima studija, na svakoj po desetak poteza kistom – beznačajnim, dabome, ali s *njegovim* inicijalima; izbacivat će ih po pedeset na dan, a svaka će imati nekakvu značajku ili maniru po kojoj će lako biti ustanoviti da su njegove, znate i sami da su *to* stvari koje se prodaju i sakupljaju uz bajoslovne cijene za svjetske muzeje kad neki velikan umre; pripremit će tonu toga, cijelu tonu! A sve to vrijeme mi ostali ćemo imati posla uzdržavajući samrtnika i obrađujući Pariz i trgovce – pripreme za ono što će se dogoditi, znate; a kad sve bude zrelo i baš kako treba, zaskočit ćemo ih njegovom smrću i upriličiti slavan sprovod. Shvaćate li što mislim?

– Ne-e, bar ne sas...

– Ne sasvim? Zar ne razumijete? Čovjek zapravo ne umire, nego uzima drugo ime i gubi se, mi pokapamo lutku i plačemo nad njom, a cijeli nam svijet pomaže. A ja...

Ali nismo mu dali da dorekne. Svi smo prasnuli u gromoglasno odobravanje; i svi smo skočili na noge, i stali dipati po sobi, i padati jedan drugome u zagrljaj, obuzeti zadovoljstvom i radošću. Pričali smo sate i sate o tom velikom planu ne osjećajući uopće gladi; napokon, kad smo se dogovorili o svim pojedinostima, bacali smo kocku i ona je pala na Milleta – pala je kocka da umre, kako smo govorili. Tada smo sabrali sve one stvari od kojih se čovjek nikad ne rastaje, osim kad ih ulaže u bogatstvo kojemu se nada – spomen-darove i slično – pa

smo ih založili za toliko novaca da smo mogli prirediti skromnu oproštajnu večeru i doručak, i da nam je ostalo nekoliko franaka za put, i da smo mogli kupiti Milletu toliko repe i sličnih namirnica da se prehrani prvih nekoliko dana.

Sutradan rano ujutro nas smo trojica otperjali, odmah nakon doručka – pješice, naravno. Svaki je od nas nosio desetak Milletovih sličica da ih proda. Carl je krenuo u Pariz, gdje je trebalo da počne graditi Milletovu slavu za onaj veliki budući dan. Claude i ja smo se morali rastati i poći svaki svojim putem po Francuskoj.

E pa, začudili biste se kako smo imali lak i jednostavan posao. Ja sam pješačio dva dana prije nego što sam se latio posla. Tada sam počeo crtati vilu u predgrađu nekog velikog grada, jer sam vidio vlasnika kako stoji na gornjoj verandi. Sišao je da vidi kako radim, kao što sam i računao. Radio sam brzo ne bi li se on i dalje zanimao. Pokatkad je ispustio koji uzvik odobravanja, a ubrzo je oduševljeno progovorio i rekao da sam majstor!

Odložio sam kist, posegnuo za svojom torbom, izvadio jednu Milletovu sliku i pokazao mu inicijale u kutu slike. Rekoh ponosno:

– Valjda *to* poznajete? E pa, on mi je bio učitelj! *Rekao bih* da moram znati svoj zanat!

Čovjek je bio zbunjen kao da je što skrivio, i šutio je. Rekoh tužno:

– Nećete valjda kazati da ne poznajete inicijale Françoisa Milleta!

Dakako da nije poznavao te inicijale, ali je svejedno bio najzahvalniji čovjek koga sam ikad vidio, zato što sam ga tako jeftino izvukao iz škripca. Reče:

– Ma nemojte! Pa da, to je Millet, nema sumnje! Ne znam kud sam mislio. Naravno da ga sad poznajem.

Zatim je htio kupiti tu sliku, ali sam rekao da, doduše, nisam bogat, ali da opet nisam ni *toliko* siromašan.

Međutim, napokon sam mu je prepustio za osamsto franaka.

– Osamsto!

Tako je. Millet bi je bio prodao za jedan svinjski odrezak. Jest, dobio sam osamsto franaka za onu stvarčicu. Da je bar sad mogu dobiti za osam tisuća! Ali prošlo je to vrijeme. Naslikao sam vrlo zgodnu sliku kuće toga čovjeka i htio sam mu je ponuditi za deset franaka, ali to ne bi valjalo kad je on vidio da sam učenik takva majstora, pa sam mu je prodao za sto franaka. Poslao sam onih osamsto franaka odmah iz tog grada Milletu i sutradan krenuo dalje.

Ali nisam više hodao, nisam. Vozio sam se. Otada sam se uvijek vozio. Svaki dan sam prodao po jednu sliku, a nikad nisam ni pokušao prodati dvije. Uvijek bih rekao kupcu:

– Budala sam što uopće prodajem sliku Françoisa Milleta, jer taj čovjek neće živjeti dulje od tri mjeseca, a kad umre, njegove se slike neće moći dobiti ni za ljubav ni za novac.

Potrudio sam se da se taj sitni podatak pročuje što dalje i da pripremim svijet za ono što će se dogoditi.

Plan da prodajemo slike moja je zasluga, ja sam ga izmislio. Predložio sam ga onu posljednju večer, kad smo planirali našu kampanju, i sva smo se trojica složili da ga valjano i pošteno iskušamo prije nego što odustanemo od njega u korist kojega drugog plana. Svima je uspio. Ja sam pješačio samo dva dana, i Claude je pješačio dva dana – obojica smo se bojali da Millet ne postane slavan u blizini kuće – ali je Carl, ona pametna, nesavjesna hulja, pješačio svega pola dana, a poslije putovao kao kakav knez.

Od vremena do vremena dodvorili bismo se kojem provincijskom uredniku i proturili kakvu bilješku u štampi; ne bilješku da je otkriven nov slikar, nego bilješku koja je nagovješćivala da svatko zna za Françoisa Milleta; ne bilješku u kojoj bismo ga na bilo koji način hvalili, nego samo vijest o »majstorovu« trenutač-

nom stanju – katkad utješnu, katkad zloslutnu, ali uvijek obojenu strepnjom da se ne dogodi ono najgore. Uvijek bismo obilježili te članke i poslali novine svima onima koji su kupili slike od nas.

Carl se uskoro obreo u Parizu i nastupio vrlo samosvjesno. Sprijateljio se s novinskim dopisnicima i razglasio po Engleskoj i cijeloj Evropi, po Americi, posvuda, u kakvu je stanju Millet.

Šest tjedana nakon početka nas smo se trojica sastali u Parizu, prekinuli posao i prestali tražiti od Milleta da nam šalje slike. Posao je tako cvjetao i sve je bilo tako zrelo da smo uvidjeli da bismo pogriješili kad ne bismo udarili sad, odmah, ne časeći ni časa. Stoga smo pisali Milletu neka legne u postelju i neka što prije oslabi, jer smo htjeli da umre za deset dana, ako bude dotle spreman.

Tada smo izračunali da smo prodali osamdeset i pet malih slika i studija i da smo zaradili šezdeset devet tisuća franaka. Carl je prodao posljednju sliku, i to najpovoljnije od svih. Prodao je »Angelus« za dvije tisuće dvjesta franaka. Kako smo slavili Carla – i ne sluteći da će uskoro doći dan kad će se Francuska boriti za tu sliku, a da će je se dokopati stranac za pedeset tisuća i petsto franaka u gotovu.

Te smo večeri priredili oproštajnu večeru sa šampanjcem, a sutradan smo Claude i ja spremili svoje stvari i otputovali da njegujemo Milleta u njegovim posljednjim danima, da ne puštamo u kuću znatiželjnike i da svaki dan šaljemo Carlu u Pariz zdravstvene biltene da ih objave novine na nekoliko kontinenata svijeta, koji je napeto iščekivao vijesti. Napokon je došao tužni kraj, a Carl je stigao da nam pomogne u posljednjim žalobnim obredima.

Sjećate se valjda onog velikog sprovoda, kakvu je buku podigao na cijeloj zemaljskoj kugli i kako su slavni ljudi s oba kontinenta došli da mu prisustvuju i da posvjedoče svoju tugu? Nas smo četvorica – još i tada nerazdruživi – nosili lijes i nismo nikome dopustili da

nam pomogne. I dobro smo učinili, jer u njemu nije bilo ničega doli voštane figure, pa bi svi drugi nosioci lijesa otkrili da je prelagai Jest, mi, ona ista četvorica koja smo dijelila oskudicu u stara, teška vremena što su zauvijek nestala, nosili smo li...

– Koja četvorica?

– *Nas* četvorica... i Millet je nosio svoj lijes. Prerušen, znate. Prerušen u rođaka.. daljnjeg rođaka.

– Čudno!

– Ali svejedno je živa istina. E pa, sjećate se kako su slike poskupjele? Jesmo li imali novaca? Nismo znali što bi s njima. Jedan čovjek u Parizu ima danas sedamdeset Milletovih slika. Platio nam je za njih dva milijuna franaka. A što se tiče sve one silesije skica i studija koje je Millet nagomilao za onih šest tjedana dok smo mi bili na putu, bogme biste se začudili kad biste znali pošto ih dan-danas prodajemo, to jest, kad pristanemo da prepustimo koju kupcima!

– To je divna priča, baš divna!

– Jest... tako nekako.

– A što je bilo s Milletom?

– Znate li čuvati tajnu?

– Znam.

– Sjećate li se onog čovjeka na koga sam vas danas upozorio u blagovaonici? *To je bio François Millet.*

– Veliki...

– Bože! Jest. Jedanput bar nije genij skapao od gladi, da bi zatim drugi strpali u džepove nagrade koje su njemu pripadale. *Ovu* pticu pjevicu nisu pustili da neprimjećena pjeva dok ne presvisne, pa joj onda platili hladnom pompom velebnog sprovoda. Mi smo se pobrinuli da se to ne dogodi.

NOVČANICA OD 1,000.000 FUNTI

Kad mi je bilo dvadeset i sedam godina, radio sam kao činovnik kod nekog rudarskog mešetara u San Franciscu i do u tančine upoznao trgovanje dionicama. Bio sam sâm na svijetu i mogao sam se pouzdati jedino u svoju pamet i dobar glas, ali su me oni upućivali na put do konačnog uspjeha, pa sam se mogao nadati svemu najboljem.

Svaku subotu po podne, nakon sjednice, bio sam potpuno slobodan, te sam bio navikao da provodim to vrijeme na malom jedrenjaku u zaljevu. Jednog sam se dana predaleko otisnuo, i valovi su me odnijeli na pučinu. U sam sumrak, kad sam već bio izgubio svaku nadu, spasio me neki mali brig što je plovio u London. Bilo je to dugotrajno i burno putovanje, za koje sam morao raditi bez plaće, kao običan mornar. Kad sam se iskrcao u Londonu, odjeća mi je bila poderana i pohabana, a u džepu sam imao svega jedan dolar. Tim sam novcem platio hranu i noćište za prva dvadeset i četiri sata. Iduća dvadeset i četiri sata bio sam bez hrane i noćišta.

Sutradan oko deset sati vukao sam se, odrpan i gladan, Portlandskim trgom kad jedno dijete, koga je dadilja teglila, baci u jarak sočnu krupnu krušku – samo nagrizenu. Ja sam, naravno, stao i upro požudan pogled u to blago u blatu. Slina mi je potekla na usta, želudac mi je žudio za kruškom, cijelo mi je biće čeznulo za njom. Ali, kad god bih se spremio da je dohvatim, moju

bi nakanu otkrilo oko nekog prolaznika, a tada bih se, naravno, uspravio, hinio ravnodušnost i pravio se kao da nisam ni mislio na krušku. To se neprestano ponavljalo i ponavljalo, pa nikako da se domognem kruške. Bio sam već toliko očajan da samo što nisam nadvladao stid i zgrabio krušku, kadli se iza mene odiže prozor i neki se gospodin javi:

– Uđite unutra, molim vas!

Sluga u raskošnoj livreji otvori mi vrata i uvede u krasnu sobu u kojoj su sjedila dva postarija gospodina. Oni otpuste slugu i ponude mi da sjednem. Baš su bili doručkovali, pa umalo što me ne srva pogled na ostatke jela. Jedva sam se svladao pred onim jelom, ali kako me nisu pozvali da ga okusim, valjalo mi je podnijeti svoju nevolju kako sam najbolje znao i umio.

Elem, tu se maloprije događalo nešto o čemu nisam imao pojma, a što sam doznao mnogo kasnije, ali ću vam već sada to ispričati. Prije dva dana ta su se dva starija brata prilično ljuto oko nečega sporječkala, a na kraju su se sporazumjeli da se oklade, kao što već Englezi rješavaju sva svoja pitanja.

Valjda se sjećate da je Engleska banka jednom izdala dvije novčanice od po milijun funti, koje su poslužile za posebnu svrhu u vezi s nekim državnim poslom s jednom drugom zemljom. Iz ovog ili onog razloga, samo je jedna od njih bila upotrijebljena i poništena; druga je još ležala u trezorima banke. Dakle, braća su tako, ćaskajući, slučajno dotaknula pitanje kakva li bi sudbina snašla posve poštena i pametna stranca koji bi se obreo u Londonu bez prijatelja i bez novaca, osim te novčanice od milijun funti, a da ne bi mogao objasniti kako je do nje došao. Brat A. je rekao da bi skapao od gladi; brat B. je rekao da ne bi. Brat A. je rekao da ne bi smio pokazati novčanicu u banci ni bilo gdje drugdje, jer bi ga odmah uhapsili. I tako su se prepirali dok brat B. nije rekao da se kladi u dvadeset tisuća funti da bi taj čovjek, *u svakom slučaju,* proživio s tim milijunom mjesec dana a da ne bi ni zatvora dopao. Brat A. je prihvatio okladu.

Brat B. je otišao u banku i otkupio novčanicu. Kao pravi Englez, znate; zahvatio čovjek u samu srž. Tada je izdiktirao pismo koje je jedan od njegovih službenika ispisao lijepim okruglim rukopisom, a onda su oba brata cijeli dan sjedila pokraj prozora čekajući da se pojavi pravi čovjek komu će dati pismo.

Vidjeli su kako prolaze mnoga poštena lica koja nisu bila dovoljno pametna; mnoga koja su bila pametna, ali nisu bila dovoljno poštena; mnoga koja su bila i pametna i poštena, ali ti ljudi nisu bili dovoljno siromašni, ili, ako su bili dovoljno siromašni, nisu bili stranci. Uvijek je nešto nedostajalo sve dok nisam ja naišao, složili su se napokon da ja ispunjavam sve uvjete, i tako su me jednoglasno izabrali, a sad sam čekao da mi kažu zašto su me pozvali u kuću. Stali su me ispitivati i uskoro su saznali sve o meni. Naposljetku su mi kazali da sam ja onaj koga traže. Ja sam kazao da mi je uistinu drago, i zapitao o čemu je riječ. Tada mi jedan od njih pruži omotnicu i reče da ću u njoj naći objašnjenje. Htio sam je otvoriti, ali mi on reče da je ne otvaram, već da je ponesem kući i pomno pregledam, da se ne žurim i ne prenaglim. Bio sam zbunjen i htio sam još porazgovarati o tome, ali oni nisu htjeli, i tako sam se oprostio s njima, uvrijeđen i ponižen što sam, očito, predmet nekakve neslane šale, a ipak prisiljen da je otrpim, jer sam bio u takvim prilikama da se nisam smio zamjeriti bogatim i moćnim ljudima.

Bio bih rado podigao krušku i pojeo je pred svima, ali je nije više bilo; tako sam je izgubio zbog tog nesretnog posla, a pomisao na to nije smekšala moje osjećaje prema tim ljudima. Čim sam odmakao od one kuće, otvorio sam omotnicu i ugledao novac! Sad sam, bogami, drugačije mislio o tim ljudima! Ne časeći ni časa, turio sam cedulju i novac u džep na prsluku, i uputio se u najbližu neuglednu gostionicu. Eh, kako sam jeo! Kad sam se najeo do mile volje, izvadio sam novčanicu i razmotao je, pogledao je i malne se onesvijestio. Pet milijuna dolara! Zbilja mi se zavrtjelo u glavi.

Bit će da sam sjedio zgranut i piljio u novčanicu najmanje jednu minutu dok se nisam opet pribrao. Tada sam najprije opazio gostioničara. Zurio je u novčanicu i reklo bi se da se skamenio. Obožavao ju je dušom i tijelom, ali se činilo da ne može pomaknuti ni ruku ni nogu. Ja sam se u tren oka snašao i uradio ono što je jedino bilo pametno. Pružio sam mu novčanicu i nehajno rekao:

– Molim vas da mi razmijenite novac.

Tada se on pribrao i počeo se naveliko ispričavati što mi ne može razmijeniti novčanicu, ali ga nikako nisam uspio skloniti da je dotakne. Htio je da je gleda, samo da gleda, činilo se da je se nikako ne može nagledati, ali se klonio da je dodirne, kao da je prevelika svetinja koju ne smiju dirnuti obične, jadne ljudske ruke. Rekoh mu:

– Žao mi je ako vam zadajem neprilike, ali ne smijem popustiti. Molim vas da mi to razmijenite, nemam ništa drugo.

Ali on reče da nije važno, drage će volje pristati da tu sitnicu uredimo drugi put. Rekoh da se može dogoditi da dugo ne svratim u taj kraj, ali on reče da to ništa ne smeta, da on može čekati, štoviše, da mogu dobiti što god hoću, u koje god vrijeme hoću, da mogu dobivati sve na vjeru dokle god me bude volja. Reče da se valjda ne boji dati na veresiju tako bogatu gospodinu kao što sam ja, samo zato što sam veseljak pa mi je palo na pamet da tako obučen tjeram šegu s ljudima. Tada baš uđe još jedan gost pa mi gostioničar namigne da spremim to čudo, zatim me otprati do vrata klanjajući mi se neprestano, a ja pođoh pravo k onoj braći da ispravim tu pogrešku i da zatražim njihovu pomoć prije nego što me počne progoniti policija. Bio sam prilično uzrujan; zapravo sam bio jako uplašen, iako, naravno, nisam bio ništa kriv, ali poznavao sam ljude toliko da sam znao da će se oni, kad uvide da su dali skitnici novčanicu od milijun funti, misleći da su mu dali jednu funtu, strašno razbjesnjeti na *njega,* umjesto da kude sami sebe zbog

kratkovidnosti, kao što bi trebalo da učine. Kad sam se približio kući, malo sam se smirio jer je tu vladao mir, zbog čega sam bio prilično siguran da zabuna nije još otkrivena. Pozvonio sam. Pojavio se onaj isti sluga. Upitao sam ga za onu gospodu.

– Otišli su.

To je rekao onako s visoka i hladno kako govore ljudi njegova soja.

– Otišli? Kamo su otišli?

– Na put.

– Ali kamo?

– Na kontinent, čini mi se.

– Na kontinent?

– Tako je, gospodine.

– Kamo... kojim putem?

– Ne bih vam znao reći, gospodine.

– Kad će se vratiti?

– Rekli su za mjesec dana.

– Mjesec dana! Oh, pa to je strašno! Recite mi *otprilike* kako bih im mogao nešto poručiti. Neobično je hitno.

– Zaista vam ne mogu reći. Nemam pojma kamo su otišli, gospodine.

– Onda moram govoriti s nekim od obitelji.

– Nitko od obitelji nije kod kuće, u inozemstvu su već nekoliko mjeseci... mislim da su u Egiptu i Indiji.

– Čovječe, nastala je užasna zabuna. Oni će se još prije noći vratiti. Hoćete li im reći da sam ih tražio i da ću dolaziti sve dok se to ne uredi, i da ne treba da budu zabrinuti?

– Kazat ću im ako se vrate, ali im se ne nadam. Kazali su mi da ćete vi doći za jedan sat da se raspitujete, ali da vam moram reći da je sve u redu, da će se oni vratiti na vrijeme i da će vas čekati.

I tako sam morao dići ruke od svega i otići. Kako je sve to bilo zagonetno! Mislio sam da ću poludjeti. Oni će se vratiti »na vrijeme«. Što bi to moglo značiti? Ah, možda će mi pismo sve razjasniti. Smetnuo sam s uma

pismo, izvadio sam ga i pročitao. Evo što je u njemu pisalo:

Vi ste pametan i pošten čovjek, kao što se vidi po vašem licu. Držimo da ste siromah i stranac. U prilogu ćete naći određenu svotu novaca. Pozajmljujemo vam je na trideset dana, bez kamata. Javite se u ovoj kući nakon isteka tog roka. Ja sam se kladio na vas. Ako dobijem okladu, dat ću vam bilo koji posao koji je u mojoj moći – to jest, bilo koji posao za koji ćete moći dokazati da ga poznajete i da ga umijete obavljati.

Nikakva potpisa, nikakva naslova, nikakva datuma.

E, baš sam se našao u lijepu škripcu! Vi sad znate sve ono što je prethodilo, ali ja nisam znao. Za mene je to bila samo teška, nerješiva zagonetka. Nisam imao pojma što je posrijedi, ni jesu li namjere tih ljudi dobre ili zle. Pošao sam u park i sjeo da promislim o svemu, i da razmotrim što će biti najbolje da učinim.

Nakon sat vremena moje se razmišljanje svelo na ovaj zaključak.

Možda mi ti ljudi žele dobro, a možda zlo, nema načina da to ustanovim – pustimo to sad na stranu! Posrijedi je nekakva igra, ili spletka, ili pokus; nema načina da utvrdim što je – pustimo to sad na stranu! Okladili su se na mene, nema načina da otkrijem o kakvoj je okladi riječ – pustimo to sad na stranu! Toliko o neodredivim čimbenicima; ono što preostaje opipljivo je, pouzdano, i može se sa sigurnošću razvrstati i imenovati. Ako zamolim Englesku banku da stavi ovu novčanicu na račun njena vlasnika, oni će učiniti tako jer ga poznaju, ali će me pitati kako sam došao do nje, pa ako im kažem istinu, strpat će me, naravno, u ludnicu, a za laž će me odvesti u zatvor. Isto će se dogoditi ako pokušam bilo gdje uložiti novčanicu ili pozajmiti novac na nju. Htio-ne htio, moram nositi ovo golemo breme dok se ti ljudi ne vrate. Novčanica mi je bezvrijedna, isto tako bezvrijedna kao šaka pepela, pa ipak je moram

čuvati i paziti na nju, a u isto vrijeme prosjačiti da bih preživio. *Ne bih je mogao* nikome dati, sve kad bih htio, jer je ni pošteni građanin ni razbojnik ne bi primio, ne bi se ni za šta na svijetu baktao njome. Ona se braća nemaju čega bojati. Baš da i izgubim novčanicu, ili da je spalim, nemaju se čega bojati jer mogu spriječiti isplatu, a banka će im nadoknaditi štetu, a dotle se ja moram mjesec dana mučiti bez ikakve nagrade i koristi... osim ako im ne pomognem u onoj okladi, ma kakva ona bila, i dobijem namještenje koje su mi obećali. *Htio bih* ga dobiti, takvi ljudi raspolažu namještenjima koja je vrijedno dobiti.

Mnogo sam razmišljao o tom namještenju. Nade su mi porasle. Plaća će svakako biti velika. Nastupit ću na posao za mjesec dana, poslije će biti sve u redu. Uskoro sam se sasvim raspoložio. Opet sam lunjao ulicama. Pogled na krojačnicu probudi u meni žarku želju da zbacim sa sebe svoje dronjke, i da se opet pristojno obučem. Jesam li mogao to sebi priuštiti? Nisam, nisam imao ništa podbogom osim milijun funti. I tako sam se prisilio da pođem dalje. Ali me ubrzo nešto odvuklo natrag. Napast me grdno mučila. Za te ljute borbe zacijelo sam pet-šest puta prošao pored one krojačnice. Napokon sam podlegao iskušenju, nisam mogao drugačije. Zapitao sam imaju li kakvo odbačeno, loše skrojeno odijelo. Momak kome sam se obratio ne odgovori mi, nego samo klimne glavom prema nekom drugom momku. Pođoh do tog momka, a on mi glavom pokaza na drugoga, i opet bez riječi. Pođoh do njega, a on reče:

– Odma' ću vas poslužit.

Čekao sam dok nije svršio svoj posao, a tada me odvede u stražnju sobu, pomno pregleda hrpu odbačenih odijela i odabra najbjednije. Obukoh ga. Nije mi pristajalo niti je bilo imalo zgodno, ali je bilo novo, pa sam ga silno poželio; stoga nisam uopće prigovarao nego sam pomalo snebivljivo rekao:

– Učinili biste mi veliku uslugu ako biste mogli pričekati nekoliko dana na novac. Nemam uza se sitna novca.

Na momkovu se licu pojavio podrugljiv izraz, i on reče:

– Nemate, je li? Pa, naravno, nisam ni očekivao da imate. Očekivao sam da gospoda kao vi nose sa sobom samo krupan novac.

To me pecne pa rekoh:

– Prijatelju moj, ne biste smjeli uvijek suditi strance po odjeći. Ja sam, bogme, kadar da platim ovo odijelo, nisam vam samo htio zadati nepriliku da morate mijenjati krupnu novčanicu.

On malo promijeni držanje i reče, još uvijek ponešto nabusito:

– Nisam mislio ništa zlo, ali kad se već dijele ukori, mogao bih reći da nije baš trebalo da se prenaglite i da kažete da vam ne možemo promijeniti bilo koju novčanicu koju slučajno nosite sa sobom. Naprotiv, *možemo* je promijeniti.

Pružih mu novčanicu i rekoh:

– Eh, pa dobro, oprostite.

On je uze smiješeći se onim širokim smiješkom koji se razlije po cijelom licu, te stvara bore, i mrštine, i krivulje, baš kao bara u koju ste bacili opeku, a onda, u trenutku kad je bacio pogled na novčanicu, smiješak se sledio i požutio te je bio nalik na one valovite, šupljikave naslage lave koje možete naći skrutnute na malim čistinama na padinama Vezuva. Nikad u životu nisam vidio da se smiješak tako ukoči i umrtvi. Čovjek je tako stajao držeći novčanicu, pa je vlasnik pohitao da vidi što je posrijedi i upitao brzorečicom:

– E pa, što je? Što ne valja? Što se dogodilo?

Rekoh:

– Sve je u redu. Čekam da mi vrati ostatak.

– Hajde, hajde, vrati mu ostatak, Tode, vrati mu ostatak novca.

Tod odvrati:

– Vrati mu ostatak novca! Lako je to reći, gospodine, ali pogledajte sami ovu novčanicu!

Vlasnik je pogleda, potiho, značajno zvižne, a onda se

zabi u hrpu odbačene odjeće i uze je hitro prevrtati, govoreći neprekidno uzbuđeno, kao da govori sam sa sobom:

– Prodati jednom ekscentričnom milijunašu onakvo odijelo! Tod je budala... prava pravcata budala! Uvijek pravi ovakve budalaštine. Otjera mi svakog milijunaša, jer ne zna razlikovati milijunaša od skitnice, niti je ikad znao. Eh, evo onog što tražim. Molim vas, gospodine, skinite to sa sebe i bacite u peć. Budite tako dobri i obucite ovu košulju i ovo odijelo, to je ono pravo, ono što se traži – jednostavno, skupocjeno, pristojno i upravo kraljevski otmjeno, sašiveno je po narudžbi jednog stranog kneza, možda ga, gospodine, poznajete, presvijetlog baš-kneza od Halifaxa, morao nam ga je ostaviti i uzeti žalobno odijelo, jer mu je majka bila na samrti... ali nije umrla. Ali ništa za to, ne može uvijek biti onako kako mi... to jest, onako kako oni... eto! Hlače su dobre, kao salivene na vama, gospodine, a sad prsluk, aha, opet dobro! A sad kaput... Bože! Pogledajte se samo! Savršeno, sve skupa! Nikad u svom životu nisam vidio ništa uspjelije od ovoga.

Rekoh da sam zadovoljan.

– Tako je, gospodine, tako je; moram vam reći da je za nuždu dobro. Ali čekajte, dok ne vidite što ćemo vam sašiti po mjeri. Hajde, Tode, uzmi bilježnicu i pero; prihvati se posla! Dužina nogu 32 – i tako dalje. Prije nego što sam uspio doći do riječi, on mi je uzeo mjeru i izdao naloge da mi sašiju večernja odijela, obična odijela, košulje i koješta drugo. Kad sam uhvatio priliku, rekao sam mu:

– Ali, dragi moj gospodine, ja *ne mogu* naručiti te stvari ako ne možete pričekati neko vrijeme, ili razmijeniti novčanicu.

– Neko vrijeme! To je slaba riječ, gospodine, slaba riječ! Vječno, *to* je prava riječ, gospodine. Tode, požuri s ovim stvarima i pošalji ih bez odlaganja gospodinu. Neka sitne mušterije pričekaju! Zapiši gospodinovu adresu, i...

– Upravo se selim. Navratit ću k vama da vam dam svoju novu adresu.

– U redu, gospodine, u redu. Samo časak... dopustite mi, gospodine, da vas ispratim. Eto, tako.. do viđenja, gospodine, do viđenja!

E pa, vidite li što se moralo dogoditi? Bio sam naprosto natjeran da kupujem što god ushtjednem, pa da tražim da mi razmijene novac. Za tjedan dana živio sam usred sve potrebne udobnosti i raskoši, a stanovao sam u skupom privatnom hotelu na Hanoverskom trgu. Tu sam i ručavao, ali sam i dalje doručkovao u Harrisovoj skromnoj gostionici u kojoj sam prvi put jeo na račun novčanice od milijun funti. Ja sam donio Harrisu sreću. Brzo se raščulo da je hiroviti stranac, koji nosi novčanice od milijun funti u džepu od prsluka, stalni gost tog lokala. To je bilo dovoljno. Od bijedne, kukavne, ništavne birtije, postala je čuvena gostionica uvijek puna gostiju. Harris mi je bio toliko zahvalan da mi je silom pozajmljivao novac, nikako ga nisam mogao odbiti; i tako sam, ma koliko bio siromašan, imao novaca na bacanje i živio kao bogataš i velikaš. Držao sam da će ubrzo doći do sloma, ali zasad sam dobro plivao, i morao sam plivati do kraja ili se utopiti. Eto vidite, baš je ta opasnost, što mi je prijetila, davala ozbiljnost, sumornost, pa i tragičnost položaju koji bi sam po sebi bio zapravo smiješan. Noću, u mraku, tragična je strana bila uvijek u prvom planu i uvijek me opominjala, uvijek mi prijetila; pa sam uzdisao, i prevrtao se u postelji, i nisam mogao usnuti. Ali na vedrom danjem svjetlu tragični bi element izblijedio i iščeznuo, te sam hodao kao po oblacima i bio sam, moglo bi se reći, lud i pjan od sreće.

To je bilo i prirodno jer sam postao znamenit u svjetskoj prijestolnici, pa mi je udarilo u glavu, i to ne malo. Niste mogli uzeti u ruke novine, engleske, škotske ili irske, a da ne nađete u njima jednu ili dvije vijesti o »čovjeku s milijunskom novčanicom u džepu od prsluka« i o njegovim najnovijim pothvatima i izrekama. U početku su me spominjali na dnu društvene kronike;

zatim su me smjestili iznad vitezova, zatim iznad baroneta, zatim iznad baruna, i tako dalje, i tako dalje, neprekidno sam se uspinjao kako mi je glasovitost rasla, dok nisam dosegao najviši mogući vrhunac, i tu stao, ispred svih vojvoda koji nisu bili kraljevske krvi, i svih crkvenih velikodostojnika, osim canterburyjskog nadbiskupa. Ali pazite, to još nije bila slava: to je bila tek glasovitost. Tada je uslijedio završni obred – akolada[1], da tako kažem – koji je u tili čas pretvorio nestalnu pjenu glasovitosti u trajno zlato slave: *Punch* je objavio moju karikaturu! Jest, tad sam postigao pravi uspjeh; položaj mi je bio zajamčen. Još su se mogli šaliti na moj račun, ali obzirno, ni bučno ni grubo; mogli su mi se podsmjehivati, ali ne i smijati. Takva su vremena prošla. *Punch* me prikazao kako oko mene lepršaju dronjci i kako se s čuvarom londonskog Towera[2] cjenkam oko Towera. E pa, možete zamisliti kako je bilo mladiću koga prije nitko nije zapažao, a sad najednom nije mogao izustiti ni riječi koju ne bi svi prihvatili i svagdje ponavljali; koji nije mogao izići na ulicu a da ne čuje riječi koje su išle od usta do usta: »Eno ga; eno ga!«; koji nije mogao doručkovati a da ga ne gleda mnoštvo ljudi; koji se nije mogao pojavljivati u opernoj loži a da ne privuče na se vatru tisuće dalekozora. Kažem vam, naprosto sam se povazdan valjao u slavi, tako je to otprilike bilo!

Štoviše, sačuvao sam, znate, one svoje stare dronjke pa sam se, od vremena do vremena, pojavljivao u njima, uživajući u staroj zabavi da kupim kakvu sitnicu pa da me uvrijede, a ja da onda ubijem podrugljivca u pojam novčanicom od milijun funti. Ali nisam se mogao dugo tako zabavljati. Ilustrirani listove učinili su moju oblaku toliko poznatom da nisam mogao izići u njoj a da me mnoštvo odmah ne prepozna i ne slijedi, pa kad bih

[1] Svečano proglašenje paža za viteza udarcem mačem po ramenu.

[2] Čuveni dvorac u kojem se, između ostalog, čuva krunsko blago britanske dinastije.

pokušao što kupiti, trgovac bi mi ponudio cijelu trgovinu na vjeru, još prije nego što bih dospio izvaditi novčanicu.

Otprilike na deseti dan svoje slave pošao sam da izvršim svoju dužnost prema domovini i da se poklonim američkom poslaniku. On me dočekao oduševljeno, kako je i priličilo da me dočeka, prekorio me što sam tako kasno izvršio svoju dužnost, i rekao da će mi oprostiti samo ako dođem na večeru k njemu umjesto jednog gosta koji se razbolio. Rekoh da ću doći, pa zapodjenusmo razgovor. Pokazalo se da su on i moj otac bili školski drugovi, da su poslije zajedno studirali na Yaleu i da su dovijeka bili dobri prijatelji, sve do očeve smrti. I tako me pozvao da dođem k njemu kad god imam slobodnog vremena, što sam, naravno, drage volje prihvatio.

Zapravo, više nego drage volje; bio sam presretan. Kad dođe do sloma, taj bi me čovjek mogao nekako spasiti od posvemašnje propasti; nisam znao kako, ali bi se on već mogao dosjetiti nečemu. Nisam se mogao odvažiti da mu tako kasno otvorim srce, što bih bio inače pohitao da učinim na početku svoje strašne karijere u Londonu. Ne, sad se nisam mogao na to odvažiti, zaglibio sam preduboko; to jest, preduboko da bih se usudio povjeriti se novom prijatelju, iako ne toliko duboko da se ne bih mogao izvući, kao što sam *ja* smatrao. Jer, znate, koliko sam god pozajmljivao, i te kako sam se čuvao da ne prekoračim svoje mogućnosti, hoću da kažem mogućnosti svoje plaće. Naravno da nisam mogao *znati* kolika će mi biti plaća, ali mi je prilično dobra osnova da je procijenim bila činjenica da sam imao pravo, ako dobijemo okladu, da *biram* posao koji je u moći onog starog bogatog gospodina, pod uvjetom da ga umijem obavljati – a svakako ću pokazati da umijem; u to nisam nimalo sumnjao. Što se tiče oklade, nisam bio zabrinut; oduvijek sam bio sretne ruke. Procijenio sam, dakle, da će mi plaća iznositi šesto do tisuću funti na godinu; recimo, šesto za prvu godinu,

pa onda od godine do godine sve više i više dok ne dosegnem najvišu svotu, zahvaljujući zaslugama koje ću steći. Do tada sam se bio zadužio samo toliko koliko mi je iznosila plaća za prvu godinu. Svi su mi nudili novaca, ali sam većinu odbio pod ovom ili onom izlikom; stoga je moje dugovanje iznosilo svega 300 funti uzajmljenog novca, a ostalih sam 300 funti potrošio na životne troškove i kupovinu. Držao sam da će mi plaća za drugu godinu doteći do kraja mjeseca, ako budem i dalje oprezan i štedljiv, a kanio sam dobro pripaziti da tako i bude. Kad prođe mjesec dana i moj se poslodavac vrati s putovanja, bit će opet sve u redu, jer ću odmah napismeno prenijeti svoju plaću za dvije godine na svoje vjerovnike i smjesta se dati na posao.

Bila je to krasna večera za četrnaest osoba. Vojvoda i vojvotkinja od Shoreditcha i njihova kći lady Anne-Grace-Eleanor-Celeste-i-tako-dalje-i-tako-dalje-od-Bohuna, grof i grofica od Newgatea, vikont Cheapside, lord i lady Blatherskite, nekoliko osoba obaju spolova bez naslova, poslanik i njegova žena i kći, te kćerina prijateljica koja je bila kod njih u gostima, engleska djevojka od dvadeset i dvije godine, po imenu Portia Langham, u koju sam se na prvi pogled zaljubio, a i ona u mene – kao što sam mogao vidjeti i bez naočala. Bio je tu još jedan gost, Amerikanac – ali sad sam se već malo zatrčao u pripovijedanju. Dok su gosti bili još u salonu, oštreći zube za večeru i hladno promatrajući kasnioce, sluga najavi:

– Gospodin Lloyd Hastings.

Čim je izmijenio uobičajene pozdrave, Hastings me opazi i priđe pružajući mi srdačno ruku; a kad mi htjede stisnuti ruku, zastade i reče pomalo zbunjeno:

– Oprostite, gospodine, učinilo mi se da vas poznajem.

– Pa i poznaješ me, starino!

– Ne poznajem. Niste li vi onaj... onaj...

– Monstrum s milijunom u džepu od prsluka? Sva-

kako da jesam. Ne boj se, smiješ me zvati tim nadimkom; navikao sam se na nj.

– Gle, gle, baš sam se iznenadio! Dva-tri puta sam pročitao tvoje ime uz taj nadimak, ali mi nikad nije palo na pamet da bi *ti* mogao biti taj Henry Adams. Pa nema ni šest mjeseci kako si piskarao kod Blakea Hopkinsa u Frisku za bijednu plaću, a noću radio honorarno, pomažući mi da sredim i provjerim spise i podatke »Gould and Curry Extensiona«. Tko bi pomislio da si u Londonu, i da si multimilijunaš i znamenita ličnost! Ama, to je baš kao priča iz *Tisuću i jedne noći.* Čovječe, ja to nikako ne mogu shvatiti; ne mogu vjerovati, dopusti mi da sredim misli!

– Činjenica je, Lloyde, da ni meni nije nimalo lakše. Ni ja ne mogu u to povjerovati.

– Zaboga, ovo je zbilja pravo čudo, nije li tako? Danas je upravo tri mjeseca kako smo bili u »Rudarskom svratištu«...

– Nismo, nego u »Kakvu veselju«!

– Tako je, bili smo u »Kakvu veselju«; pošli smo tamo u dva sata u noći, pojeli odrezak i popili kavu, pošto smo se šest sati bili grdno mučili onim spisima »Extensiona«, a ja sam te nagovarao da pođeš sa mnom u London, nudio da ću ti ishoditi dopust, i platiti sve troškove, i dati ti još nešto novaca, ako uspijem prodati; a ti nisi htio ni da čuješ, govorio si da neću uspjeti i da ne možeš dopustiti sebi da prekineš posao, pa da onda, kad se vratiš, tratiš vrijeme i započinješ sve iznova. Pa ipak si sad tu! Kako je sve to čudno! Kako si došao, i što ti je *pomoglo* da si ovako nevjerojatno uspio?

– Ama, puki slučaj. To je dugačka priča... roman, moglo bi se reći. Ispričat ću ti sve, ali ne sada.

– Nego kada?

– Na kraju ovoga mjeseca.

– Dakle, istom za četrnaest dana. Previše će me mučiti radoznalost. Neka bude za tjedan dana!

– Ne može. Saznat ćeš već zašto. Nego, kako tvoja prodaja?

Njegovo se raspoloženje raspline poput daha, pa reče uzdišući:

– Bio si dobar prorok, Hale, dobar prorok. Žao mi je što sam došao. Ne bih htio o tome govoriti.

– Ali moraš. Moraš svratiti k meni večeras, kad odemo odavde, i sve mi ispripovijedati.

– O, mogu li? Govoriš li to ozbiljno? – i u očima mu se zacakliše suze.

– Svakako; hoću da čujem sve, od riječi od riječi.

– Baš ti hvala! Kad ponovo primijetim, u nečijem glasu i oku, da se kao čovjek zanima za mene i za moje poslove, nakon svega što sam proživio... bože! Mogao bih pasti na koljena!

Čvrsto mi steže ruku i razvedri se. Bijaše raspoložen i živahan očekujući večeru – koje nije bilo. Nije; dogodilo se ono što se obično događa, ono što se uvijek događa u tom nevaljalom i prokletom engleskom poretku – nije se moglo riješiti pitanje prvenstva, pa nije bilo večere. Englezi uvijek povečeraju prije nego pođu kome na večeru, jer *oni* znaju kakvim se opasnostima izlažu; ali nitko ne bi nikad upozorio stranca, pa on lijepo upadne u zamku. Ovaj put, naravno, nije nitko stradao, jer smo svi već bili večerali; nitko od nas nije bio nevježa osim Hastingsa, ali i njega je poslanik, kad ga je pozvao, obavijestio da, iz poštovanje prema engleskim običajima, nije priredio večeru. Svi se gosti sa svojim damama uputiše u povorci u blagovaonicu, jer je uobičajeno da se obave sve formalnosti; ali tu je počela raspra. Vojvoda od Shoreditcha htio je da bude prvi i da sjedne na čelo stola, tvrdeći da je on iznad poslanika koji predstavlja narod, a ne monarha; ali sam ja to pravo tražio za sebe i nisam htio popustiti. U društvenoj kronici ja sam bio ispred svih vojvoda koji nisu bili kraljevske krvi, i tako sam rekao i tražio da budem i ispred ovoga. Nismo se, naravno, nikako mogli sporazumjeti, koliko se god prepirali; on se na kraju (nepromišljeno) htio poslužiti svojim podrijetlom i drevnošću loze, a ja sam »poklopio« njegova Osvajača i »podigao

ulog«[1] Adamom od koga sam izravno potekao, kao što se vidi po mom prezimenu, dok je on od pobočnog ogranka, kao što se vidi po *njegovu* prezimenu[2] i novovjekom normanskom podrijetlu; i tako smo se svi u povorci vratili u salon i prezalogajili s nogu – po tanjur sardina i jagodu; okupili se i jeli stojećki. Tu obred prvenstva nije tako strog; dvije najviše osobe po rangu bace u zrak šiling, pa onaj tko dobije – prvi smije okusiti svoju jagodu, a onaj drugi dobije šiling. Zatim druga dvojica bacaju šiling, pa onda druga dvojica, i tako dalje. Pošto smo se okrijepili, donijeli su stolove pa smo svi igrali cribbage[3], po šest penija partiju. Englezi nikad ne igraju nikakvu igru radi zabave. Ako ne mogu što dobiti ili izgubiti – nije važno hoće li dobiti ili izgubiti – neće da igraju.

Divno smo se zabavljali; barem nas dvoje, gospođica Langham i ja. Bio sam toliko očaran njome da nisam mogao izbrojiti karte u rukama, ako ih je bilo više od dva niza iste boje; i nikad nisam opazio kad bih dobio igru, pa sam iznova započinjao od vanjskog reda[4], i svaki put bih bio izgubio igru da djevojka nije igrala isto tako, jer je, znate, bila jednako raspoložena; i stoga ni ona ni ja nismo uopće završavali igru niti smo se tome čudili; samo smo znali da smo sretni, i nismo ni za što drugo htjeli znati, i željeli smo da nam nitko ne smeta. I ja sam joj *kazao* – doista sam kazao – kazao sam joj da je volim; a ona... e, ona je porumenjela tako da joj se i kosa zacrvenjela, ali joj je bilo drago; *kazala je* da joj je drago. Eh, nikad još nije bilo takve večeri! Kad god bih ubilježio bod, dometnuo bih nešto; kad god bi ona ubilježila bod, potvrdila bi ono što sam dometnuo, a isto tako i kad smo brojili karte. Ama, nisam mogao reći ni:

[1] Termini iz kartaške igre pokera. »Osvajač« je, dakako, Vilim Osvajač.

[2] Shoreditch je inače dio Londona, a doslovno znači odvodni kanal.

[3] Vrsta kartaške igre.

[4] Bodovi se u toj igri bilježe posebnim drvenim klinovima koji se utiču u rupe na ploči. Počinje se od vanjskog reda rupa.

»Dva za prvog donjaka« a da ne dodam: »Bože, kako ste slatki!« a ona bi rekla: »Petnaest je dva,[1] i petnaest je četiri, i petnaest je šest, i par je osam, i osam je šesnaest... *zaista* vam se tako čini?« – gledajući me iskosa ispod trepavica, znate, tako dražesno i milo. Ama, bilo je sve *naj-naj!*

Dakle, bio sam potpuno iskren i otvoren s njom; rekao sam joj da nemam ni prebite pare osim one novčanice od milijun funti o kojoj je toliko čula, ali da ni *ona* nije moja; to je pobudilo njenu radoznalost, pa sam joj potiho ispripovjedio cijelu priču od početka do kraja, na što je ona malne pukla od smijeha. *Ja* nisam mogao razumjeti kog joj je vraga tu smiješno, ali je tako bilo; svake pola minute nasmijala bi je neka nova pojedinost, tako da sam bar na minutu i pol morao prekinuti pripovijedanje da bih joj dao priliku da se oporavi. Ama, nasmijala se do suza, bogme jest; nikad nisam vidio ništa slično. Hoću da kažem da nisam nikad prije vidio da jedna bolna priča – priča o čovjekovim neprilikama, nevoljama i strepnjama – izazove baš *takav* učinak. Stoga sam je, videći je onako veselu kad nije bilo nikakva razloga veselju, još više zavolio; jer sam, znate, s obzirom na svoje prilike, mogao uskoro zatrebati takvu ženu. Rekao sam joj, naravno, da ćemo morati pričekati dvije godine, dok ne budem počeo primati plaću; ali nju to nije ništa smetalo, samo se nadala da ću paziti na troškove koliko god budem mogao, i da neću nipošto dopustiti da nam načnu plaću za treću godinu. Tada se malo zabrinula i upitala nismo li se prevarili, nismo li precijenili plaću koju ću dobiti za prvu godinu. To je bilo vrlo razborito, pa nisam više bio onako samopouzdan kao prije; ali mi je pala na um dobra poslovna zamisao koju sam joj otvoreno izložio:

– Portia draga, biste li htjeli tog određenog dana poći sa mnom onoj staroj gospodi?

Ona se malo snebi, ali reče:

[1] Kad zbroj vrijednosti karata iznosi 15, igrač dobiva 2 boda.

– Bi-h; ako bi vas moja prisutnost mogla ohrabriti... Ali... mislite li da bi to bilo zgodno?

– Ne, ne bih baš rekao da bi... zapravo se bojim da ne bi; ali, vidite, *toliko* o tome ovisi da...

– Onda ću svakako poći, bilo zgodno ili ne bilo – reče ona u lijepu i plemenitu oduševljenju. – Oh, kako ću biti sretna kad budem mislila da vam pomažem!

– Pomažete, draga moja? Ama, vi ćete sve to sami uraditi! Tako ste lijepi, i tako ljupki, i tako privlačni, da će mi uz vas plaća narasti toliko da ću upropastiti one stare dobričine, koje neće imati srca da vam se opru.

Eh, da ste je vidjeli kako joj je krv šiknula u lice i kako su joj se oči sretno zakrijesile!

– Vi, zločesti laskavče! Nema ni trunka istine u tim vašim riječima, ali ću ipak poći s vama. Možda će vas to naučiti da ne smijete očekivati da i drugi ljudi gledaju sve vašim očima.

Jesu li mi se sumnje raspršile? Je li mi se pouzdanje vratilo? Možete prosuditi po ovoj činjenici: u sebi sam odmah povisio sebi plaću na tisuću dvjesta funti za prvu godinu. Ali joj nisam rekao ni riječi: htio sam je iznenaditi.

Za cijelog puta kući bio sam u oblacima; Hastings je govorio, a ja ga nisam uopće slušao. Kad smo ušli u moj salon, rastrijeznile su me njegove usrdne pohvale o bogatoj udobnosti i raskoši mog stana.

– Pusti me da časak stojim i naparim oči. Zaboga, ovo je palača... prava pravcata palača! A u njoj sve što ti srce zaželi, uključivši i prijatnu vatru od ugljena i pripremljenu večeru. Henry, sad ne samo da shvaćam koliko si bogat, nego shvaćam potpuno, do srži, koliko sam ja siromašan... koliko sam siromašan i koliko bijedan, kako sam propao, upropašten, uništen!

Do bijesa! Naježio sam se od tih riječi. Zgrozio sam se tako da sam se posve otrijeznio i pojmio da stojim na tankoj kori iznad vulkanskog ždrijela. Nisam znao da sam sanjao – to jest, trenutak prije nisam htio da to znam, ali *sad*... o, bože! Zadužen do grla, bez prebite

pare, o meni ovisi sreća ili nesreća ljupke djevojke, a preda mnom ništa osim plaće koje možda nikad – ah, *dakako* da nikad – neće ni biti! Jao, jao, jao! Propao sam zauvijek! Ništa me ne može spasiti!

– Henry, samo ono što ti neprimjetno kapne od dnevnog prihoda moglo bi...

– Ah, moj dnevni prihod! Hajde, iskapi ovaj vrući škotski viski da povratiš dušu! U tvoje zdravlje! Nego, čekaj... ti si gladan; sjedi i...

– Neću ništa ni da okusim; prošao me tek. Ne mogu jesti ovih dana; ali ću piti s tobom dok ne padnem pod stol. Deder!

– Popiješ li bure, popit ću ga i ja. Jesi li spreman? Pijmo! A sad, Lloyde, pričaj mi o svemu dok ja ne skuham viski.

– Da ti pričam? Zar opet?

– Opet? Kako to misliš?

– Pa mislim, zar hoćeš da *još jedanput* sve čuješ?

– Da još jedanput sve čujem? Ovo mi, bogami, ne ide u glavu. Stani; nemoj više piti to piće. Dosta ti je.

– Čuj, Henry, ti me zabrinjavaš. Nisam li ti sve ispričao na putu do kuće?

– Ti?

– Da, ja.

– Života mi ako se sjećam i jedne riječi.

– Henry, ovo nije šala. Bojim se za tebe. Što si ono radio kod poslanika?

Tada mi odjednom pukne pred očima, pa mu sve ljudski priznadoh.

– Osvojio sam najdražu djevojku na svijetu!

On mi tada priskoči pa stadosmo stiskati jedan drugome ruku, i stiskati, i stiskati, sve dok nas nisu zaboljele ruke; i nije mi zamjerio što se nisam sjećao ni riječi od onoga što mi je pripovijedao dok smo pješačili tri milje. Onako strpljiv, dobar momak kakav je bio, samo je sjeo i opet mi sve ispričao. Riječ je, uglavnom, bila o ovome. On je došao u Englesku držeći da ima sjajnu priliku; dobio je »opciju« da u ime zakonitih naslje-

dnika proda »Gould and Curry Extension« i da zadrži za sebe sve što dobije preko milijun dolara. Svojski se trudio, iskoristio je sve veze koje je imao, iskušao sva poštena sredstva, potrošio gotovo sav novac koji je imao, ali nije uspio naći ni jednog jedinog kapitalista koji bi ga saslušao, a »opcija« će mu isteći do kraja mjeseca. Jednom riječju, propao je. Tada skoči na noge i vikne:

– Henry, ti me možeš spasiti! Ti me možeš spasiti, ti si jedini čovjek na svijetu koji me može spasiti. Hoćeš li? Zar *nećeš?*

– Kaži mi kako! Govori, momče, glasno i jasno!

– Daj mi milijun dolara i plati mi put kući da otkupim »opciju«. Nemoj, *nemoj* me odbiti!

Bio sam na strašnim mukama. Baš sam se spremao da mu sve priznam, da mu kažem: »Lloyde, ja sam i sam siromašak... bez prebite pare, i još k tome *zadužen.*« Ali mi glavom proletje usijana misao, pa čvrsto stisnuh čeljusti i smirih se dok nisam postao hladan kao kakav kapitalist. Tada kazah poslovno i hladnokrvno:

– Spasit ću te, Lloyde...

– Onda sam već spašen! Neka ti Bog bude uvijek na pomoći! Ako ikad budem...

– Dopusti mi da dovršim, Lloyde! Spasit ću te, ali ne tako kako ti misliš; jer to ne bi bilo pošteno prema tebi, nakon svega truda koji si uložio, i opasnosti kojima si se izvrgao. Meni nije potrebno da kupujem rudnike; u trgovačkom centru kakav je London mogu uložiti svoj kapital i drugačije; tako i radim sve ovo vrijeme; nego evo što ću. Ja, naravno, znam sve o tom rudniku; znam za njegovu golemu vrijednost i, ako tko zaželi, mogu se na to i zakleti. U roku od četrnaest dana rasprodat ćeš dionice za tri milijuna u gotovu, služeći se slobodno mojim imenom, a dobit ćemo podijeliti.

Znajte da bi on, onako lud od radosti, plesao sve dok pokućstvo ne bi bilo ni za šta drugo do za potpalu, i da bi mi porazbijao sve u stanu da ga nisam sapleo i svezao.

Zatim je ležao, potpuno sretan, i govorio:

– Smijem se poslužiti tvojim imenom! Tvojim imenom, pomisli! Čovječe, oni će navaliti u čoporima, ti bogati Londonci, jagmit će se za te dionice! Sad sam na konju, čovječe, sad sam na konju, a tebe neću zaboraviti dok sam živ.

Za nepuna dvadeset i četiri sata London je brujao! Ja nisam imao nikakva drugog posla nego da dan na dan sjedim kod kuće i kazujem svim posjetiocima:

– Tako je, rekao sam mu neka se pozove na mene. Poznajem tog čovjeka i poznajem taj rudnik. Besprijekorna je karaktera, a rudnik vrijedi kudikamo više nego što on traži.

Međutim sam svake večeri bio kod poslanika s Portijom. Njoj nisam rekao ni riječi o rudniku; htio sam je iznenaditi. Razgovarali smo o plaći; nikad ni o čemu drugome već o plaći i ljubavi; gdjekad o ljubavi, gdjekad o plaći, gdjekad i o ljubavi i o plaći. A kako su se samo poslanikova žena i kćerka zanimale za naše ljubakanje, i koliko su se dovijale da nas nitko ne smeta, i da poslanik ništa ne sazna i ne posumnja – e, baš je to bilo lijepo od njih!

Kad je napokon prošlo mjesec dana, imao sam milijun dolara na svom računu u »London and County Banku«, a Hastings je imao isto toliko. Obukavši se što sam najbolje mogao, provezao sam se pored one kuće na Portlandskom trgu, zaključio po nekim vanjskim znacima da su se ptičice vratile kući, odvezao se k poslaniku po svoju draganu i krenuo s njom natrag, razgovarajući nadugačko i naširoko o plaći. Ona je bila toliko uzbuđena i nestrpljiva da je bila upravo nepodnosivo lijepa. Rekoh:

– Dušo, kako si sad lijepa, bila bi grehota tražiti plaću koja bi, ma i za jedan peni, bila manja od tri tisuće na godinu.

– Henry, Henry, ti ćeš nas zbilja upropastiti!

– Ne boj se! Samo ostani takva kakva jesi i uzdaj se u me! Sve će se dobro svršiti

I tako je ispalo da sam ja morao *nju* cijelim putem hrabriti. Ona me neprestano preklinjala i govorila:

– Ama, upamti, molim te, budemo li previše tražili, mogli bismo uopće ostati bez plaće; a što će onda biti s nama kad ne budemo imali od čega živjeti?

Uveo nas je onaj isti sluga. Oni su već bili tu, oba ona stara gospodina. Našli su se, naravno, u čudu ugledavši ono dražesno stvorenje uza me. ali im rekoh:

– Sve je u redu, gospodo; ovo je moja buduća supruga i oslonac.

I predstavih ih njoj nazvavši ih po imenima. Nisu se začudili; znali su da ću biti toliko pametan da pogledam u adresar. Ponudili su nam da sjednemo, i bili su vrlo uljudni sa mnom, i trudili se mnogo da njoj pomognu da savlada zbunjenost i da bude što slobodnija. Tada rekoh:

– Gospodo, spreman sam da vam podnesem izvještaj.

– Drago nam je – reče onaj koji se kladio na mene jer ćemo sad moći presuditi tko je dobio okladu koju smo sklopili moj brat Abel i ja. Ako ste mi pomogli da dobijem okladu, moći ćete izabrati bilo koju službu koja je u mojoj moći. Imate li uza se novčanicu od milijun funti?

– Izvolite, gospodine – i pružih mu je.

– Ja sam dobio okladu! – uzvikne on i lupne Abela po leđima. – Što *sad* kažeš, brate?

– Kažem da je on *zaista* preživio, a ja sam izgubio dvadeset tisuća funti. Tko bi to rekao!

– Imam još jedan izvještaj da vam podnesem – rekoh – i to prilično dug. Zamolio bih vas da mi dopustite da ponovo dođem i da vam u tančine ispripovjedim što sam sve doživio u ovih mjesec dana; jamčim vam da je vrijedno da to čujete. A zasad pogledajte ovo!

– Šta, čovječe! Bankovni izvadak na dvjesta tisuća funti! Je li to vaš novac?

– Jest. Zaradio sam ga za trideset dana služeći se razumno onom sitnom pozajmicom koju ste mi dali. A

služio sam se njome samo tako što sam kupovao sitnice i nudio novčanicu da mi je razmijene.

– E, ovo je pravo čudo! Nevjerojatno, čovječe!

– Ništa za to, sve ću još dokazati. Ne tražim da mi vjerujete na riječ!

Ali sad je na Portiji bio red da se čudi. Razrogačila je oči i rekla:

– Henry, je li to zaista tvoj novac? Zar si mi sve dosad lagao?

– Bome, jesam, dušo. Ali *ja* znam da ćeš mi ti oprostiti.

Ona vragolasto naškubi usne i reče:

– Nemoj biti odviše siguran! Ti ipak nisi dobar dečko kad si me mogao tako varati.

– Ma već ćeš to pregorjeti, srce, već ćeš to pregorjeti, to je bila samo šala, znaš. Hajdemo!

– Ama, stanite, stanite! A namještenje? Htio bih vam dati namještenje – reče onaj koji se na mene kladio.

– E pa, hvala vam od svega srca – rekoh – ali zaista mi ne treba namještenje.

– Ali možete dobiti najunosnije namještenje kojim raspolažem.

– Još vam jednom najljepša hvala; ali neću čak ni *to* namještenje.

– Henry, stidim se zbog tebe. Nisi se pravo ni zahvalio ovom dobrom gospodinu. Smijem li se zahvaliti u tvoje ime?

– Dakako da smiješ, draga moja, ako umiješ bolje od mene. Hajde da vidimo.

Ona priđe onome koji se na mene kladio, sjede mu na koljena, zagrli ga i poljubi pravo u usta. Tada ona dva stara gospodina prasnuše u smijeh, a ja se zgranuh, moglo bi se reći – upravo skamenih. Portia će na to:

– Tata, on je rekao da ti nemaš mjesta koje bi on prihvatio; a mene to vrijeđa...

– Je li ti to otac, zlato?

– Jest, ovo je moj poočim, i to najdraži poočim na svijetu. Sad razumiješ, je li, kako sam se mogla smijati

kad si mi, ne znajući za moje rodbinske veze, pričao kod poslanika kakve su ti brige i jade zadali tata i stric Abel svojom zamisli!

Tada sam, naravno, progovorio glasno i jasno, bez šale i okolišanja.

– Oh, najmiliji moj gospodine, htio bih opozvati ono što sam rekao. Vi *imate* slobodno mjesto koje bih rado prihvatio.

– Recite koje!

– Zetovsko

– Gle, gle! Ali, znate, ako niste nikad bili u toj službi, naravno, ne možete ni imati preporuke koje bi udovoljile uvjetima ugovora, i zato...

– Iskušajte me... dajte, molim vas! Samo mi dajte rok od trideset-četrdeset godina, pa ako ..

– Pa, dobro, onda; ionako ne tražite mnogo, uzmite je!

Jesmo li nas dvoje bili sretni? Ni u najvećem rječniku nema dovoljno riječi da se to opiše A kad su nakon dva-tri dana u Londonu saznali što sam sve doživio za mjesec dana s onom novčanicom, i kako se sve svršilo, jesu li pričali i pričali o tome, i zabavljali se na moj račun? Dakako da jesu.

Tata moje Portije vratio je onu dobrohotnu i uslužnu novčanicu Engleskoj banci i razmijenio je, tada ju je banka poništila i poklonila je njemu, a on ju je darovao nama na našoj svadbi, tako da i dan-danas visi u okviru na najsvetijem mjestu u našoj kući. Jer, ona mi je priskrbila Portiju. Da nije bilo te novčanice, ne bih bio mogao ostati u Londonu, ne bih bio došao k poslaniku, nikad ne bih bio nju sreo I zato uvijek kažem. »Jest, to je, kako vidite, novčanica od milijun funti, ali njome nije nikad ništa kupljeno osim jedanput, a *tada* je roba vrijedila otprilike još deset puta više.«

1893.

MARK TWAIN KAO PRIPOVJEDAČ

Je li Mark Twain poznatiji kao pripovjedač ili kao romanopisac, kao pisac za djecu ili kao putopisac? Koja se njegova djela najviše čitaju i tko ih najviše čita? Čini se da je teško odgovoriti na ova pitanja. Činjenica je da mu se pripovijetke neprestano preštampavaju, u knjigama, časopisima i novinama, da mu romani posvuda izlaze u velikim nakladama i da ih podjednako čitaju odrasli i djeca, da su mu putopisi i dan-danas među najpopularnijima na svijetu i da se odlomci iz njih neprekidno pojavljuju u najrazličitijim izdanjima. Tko još nije čitao »Glasovitog skočižapca« (doduše, kod nas je ta pripovijetka svaki put nosila drugi naslov), »Novinarstvo u Tennesseeju«, »Novčanicu od milijun funti« ili koju priču o obitelji McWilliams? Tko nije, u djetinjstvu ili kasnije, pročitao *Toma Sawyera, Kraljevića i siromaha* (što je točan prijevod naslova knjige koja je kod nas, tko zna zašto, uvijek izlazila pod naslovom *Kraljević i prosjak*) ili Huckleberryja Finna? Tko ne zna za odlomke o vodičima u Francuskoj i Italiji iz putopisa *Naivčine na putovanju?*

Ipak, očito je da je Twainu priča, crtica, epizoda bila najpogodnija i najdraža literarna forma i da je on sam osjećao da mu je to prava domena. Većina se njegovih romana i, pogotovo, putopisa (koji i nisu putopisi u pravom smislu te riječi) sastoji od niza epizoda anegdotskog karaktera, koje su često labavo povezane Koliko puta junaci ili sporedni likovi njegovih knjiga pričaju svoje ili tuđe zgode, po uzoru na klasične realističke romane XVIII i XIX stoljeća! Pričanja tih zgoda samo su izlika autoru da umetne priču koja obično nema nikakve veze s radnjom ili situacijom u knjizi. I često su takve priče zanimljivije i vrednije od ostalih događaja i opisa koji tvore glavni dio knjige. Baš se zbog toga američki urednik Twainovih sabranih pripovijedaka, Charles Neider, osjetio

ponukan da među pripovijetke uvrsti i mnogobrojne priče iz *Života na Mississipiju, Sedam godina pustolovina, Naivčine na putovanju* itd.

Na temelju ovoga nameće se zaključak da Twainove pripovijetke pripadaju njegovim najboljim ostvarenjima. I zaista je nemoguće zamisliti njegov književni opus bez pripovijedaka, od kojih su neke odavno priznate antologijske vrijednosti. Štoviše, teško bi bilo naći u američkoj književnosti, koja inače ima napretek vrsnih pripovjedača kao što su Poe, O. Henry, Andersen i Hemingway (da nabrojimo samo neke od njih), boljeg i rasnijeg pripovjedača od Twaina. Stoga je još čudnije što u bogatoj literaturi o njemu nalazimo vrlo malo ili gotovo ništa o tom dijelu njegova stvaralaštva. Velika većina Twainovih kritičara i biografa zadržava se gotovo isključivo na raščlanjivanju i prikazivanju njegovih romana i putopisa.

Twain je započeo svoju književnu karijeru kao pisac humorističkih crtica i podlistaka po provincijskim listovima na Zapadnoj obali Sjedinjenih Država. Valja imati na umu da je u to vrijeme postojala već bogata tradicija takva humora, koji se razvio iz šaljivih priča što su se prepričavale među pionirima američkog Zapada. Zbog teških životnih prilika humor je bio neobično cijenjen kod tih ljudi. On im je pomagao da lakše podnose tegobe koje su se na mahove činile nepodnosive. Tako je nastala cijela vojska popularnih humorista od kojih je većina danas potpuno zaboravljena. Jedan je od najpoznatijih bio Artemus Ward, čije je pravo ime bilo Charles Farrar Browne.[1] On je prvi, kad je posjetio uredništvo *Enterprisea* u Virginia Cityju gdje je Mark Twain radio kao novinski izvjestitelj, dao korisne savjete mladom novinaru i humoristu. On ga je potakao da napiše *Glasovitog skočižapca iz Calaveraškog okruga*, i on je preporučio uredniku jednog lista u New Yorku da objavi tu pripovijetku. Do tada je Twain objavljivao svoje

[1] Gotovo su se svi ti humoristi služili pseudonimima. Tako je i Mark Twain književno ime Samuela Clemensa. O postanku tog pseudonima sam je kasnije napisao: »Bio je jedan čovjek, kapetan Isaiah Sellers, koji je javljao novosti s rijeke listu *Picayne* u New Orleansu, koji je još i sad jedan od najboljih listova na Jugu. On je obično potpisivao svoje članke *Mark Twain*. Umro je 1863. – meni se to ime svidalo, pa sam ga ukrao. Mislim da mu nisam učinio ništa nažao, jer mi se čini da sam to ime učinio prilično poznatim.« Inače, »Mark Twain« je znak na Mississipiju kojim se obilježava da je rijeka na tom mjestu plovna.

humorističke radove samo na Zapadnoj obali, koja je tada u kulturnom životu Sjedinjenih Država bila provincija. Pripovijetka je postigla fantastičan uspjeh, pa su je ubrzo preštampale gotovo sve novine u cijeloj zemlji. Zanimljivo je, međutim, da sam autor nije iz početka do nje mnogo držao, pa se čak i potužio u jednom pismu: »Kad samo pomislim da su se oni ljudi u New Yorku, pošto sam napisao mnogo tekstova za koje se čovjeku može oprostiti ako drži da su prilično dobri, sjetili da mi čestitaju na jednoj sirovoj crtici – 'Jim Smiley i njegov skočižabac'[1] – trici koju sam napisao samo zato da ugodim Artemusu Wardu!«

Ali baš je uspjeh te pripovijetke usmjerio daljnji razvoj darovitog pisca, tako da je njegov biograf, A. B. Paine, dobro napomenuo: »Kamen koji je graditelj odbacio postao je kamen temeljac njegove književne građevine«. Pripovijetka je objelodanjena u studenom 1865, a već u svibnju 1867. izišla je u New Yorku prva Twainova knjiga pripovijedaka kojoj je dao naslov po prvoj od njih: *Glasoviti skočižabac Calaveraškog okruga i druge crtice.*

U međuvremenu je Twain radio kao novinar u San Franciscu, gdje se upoznao s književnikom Bretom Harteom, koji je pisao nadahnute pripovijetke iz života američkih pionira. Dva su se mlada čovjeka sprijateljila. Bret Harte je bio stariji i iskusniji u književnom poslu, pa je kao prijatelj i urednik lista u kojem je Twain surađivao davao mlađem kolegi dragocjene stručne savjete. Twain je poslije zapisao: »Bret Harte... strpljivo me je dotjerivao i vježbao i poučavao, dok nisam od nespretna kazivača grubih groteskności postao pisac pasusa i poglavlja, koji su stekli stanovitu naklonost čak i nekih vrlo uljuđenih ljudi u ovoj zemlji«.

Uspon je Twaina kao pripovjedača bio manje-više konstantan. Knjige pripovijedaka i crtica slijedile su jedna za drugom. Spomenimo samo najvažnije: *Crtice, nove i stare* (1875), *Bušite, drugovi, bušite! i druge crtice* (1878), *Ukradeni bijeli slon* (1882), *Vesele priče* (1892), *Novčanica od 1,000.000 funti* (1893), *Čovjek koji je pokvario Hadleyburg i druge priče i ogledi* (1900), *Evin dnevnik* (1906), itd.

Osnovna je značajka Twaina kao pisca humor. U životu je svjesno izigravao klauna, tako da mnogi njegovi suvremenici, koji su se smijali njegovima šalama i djelima, nisu shvaćali

[1] Tako je glasio prvobitni naslov te pripovijetke

koliko je u isti mah velik umjetnik. On je sam, međutim, vrlo dobro znao da je humor, duhovitost, samo jedna komponenta umjetničkog djela, koja sama po sebi nije dovoljna da pribavi djelu trajnu vrijednost. Evo što je napisao o tome u povodu izdanja *Mark Twainove biblioteke humora:* »Ova je knjiga vrlo zanimljiv kuriozitet, u jednom pogledu. Ona otkriva začudnu činjenicu da sam ja, u ovih četrdeset godina koliko sam pred javnošću igrao ulogu profesionalnog humorista, bio u društvu s još sedamdeset i osam američkih humorista Svaki se od te sedamdeset osmorice u svoje vrijeme uzdigao, postao glasovit i popularan i ubrzo iščezao. Mnoga su od tih imena bila u svoje doba isto tako poznata kao što su danas imena Georgea Adea i Dooleyja – pa ipak su svi oni netragom nestali, tako da sad zacijelo nema nijednog petnaestogodišnjaka u zemlji kome bi oči zasjale kad bi se spomenulo bilo koje od tih sedamdeset i osam imena... Zašto su nestali? Zato što su bili samo humoristi. 'Čisti' humoristi ne mogu preživjeti Humor je samo miris, ukras. Često nije ništa drugo do nekakav neobičan trik u govoru ili pisanju, kao kod Warda, i Billingsa, i Nasbyja, i 'Otpuštenog dobrovoljca', pa ubrzo moda prođe, a s njom i slava. Ima ljudi koji kažu da roman treba da bude samo umjetničko djelo i da u njemu ne smijete propovijedati, ne smijete poučavati. Možda je to istina što se tiče romana, ali nije istina što se tiče humora. Humor ne smije otvoreno poučavati i ne smije otvoreno propovijedati, ali mora činiti i jedno i drugo ako hoće da živi vječno. Kad kažem vječno, mislim trideset godina... Ja sam oduvijek propovijedao. Zbog toga živim već trideset godina. Ako je humor dolazio sam od sebe i nepozvan, davao sam mu mjesto u svojoj propovijedi, ali nisam pisao propovijed radi humora. Bio bih svakako napisao propovijed, bez obzira je li se humor nametao ili nije.«

Ova knjiga, uglavnom, daje presjek Twainova pripovjedačkog stvaralaštva, od njegove prve poznate pripovijetke, objavljene 1865. godine, do jedne od posljednjih koje su objelodanjene za njegova života, 1901. godine. Kriterij u izboru nije bila vrijednost pojedinih pripovijedaka. Prije bi se moglo govoriti o težnji da se čitaocu predoči sva raznolikost i svestranost Twaina pripovjedača.

Z. C.

SADRŽAJ

Novinarstvo u Tennesseeju 5
Glasoviti skočižabac iz calaveraškog okruga 12
Priča o zločestom dječaku 19
Ljudožderi u vlaku 23
Čudnovat san 33
Kako sam uređivao poljoprivredne novine 43
Moj sat 50
Priča o dobrom dječaku 54
Krup kod McWilliamsovih 59
Edward Mills i George Benton 67
Gospođa McWilliams i grmljavina 74
Priča trgovačkog putnika 82
Nemoćnikova priča 90
McWilliamsovi i alarmni uređaj protiv provalnika 98
Ukradeni bijeli slon 106
Sreća 130
Dnevnik Adama i Eve 135
Ljubavni roman mlade Eskimke 164
Je li živ ili mrtav? 182
Novčanica od 1,000.000 funti 192
Mark Twain kao pripovjedač (Z. C.) 217

DOSAD IZAŠLO U BIBLIOTECI

Giovannino Guareschi
DON CAMILLO 120 d
Humoristički roman

Arsen Dedić
BROD U BOCI 100 d
Pjesme i šansone

Oriana Fallaci
PISMO NERODENU DJETETU 100 d
Svjedočanstvo pobunjene žene

Momo Kapor
ADA 20 d
Humoristički roman

Albert Camus
STRANAC 100 d
Roman

Ephraim Kishon
NIJE FER, DAVIDE 120 d
36 humoreski

Jerome K. Jerome
TRI ČOVJEKA U ČAMCU
A O PSU DA SE I NE GOVORI 120 d
Humoristički roman

Slobodan Novak
IZGUBLJENI ZAVIČAJ
I 12 NOVELA 120 d

Ljubivoje Ršumović
ZOV TETREBA 120 d
Pjesme

Henri-Pierre Roché
JULES I JIM 150 d
Roman o ljubavi i prijateljstvu

Ephraim Kishon
NIJE FER DAVIDE 140 d
Daljnjih 37 humoreski

Ivan Slamnig
BOLJA POLOVICA HRABROSTI 140 d
Roman

Fitzroy Maclean
PIJESAK ORIJENTA 150 d
Memoarska proza

Jaroslav Hašek
RAZGOVOR SA CENZOROM 150 d
Humoreske, satire, persiflaže, mistifikacije

Richard Bach
GALEB JONATHAN LIVINGSTON 120 d
Fotografije Russella Munsona

Mostar – Stemmle
PLJAČKAŠI CRKAVA 150 d
Istiniti kriminalistički slučajevi

Aleksandar Solženicin
JEDAN DAN IVANA DENISOVIČA
& MATRJONINO DOMAĆINSTVO

Mark Twain
NOVINARSTVO U TENNESSEEJU
I DRUGE PRIČE

Francesco Petrarca
PJESME LAURI
Izbor iz **Kanconijera**

Milan Kundera
ŠALA
Roman

NAKLADNI ZAVOD ZNANJE, ZAGREB
ZA IZDAVAČA: DRAGUTIN BRENČUN
KOREKTOR: ŠTEFICA KONJEVOD
TEHNIČKI UREDNIK: SREĆKO JOLIĆ
TISAK: ČGP »DELO«, LJUBLJANA, 1982

EvergriN

Mark Twain

NOVINARSTVO U TENNESSEEJU

Američki prozni klasik Mark Twain (pravim imenom Samuel Langhorn Clemens, 1835–1910) stekao je slavu mnogobrojnim romanima, putopisima i pričama začinjenima humorom i satirom (TOM SAWYER, HUCKLEBERRY FINN, ŽIVOT NA MISSISSIPPIJU, NAIVČINE NA PUTOVANJU, DNEVNIK ADAMA I EVE itd.). Po svemu sudeći, Twainu je priča, crtica, epizoda bila najpogodnija i najdraža literarna forma, jer se i veći dio njegovih romana i putopisa sastoji od niza epizoda anegdotskog karaktera. Ovaj najnoviji izbor Twainovih priča daje presjek njegova pripovjedačkog stvaralaštva, od prve poznate priče objavljene 1865. do jedne od posljednjih koje su tiskane za njegova života. Biblioteka *Evergrin* nastavlja ovom knjigom njegovati humor i satiru, što je započela već u prvom kolu, od DON CAMILLA Guareschija preko TRI ČOVJEKA U ČAMCU Jeroma i NIJE FER, DAVIDE Kishona, pa do RAZGOVORA SA CENZOROM Jaroslava Hašeka.